

T.C. İSTANBUL KÜLTÜR ÜNİVERSİTESİ

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

TÜRK CEZA HUKUKU AÇISINDAN ÖTENAZİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

AYŞE BAŞAK SARI

1700000419

Anabilim Dalı: KAMU HUKUKU

Program: KAMU HUKUKU

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi ÖZGE SIRMA GEZER

Ocak 2021

T.C. İSTANBUL KÜLTÜR ÜNİVERSİTESİ

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

TÜRK CEZA HUKUKU AÇISINDAN ÖTENAZİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

AYŞE BAŞAK SARI

170000419

Tez Danışmanı : Dr. Öğr. Üyesi ÖZGE SİRMA GEZER

Diğer Jüri Üyeleri : Dr. Öğr. Üyesi ÖZDEM ÖZAYDIN

Dr. Öğr. Üyesi ESRA ALAN AKCAN

Ocak 2021

ÖNSÖZ

Tez çalışmamın her aşamasında desteğini, hoşgörüsünü ve ilgisini eksik etmeyen sevgili hocam değerli tez danışmanım Sayın Dr. Öğr. Üyesi Özge Sırma Gezer'e en içten teşekkürü bir borç bilirim. Tez çalışmam esnasına yardımlarını ve desteğini esirgemeyen hocam Dr. Öğr. Üyesi Yasemin Filiz Saygılar Kırıt'a teşekkürlerimi sunarım. Yüksek lisans süresi boyunca her sorunu çözüme kavuşturan Arş.Gör. Ali Erdoğan'a ve tecrübelerini benimle paylaşan canım arkadaşım Yüksek Mimar Hilal Gözde Nurtekin'e teşekkür ederim.

Son olarak benim için her türlü zahmete severek katlanan annem; her daim arkamda olduğunu hissettiren babam; en büyük zenginliğim kardeşlerim, varlığı ile hayatımı anlamlandıran biricik kızım Sare'm, canım yeğenim Sefer Ali'm ve çalışmam için teşvik eden eşim çok teşekkür ederim.

AYŞE BAŞAK SARI

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	i
İÇİNDEKİLER.....	ii
KISALTMALAR.....	vi
TABLO LİSTESİ	viii
ÖZET	ix
ABSTRACT	x
GİRİŞ.....	1
<i>BİRİNCİ BÖLÜM</i>	2
ÖTENAZİ KAVRAMI.....	2
1. GENEL OLARAK	2
1.1.Tanım	2
1.2. Ötenazinin Tarihsel Gelişimi	4
1.3. Dinlerin Ötenaziye Bakış Açısı	7
1.3.1.İslamda Ötenazi.....	7
1.3.2.Yahudilikte Ötenazi	8
1.3.3.Hristiyanlıkta Ötenazi.....	9
2. ÖTENAZİNİN BAZI KAVRAMLARDAN FARKI	10
2.1.Talep Üzerine Öldürme	10
2.2.İntihara Yönlendirme	11
3. ÖTENAZİNİN TÜRLERİ	12
3.1.Dar Anlamda- Geniş Anlamda Ötenazi.....	12
3.2.Aktif- Pasif- Dolaylı Ötenazi	13
3.3.İradi- İrade Dışı Ötenazi	15
3.4.Kazai- Medikal Ötenazi.....	16
<i>İKİNCİ BÖLÜM</i>	17
HUKUKSAL BAĞLAMDA ÖTENAZİ	17

1. GENEL OLARAK ÖTENAZİNİN HUKUKİ NİTELİĞİ	17
1.1. Yaşam Hakkı Karşısında Ötenazi	19
1.1.1. Yaşam Hakkının Hukuksal Temeli.....	20
1.1.2. Yaşam Hakkının Niteliği.....	21
1.1.3. Yaşamın Kutsallığı.....	22
1.2. İnsan Onuru	24
1.3. Hasta Hakları Karşısında Ötenazi	26
1.4. Kendi Geleceğini Belirleme Hakkı	27
2. ÖTENAZİ İLE İLGİLİ HUKUKSAL TARTIŞMA	30
2.1. Ötenazinin Suç Olduğu Görüşü.....	30
2.1.1. Kasten Adam Öldürme Suçu Olduğu Görüşü.....	30
2.1.2. Ötenazinin Bağımsız Bir Suç Olduğu Görüşü	32
2.2. Ötenazinin Meşru Bir Fiil Olduğu Görüşü	33
3. MUKAYESELİ HUKUKTA ÖTENAZİ.....	34
3.1. AB Hukuku Açısından Ötenazi ve Destekli İntihar.....	35
3.2.Hollanda.....	37
3.3.Belçika	39
3.4.Almanya	41
3.5.Lüksemburg.....	42
3.6.Fransa.....	43
3.7. İsviçre	44
3.8. İtalya.....	45
3.9. Amerika Birleşik Devletleri	46
3.10. Kanada	47
3.11. Kolombiya.....	48
3.12. Birleşik Krallık.....	50
3.13. Avustralya.....	50

4. TÜRK HUKUKUNDA ÖTENAZI	51
4.1. Sağlık Hukuku Açısından.....	52
4.2. Ceza Hukuku Açısından.....	54
4.2.1. Genel Olarak	54
4.2.2. Kasten Öldürme Suçu Bakımından Aktif Ötenazi.....	57
4.2.2.1. Korunan Hukuki Değer	57
4.2.2.2. Suçun Faili	57
4.2.2.3. Suçun Mağduru	57
4.2.2.4. Suçun Maddi Unsuru	58
4.2.2.5. Suçun Manevi Unsuru.....	59
4.2.2.6. Hukuka Uygunluk Nedenleri	59
4.2.2.7. Suçun Özel Görünüş Şekilleri.....	60
4.2.2.8. Suçun Nitelikli Halleri	61
4.2.2.9. Suçu Hafifletici Nedenler.....	61
4.2.3. İntihara Yönlendirme Suçu Bakımından Aktif Ötenazi	62
4.2.3.1. Korunan Hukuki Değer	62
4.2.3.2. Suçun Faili	63
4.2.3.3. Suçun Mağduru	63
4.2.3.4. Suçun Maddi Unsuru	63
4.2.3.5. Suçun Manevi Unsuru.....	65
4.2.3.6. Hukuka Uygunluk Nedenleri	65
4.2.3.7. Suçun Özel Görünüş Şekilleri.....	65
4.2.3.8. Suçun Nitelikli Halleri	66
4.2.3.9. Suçu Hafifletici Nedenler.....	67
4.3.4. Kasten Öldürmenin İhmali Davranışla İşlenmesi Suçu Bakımından Pasif Ötenazi	67
4.3.4.1. Korunan Hukuki Değer ve Suçun Mağduru	67

4.3.4.2. Suçun Faili	68
4.3.4.3. Suçun Maddi Unsuru	68
4.3.4.4. Suçun Manevi Unsuru.....	68
4.3.4.5.Hukuka Uygunluk Nedenleri	69
4.3.4.6. Suçun Özel Görünüş Şekilleri.....	69
4.3.4.7.Suçun Nitelikli Halleri	71
4.3.4.8. Suçu Hafifletici Nedenler.....	71
4.3.4.9.Uygulamada Pasif Ötenazi.....	71
4.3.5. Hukuka Uygunluk Nedeni Olarak İlgilinin Rızası ve Ötenazi..	73
4.3.5.1.Kanuni Düzenlenmesi	73
4.3.5.2.Rızanın kişinin Üzerinde Tasarruf Edebileceği Mutlak Bir Hakka Yönelik Olması.....	74
4.3.5.3.Kişinin Rıza Açıklamasına Ehil Olması	75
4.3.5.5. Rızanın Açıklanması	75
4.3.5.6. Ötenazi Uygulamasına Yönelik Düşünceler	75
SONUÇ	77
KAYNAKÇA	80

KISALTMALAR

a.g.e	: Adı Geçen Eser
AB	: Avrupa Birliği
akt.	: aktaran
bkz.	: Bakınız
BM	: Birleşmiş Milletler
c.	: Cilt
c.c.	: Celle Celaluhu
CD	: Ceza Dairesi
çev.	: Çeviren
der.	: Derleyen
E.T.	: Erişim Tarihi
Ed	: Editör
hz.	: Hazreti
İHAM	: İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi
İHAS	: İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi
m.	: Madde
RG	: Resmi Gazete
S.	: Sayı
s.	: Sayfa

sav : Sallahu aleyhi ve sellem

T.C. : Türkiye Cumhuriyeti

TBB : Türkiye Barolar Birliği

TCK : Türk Ceza Kanunu

TDK : Türk Dil Kurumu

v.s. : ve sair

vb. : ve benzeri

yy. : yüzyıl



TABLO LİSTESİ

Tablo 2.1. : Avrupa Ülkelerinde Ötenazi ve Destekli İntihar Uygulamalarının Yasal Düzenlemesi

ÖZET

Köken olarak eski Yunan’da eu:güzel, tanasium: ölüm olarak karşımıza çıkan ötenazi, katlanılamayacak acılar çeken ve iyileşme ihtimali bulunmayan bir kişinin rızası ile acılarına son verilmek amacıyla hekim aracılığıyla gerek tedavinin sonlandırılarak gerekse aktif bir hareketle yaşamına son verilmesidir. Tanımdan da anlayabileceğimiz gibi ötenazi uygulaması aktif olabileceği gibi pasifte olabilmektedir. Ötenazinin tipleri farklı ülkelerde farklı yasal uygulamalara tabiidir.

Yaşam hakkı en basit tanımıyla kişinin diğer haklarını kullanabilmek için var olan en temel insan hakkı olarak tanımlanmaktadır. Ötenazi uygulaması ise yaşam hakkına aykırılık teşkil eden konulardan biridir. Ötenazi bazı metinlerde “ölme hakkı” olarak karşımıza çıksa da yaşam hakkı karşısında kabul edilebilirliği noktasında tartışmalar devam etmektedir. Ayrıca hasta hakları bakımından da ötenazi ile ilgili tartışmalar bulunmaktadır.

Devletler iç hukuklarında ötenazi uygulamasının suç olarak düzenlenmesi konusunda farklı ideolojiler çerçevesinde hareket etmektedir. Bazı devletler bunu tamamen yasaklarken, bazıları sıkı şartlara tabi tutmakta, bazıları ise bunu bir hak olarak tanımakta ve serbest bırakmaktadır.

Türk Hukuku bakımından ise ötenazi uygulamasına ilişkin gerek uygulama gerekse teorik açıdan farklı görüşler bulunmaktadır. Ceza hukuku bakımından ötenazi yasal zeminde suç teşkil eden bir eylem olmakla birlikte uygulamada pasif ötenazinin gerekliliği konusunda ve uygulanması bakımından bir takım görüşler olduğunu söylemek yerinde olacaktır.

Anahtar Kelimeler

Ötenazi, Yaşam hakkı, Hasta hakları, Türk Hukukunda Ötenazi

ABSTRACT

Euthanasia, which was originally defined as eu: beautiful, tanasium: death in ancient Greece. Euthanasia is the execution of death by a physician in order to end the pain of a person who has unbearable pain and is not likely to recover. There are two types of euthanasia, active and passive. Different countries have different legal practices for euthanasia.

In its simplest definition, the right to life is the most basic human right that exists in order to exercise other rights of the person. Euthanasia is a situation that is against the right to life. Euthanasia is defined as "the right to die" in some sources. Discussions were continued about it's acceptance against the right to life. There are also discussions about euthanasia in terms of patient rights.

Countries have regulations with regard to euthanasia in their domestic laws. While some countries prohibit this completely, some countries subject it to strict conditions, others accept it as a right and release it.

In Turkish Law, there are different opinions regarding euthanasia in terms of both practice and theory. Euthanasia is not included in the laws of Turkish Criminal Law. However, there are different opinions regarding passive euthanasia in practice. Some eole says this is necessary, while others strongly rejects it.

Key Words

Euthanasia, The Right to Life, Patient Rights, Euthanasia in Turkish Law

GİRİŞ

Ötenazi kavram olarak felsefe, sosyoloji, psikoloji, din, etik, tıp, hukuk gibi birçok disiplini içerisinde barındırır. Bu nedenledir ki yüzyıllar boyunca çeşitli tartışmalara konu olmuş ise de çerçevelenebilen, kesin çizgilerle ifade edilebilen bir konu olamamıştır.

Ötenazi hayata geçiriliş, uygulanabilirlik açısından ise hukuka konu olmaktadır. Devletler her konuda olduğu gibi bu konuda da kendi düzenlemelerini yapmakta serbesttirler. Bu nedenledir ki ötenazi farklı ülkelerde farklı uygulama alanı bulmaktadır.

Bu çerçeve çalışmamızın ilk bölümünde ötenazinin terminoloji olarak tanımı üzerinde durulacak. Dinlerin ötenaziye bakış açısına da değinilerek, ötenazinin çeşitleri ve benzer kavramlardan farkın açıklanacaktır.

İkinci bölümünde ise, öncelikli olarak hukukun konusunu oluşturduğu açıdan ötenazinin; ölme hakkı olarak kişinin en temel hakkı olan yaşam hakkı karşısında tanınıp tanınamayacağı, toplumdaki bireyler bakımından hak arayışı noktasında farkındalığın arttığı ve gelişen teknolojik imkânlar doğrultusunda sağlık hukuku ve hasta hakları bağlamında hukuksal zeminde ötenazi uygulaması anlatılacak.

Devamında ötenazinin suç teşkil edip etmediği noktasında farklı yaklaşımlar bahsedilecek. Mukayeseli hukukta söz konusu kavramın farklı devletlerin iç hukukları bakımından hangi şekil ve şartlar altında kabul edildiği anlatılmaya çalışılacak.

Son olarak; Türk Hukuku açısından Sağlık Hukuku düzenlemelerine de yer verilerek özellikle Türk Ceza Hukuku bakımından ötenaziye ilişkin düzenlemeler çerçevesinde, ötenazi uygulamasının kabul edilebilirliği, şartları ve uygulamada ki yeri üzerine bir değerlendirme yapılacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

ÖTENAZİ KAVRAMI

1. GENEL OLARAK

1.1.TANIM

Ötenazi hukuk, felsefe, tıp, din, etik gibi bir çok bilimin farklı bakış açılarıyla günümüzde hala tartışmaya ve incelemeye devam ettiği bir konudur ¹.

Ötenazinin özellikle 20. yy'ın ikinci yarısından itibaren günümüze kadar tartışılmaya devam edilmesinin nedeninin insana verilen değerin artması, bireyseliğin önem kazanması, kişilerin sadece yaşamlarıyla ilgili değil ölümleriyle ilgili de karar verme talepleri, tıpta yaşanan gelişmelerle birlikte ölüm algısının dini ve ahlaki yönden tıbbi yöne kayması olduğunu söyleyebiliriz².

Ötenazi Türk Dil Kurumu tarafından “ölme hakkı” olarak tanımlanmıştır³. TDK'nın bu tanımının ötenazi kavramı karşısında sığ kaldığı bir gerçektir. Bununla birlikte bu kavrama ilişkin çok çeşitli tanımlamalar yapılmıştır.

Söz konusu tanımlardan birine göre ötenazi, tıbbi olarak ölümden başka çarenin olmadığı durumlarda ve kişinin katlanılamaz acılar çekmesi halinde rızasının olması şartıyla tıbbi yollar aracılığıyla öldürülmesi veya tıbbi yardım esirgenerek ölüme bırakılmasıdır⁴.

Bir diğer tanıma göre; tıbbi olarak kişinin iyileşmeyeceği ve katlanılamaz acılarının öleceği zamana kadar kesilmeyeceği kabul ediliyor ve bu durum kişinin kendisi ve ailesi tarafından biliniyor ise zihinsel yeterliliğe sahip bir kişinin,

¹ İnceoğlu, Sibel; Ölme Hakkı, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1999, s.15.

² İnceoğlu, age, s.13-14.

³ http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_yanlis&view=yanlis&kelimez=346 (Erişim tarihi: 01.05.2019).

⁴ Güven, , Kudret; Kişilik Hakları ve Ötenazi, Ankara, 2000, s.11-12.

herhangi bir baskı altında kalmadan kendi kararı ile hayatına doktor vasıtasıyla acısız şekilde son verilmesidir⁵.

Bir başka tanım ise ötenazi; kişinin iyileşemeyeceği katlanılamaz acıların ancak ölümle son bulacağı tıbben kabul edilmiş, hukuka uygun rızasının varlığı halinde, acısız şekilde hekim tarafından gerek bir tedavi uygulanmayarak gerekse aktif olarak tıbbi yollarla yaşamına son verilmesidir olarak tanımlar⁶.

Görüldüğü üzere terim olarak ötenazi ile ilgili birçok tanım yapılmıştır. Farklı tanımlamalar olmasının nedeni ötenazinin hangi açılardan ele alındığına bağlıdır. Önem atfedilen başlıklara göre değişik tanımlar meydana çıkmaktadır.

Bugün ki anlamda ise ötenazi ilk olarak Francis Bacon tarafından kullanılmıştır. “Euthanasia” kelimesinin kökeni Yunanca olup; ‘eu-iyi, güzel’ ve ‘tanasium-ölüm’ kelimelerinden oluşmakta ve ‘iyi ölüm’ anlamına gelmektedir⁷.

Bacon; İdeal bir toplum düzenine ilişkin ütopya denemesi olan “Nova Anlantis” isimli kitabında, bir hekimin görev ve sorumluluğunu “...*Hekimin görevi sadece hastanın sağlığını yeniden kazanmasına yardımcı olmak değildir. Bunun yanında hekimin acıları dindirme görevi de vardır. Üstelik bu görev yalnızca hastanın iyileşmesini sağlayacağı zaman değil, ölümü sağladığı zaman da vardır....*”⁸ sözleriyle tanımlamaktadır.

Bu söylemleriyle Bacon, acı çeken hastalarda çekilen acılara son verme ve bir anlamda rahat ölümün gerçekleşmesini sağlamayı da hekimin görevleri arasında saymaktadır. O, ölümün eşiğine gelmiş kişiler açısından eğer tedaviler fayda vermeyecekse son zamanlarında hastaların olabildiğince ağrısız ve ıstırapsız bir yaşam sürmeleri için tıbbi destek yapılması savunmuştur⁹.

⁵ Tepehan, Selma; Yoğun Bakım ve Servislerde Çalışan Sağlık Personelinin Ötenaziye Bakışı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2006, s.3.

⁶ Alan Akcan, Esra; Türk Hukukunda Ötenazi, Ötenazi, Ed. Çağatay Üstün, Ege Üniversitesi Basımevi, Sayı 122, İzmir, 2013, s.97.

⁷ Şen, Y. Furkan; Yaşam Hakkı: İdam, Kürtaj, Ötenazi ve Siyasal Sorumluluk, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt 19, Sayı 2, 2015, s.16.

Artuk, Mehmet Emin/ Yenidünya, Ahmet Caner; Ötenazi, Hukuk ve Etik Boyutlarıyla Ötenazi, Nur Centel (Der.), On İki Levha Yayınları, İstanbul, 2011, s.108.

⁸ Öztalay, Bülent; Ötenazi ve Getirdiği Etik Sorunlar, İstanbul, 1996, s.14.

⁹ Öztalay, age, s.15.

1.2. ÖTENAZİNİN TARİHSEL GELİŞİMİ

Ötenazi ile ilgili tartışmalar oldukça eskiye dayanmaktadır. Antik Yunan'da ortaya çıkan bu kavram, günümüzdeki ötenazi kavramından farklı olarak intihar ve intihara yardım şeklindeki uygulamaya karşılık gelmekteydi. O zamanlar da kabul gören düşünce bunun, bedensel ve zihinsel olarak tükenmeden, zamanında onurlu bir biçimde ölmek olmasıydı. Diğer bir anlatımla esasında intihar, örnek ve soylu bir davranış olarak karşımıza çıkmaktaydı¹⁰.

O dönemde intihar kişinin tercihi doğrultusunda hastalık ve acılardan kurtulmak için ya da yaşlılık nedeniyle söz konusu olabilmekteydi. Bu tür intiharın temelindeki düşünce, soylu insanın kendini hastalıklı bir beden içinde görmekten ve görülmekten kaçınma veya yaşlılığın getirdiği titreme ve bunaklık durumuna düşmekten kurtulma isteğidir. Soylu bir insan için bu onur kırıcı bir davranış olarak kabul görmekteydi ve böyle bir durumda yaşamaktansa ölme kararı yani yaşam ile ölüm arasındaki seçim, birçok Antik çağ düşünürleri tarafından tartışılmıştır¹¹.

Antik çağ döneminin önemli düşünürlerinden biri olan Pitagoras'ın düşüncesine göre yaşam, Tanrı tarafından verilen bir ceza biçimidir. Zaten yaşamı daha çok manevi olarak tanımlamaktadır. Dolayısıyla bu nedenlere rağmen intihar etmek, Tanrı'nın isteklerine itaatsizliktir¹². Yine aynı çağın düşünürlerinden Eflatun da dini nedenleri esas alarak intiharı reddeden kesimde yer almaktadır. Ona göre ruh ölümsüzdür ve onun çürümesi ya da yok olması mümkün değildir. Bunun yanı sıra ruh, beden içinde hapsedilmiştir ve ölümle birlikte bu hapisneden kurtulacak ve ilahiliğine kavuşacaktır. Yine insanın içinde bulunduğu durumdan dolayı intiharı tercih etmesi Tanrı'nın emirlerine karşı gelmek olacağından intiharın bir kaçış yolu olmadığını savunmaktadır¹³.

Aristoteles, Eflatunun öğrencisi olup intihara şiddetle karşı çıkmış bir felsefeci olarak karşımıza çıkmaktadır. Fakat Eflatun gibi dini nedenlerle değil, devlete karşı işlenen bir saldırdır ve hatta suç olarak nitelendirilmektedir. İnsanların yaşam amacı devlete karşı sorumluluğu ve devlet için yapabildikleri

¹⁰ Güven, s.14.

¹¹ Inceoğlu, s. 17.

¹² Inceoğlu, age, s.18.

¹³ Inceoğlu, age, s.18.

olduğundan, bireysel anlamda insana verdiği değerden ziyade devlete ve onun çıkardığı yasal düzenlemelere verdiği değerden ne koşulda olursa olsun devlete karşı gelinmemelidir düşüncesi hakimdir¹⁴. Aristoteles, üretkenlik üzerine kurulu devletçi yaklaşımı benimsemişse de hastalık veya sakatlık gibi nedenler olsa da kişilerin toplumu reddetme hakkı olmadığını düşündüğünden bu kişilerin intihar etmelerini tasvip etmemektedir. Ona göre kaçış korkaklıktır ama kişilerin tercih hakkı vardır. Sonuç olarak ağır derecede özürlü olan çocukların, yakın komşularından beşinin görüş ve düşüncesi alınmak şartıyla ölmeye bırakılmaları toplum tarafından kabul görmelidir. Bu da bir çeşit ötanazidir¹⁵.

Helenistik dönemin ve Roma döneminin felsefe okulu olan Stoacılık da ise, yaşam ile ölüm arasında bir fark yoktur. Bu nedenle ölüme karşı çıkmak ve şikâyetle bulunmanın bir anlamı olmadığı için kadere itiraz etmek gereksizdir insanın tabiatla ve evrenle uyum içinde olması gereklidir¹⁶. Bu öğretiye göre intihar, önlenemeyen bir kötülükten kaçıştır. Bu noktada bir ihtimal olarak intihar var olmalı, son çare olarak kabul edilmelidir. Bu doğrultuda Stoa okulunun kurucusu olan Zenon'un, doksan sekiz yaşında yaralanan ayağının şiddetli acısı yüzünden intihar ettiği bilinmektedir¹⁷.

İngiliz devlet adamı, yazar, hukukçu ve felsefeci, Thomas Moore'un (1478-1535) "Utopia" isimli eserini yayınlamasıyla birlikte, ölümün hızlandırılması ya da intihara yardım konusu tekrar gündeme gelmiştir. Zira Thomas Moore, bu eserinde şu ifadelerle dikkatleri çekmektedir: "*Hastalık hem çaresiz hem de sürekli acı ve sıkıntı veren cinsten ise, o zaman rahiplerle yöneticiler başka bir yol tutarlar. Böyle bir hasta, hayatta artık hiçbir iş yapamadığı gibi canlı bir ölü olarak yaşamakla hem başkalarına yük olur hem de kendisi acı çeker. Dolayısıyla hayatı artık bir işkenceye dönüştüğüne göre, bu dayanılmaz hastalıktan kurtulması ve ölüme rıza göstermesi için hastaya öğüt ve tavsiyelerde bulunulur. Böylelikle hasta cesaretlendirilerek bir zindana, bir işkenceye dönüşen hayatından ya kendi eliyle kurtulur ya da başka birinin bu işi yapmasına bile bile katlanır. Ölmekle hiçbir şey*

¹⁴ Aristoteles, Politika; çev. Mete Tuncay, Remzi Kitabevi, 4. Basım, İstanbul, 1993, s. 227.

¹⁵ Ömeroğlu, Ömer; "Ötanazi", Türkiye Barolar Birliği Dergisi, Sayı: XVII, C. VII, İstanbul, 1983, s. 45.

¹⁶ Bolay, Süleyman Hayri; Felsefe Doktrinleri ve Terimleri Sözlüğü, Nobel Yayın Dağıtım, Genişletilmiş 10. Basım, Ankara, 2009, s. 324.

¹⁷ Inceoğlu, s.25.

kaybetmeyeceği ve acılarına son vereceği için bunun akıllıca bir davranış olduğu söylenir o kişiye. Aynı zamanda dini bütün ve erdemli insan davranışdır bu.”¹⁸

Burada Thomas Moore ötenazide yöneticilerin iznini öngördüğü gibi rahiplerin onayını da dile getirmesi, hatta bunun dini inancın bir gereği olmakla birlikte erdemli bir karar olduğu vurgusu yapması dikkat çekicidir ¹⁹.

Aydınlanma döneminde karşımıza çıkan, aynı zamanda hekim olan İngiliz felsefeci John Locke (1632-1704), hem insan düşüncesinin özgürlüğünü hem de insan bilgisinin deneye dayanması gerektiğini savunmaktadır. Ona göre yaşam hakkı devredilemez bir haktır Bu bağlamda hastaların yaşamına son verecek uygulamalar doğru değildir²⁰. Yine aynı dönem felsefecisi İngiliz David Hume (1711-1776), Lock’un bu yaklaşımının aksine bir düşünce benimsemiştir. Ona göre, hastaların ağır ve dayanılmaz yükü, cesur kaçış için bir meşru bir zemin oluşturur²¹.

19. yüzyıla gelindiğinde, ötenazi ile ilgili farklı görüşlerin olduğu görülmektedir. Nitekim William Munk’e göre ölümün kasıtlı olarak hızlandırılmasında hekimin rol almasına yani aktif ötenaziye şiddetle karşı çıkılmalıdır. Gerçekte ötenazi, birçok hastalıkta ağrı ve acının giderilmesini amaçlayan tıbbi bir uygulamadır. Bu anlamda anestezi alanındaki yeni gelişmeler ve ağrı kontrolündeki etkin yöntemler, ağrı ve ıstırapın önlenmesine yöneliktir ²².

20. yüzyılda ötenazi sorunsalının yoğun bir şekilde tartışılmaya devam edilmesinin en önemli nedeni ise, yirminci asrın insanının yaşama hakkı ile ilgilenmesi kadar kendi ölme hakkı ile de ilgilenmesidir. Artık insanın, yaşamı üzerinde söz sahibi olduğu kadar, ölümü üzerinde de söz sahibi olmak istemesidir. Bu anlamda yaşam destek ünitelerine bağlı ya da başkalarının bakımına muhtaç ve dayanılamayacak şekilde bir acıyla ölüm sürecini yaşamak için gereken güce ve iradeye sahip olunamayabilir. Dahası güce ve iradeye sahip olduğu varsayımında bunu tercihte etmeyebilir. Özellikle yirminci asırdan itibaren bireyseliğin ön plana çıkması ve kendi kaderini belirleme algısı ile insanlar, nerede, ne zaman ve

¹⁸ Moore, Thomas; Utopia, çev. Sabahattin Eyüpoğlu- Vedat Günyol, İstanbul, 1995, s. 114-115.

¹⁹ Moore, age, s.115.

²⁰ Yiğit, Yaşar; İslâm Hukukuna Göre Ötenazi, Ankara, 2013, s. 34.

²¹ Yiğit, age, s.35.

²² Yiğit, age, s.36.

ne şekilde öleceği konusunda karar vermek istemekte ve bunu bir hak olarak görmektedir²³.

1.3. DİNLERİN ÖTENAZİYE BAKIŞ AÇISI

Dinlerin ötenaziye bakış açısında esas olan kıstas hayata yükledikleri anlamlardır. Başka bir deyişle dinlerin hayata yükledikleri anlamlara göre ötenaziye kabul edip etmediklerini anlayabiliriz. Bununla birlikte ilahi dinlerin tamamında öldürmenin yasak olması ortak nokta olarak karşımıza çıkmaktadır. Çekilen acılar ister fiziki ister manevi olsun bunların insanı sınamak için olduğu ve isyan edilmesinin doğru olmadığını kabul görmektedir. İsyân dahi edilmemesi öğütlenen dinlerde evleviyetle intihar olgusu da kabul görmemektedir. Bu nedenle ilahi dinlerin tamamında farklı temellendirilmiş olsa da aslında öz olarak kabul edilen aynıdır ve ötenaziye karşı çıkmaktadır²⁴.

1.3.1. İSLAMDA ÖTENAZİ

İslam dininde kabul edilen iki temel kaynak vardır. Bunlardan biri Kuran'ı Kerim ikincisi Hz. Muhammed Mustafa (Sav.) hadisleridir. İslam dinine göre; Allah (c.c.) Kuran'ı Kerimde insanı kusursuz bir varlık olarak yarattığını ve yaratılanlar arasında en üstün varlık olduğunu buyurmuştur²⁵.

İslam da; insan çeşitli acılar, sorunlar, hastalıklar v.b. zorluklarla sınanmaktadır. Ancak bunun insanı Allah'a yaklaştırdığı ve öldükten sonra mükafatlandırılacağı bir başka deyişle günahlarına kefarete olacağı inancı hakimdir. Dolayısıyla insanların bu gibi zorluklarla karşılaştıklarında sabır göstermeleri gerekmektedir²⁶.

İslam dinindeki inanişâ göre ölüm, herkes için mutlaka gerçekleşecek olan bir sondur²⁷. İslam, bu son gelmeden önce doğru şekilde yaşamaları ile ilgili olarak insanları öğütlemektedir. İslam dininde ahiret inancı yani insanların öldükten sonra

²³ Güven, s. 3.

²⁴ Sümer, Necati; Yahudilikte, Hristiyanlıkta ve İslam'da Ötanazi, Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Cilt 7, Sayı 14, 2016, s.118.

²⁵ Bkz. İsrâ, 17/70, İnsan, 76/2.

²⁶ Bkz. Bakara, 155, Âl-i İmran, 186, Hud, 11.

²⁷ Bkz. Âl-i İmran, 3/185; Enbiyâ, 21/35; Ankebut, 29/57.

dirileceği ve sonsuza kadar ruhlarının yaşayacağı inancı hakimdir. Bu sonsuzluk inancından bahisle hem dünya hayatı hem de ahiret hayatları için çalışmalarını tavsiye etmiştir²⁸.

İslam inancına bakıldığında insanın yaşamı ve yaşatılması önem teşkil eden bir konudur²⁹. Bu inanışa göre, diğer bütün canlılara olduğu gibi insana da Allah tarafından bir hayat bahşedildiği için insanın kendi canı üzerinde tasarruf yetkisi yoktur. Başka şekilde ifade edecek olursak kişinin kendi hayatına son vermesi (intihar) haram kabul edilmektedir³⁰. İnsanların kendilerini ve/veya birbirlerini öldürmemesi gerektiği öğütlenmektedir³¹.

Özetle dayanılmaz acılar çeken ve tıbbi açıdan iyileşme ihtimali olmayan bir kimsenin rızası ile başkası tarafından öldürülmesi anlamına gelen ötenazi; İslam dini açısından değerlendirildiğinde, bunu isteyen açısından intihar iken gerçekleştiren açısından ise adam öldürmedir³². Ayrıca İslam'a göre Allah kudret ve kuvvet sahibidir. Onun her şeye gücü yeter. Örneğin; yaşaması için en ufak bir ihtimal kalmadı denen hastalar için bile Allahtan ümit kesilmez. Çünkü bir şeyi olması için onun ol demesi yeterlidir³³. Bu nedenlerle İslam dinine mensup bireylerin yaşadığı ülkelerde çoğunlukla ötenazi uygulamasına rastlanmamaktadır.

1.3.2.YAHUDİLİKTE ÖTENAZI

Yahudilik dininin tarihi Hz. İbrahim ile başlamaktadır. Yazılı ve sözlü olarak iki bölümden oluşan kutsal kabul edilen metinleri bulunmaktadır. Bu metinlerde ötenazi ile ilgili bir takım tespitler mevcuttur³⁴.

Yahudiliğe göre hayat, insana sunulmuş iyi bir fırsattır. Tanrı, insanlara bir takım zorluklar verir çünkü onlara sunulan hayatın değerini bilip bilmediklerini ile ilgili onları test etmektedir. Bu zorluklarla sınanan insan eğer neticede Tanrı'ya

²⁸ Bkz. Bakara, 28/243; En'am, 36/122; Araf, Bakara, 2/200-202.

²⁹ Kaya, Ali; "İslam Hukukuna Göre Ötenazi", Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Cilt 6, Sayı 6, 1994, s. 133-146.

³⁰ <https://islamansiklopedisi.org.tr/intihar> (Erişim tarihi: 06.07.2019).

³¹ Bkz. Nisa, 29.

³² <https://kurul.diyaret.gov.tr/Cevap-Ara/992/otanazi-caiz-midir-> (Erişim tarihi: 06.06.2019).

³³ Bkz. Yusuf, 87; Zümer,53; Yasin, 82.

³⁴ Baki, Adam; "Yahudilik", Yaşayan Dünya Dinleri, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2. Baskı İstanbul, 2007, s. 207.

sığınarlardan ise; yaşamış olduğu problem ve endişelere karşı daha dayanıklıdır. Tam tersine hayatın kıymetini bilmeyen ve bu fırsatı değerlendiremeyen kişiler Tanrı'dan uzaklaşanlar veya O'nun doğrultusunda hareket etmeyenlerdir³⁵.

Bu inanişa göre; insan hayatına verilen değer o kadar yücedir ki insan hayatı her şartta korunmalıdır öyle ki kısaltacak işlemlerden dahi kaçınılmalıdır. İnsanlar Tanrının suretinden var edilmiştir. Hayatlarının ne şekilde olduğuna bakılmaksızın her durumda değerlidir ve insanların hayatları kendilerine ait değildir. Hal böyle iken acı, ağrı gibi durumlar yaşama son verilmesi için bir neden olarak kabul edilmemektedir³⁶.

Yaşamın sona ereceği zaman bilinmemekle birlikte, yaşama son verilmenin tercih edilmesi Tanrı'nın iradesine karşı gelmek olacağından bahisle insanların böyle bir hakkının bulunmadığı kabul edilmektedir. Bununla birlikte ölüm derecesine gelmiş bir kişiye dokunulması uygun görülmemekle birlikte ötenazi insan öldürmek olarak değerlendirilmiştir³⁷.

1.3.3.HRİSTİYANLIKTA ÖTENAZİ

Hristiyanlığın kutsal kitabı İncil de insanların kendini öldürmesiyle ilgili olumsuz anlamda bahsedilmemesine rağmen intihar St. Augustine tarafından öldürme yasağının içinde kabul edilerek büyük günahlardan sayılmıştır³⁸.

Bu inanç kapsamında da hayat Tanrı tarafından insana verilen bir armağan olarak görüldüğünden kişinin kendinin veya başkasının canına kıyması, kesinlikle reddedilmektedir. Ölüm kişinin rızası olup olmadığına bakılmaksızın Tanrı'nın iradesiyle onun istediği zaman gerçekleşmelidir. Masum bir kişiyi öldürmek Tanrı'ya karşı gelmek olarak kabul edilmiştir³⁹.

³⁵ Sümer, s.119.

³⁶ Sırma, Özge; Yeni Türk Ceza Kanunu'nda İlgilinin Rızası, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, 2011, s.98.

³⁷ Ömeroğlu, Ömer; Hukuksal Açıdan Ölme Hakkı ve Kabul Edilebilirliği Sorunu, Erzincan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt 13, Sayı 3-4, 2009, s.89.

³⁸ Güngör, Hasan Atilla; Yaşam Hakkı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, 2007 s.224.

³⁹ Alan Akcan, Esra; Ötenazi, Prof. Dr. Füsün Sokullu-Akıncı'ya Armağan, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası, Cilt 1, Sayı 1, 2013, s.13.

Ancak Anglikan Protestan kilise ile İngiliz kilisesi, insanların ağır hastalık halinde refah içinde can verebilmeleri için ölümü seçebilmeleri gerektiğini savunmaktadır⁴⁰. Papalık, 1958 yılından itibaren ızdırıp, acı çeken insanların rızalarının bulunması durumunda acılarını hafifletebilmek gayesiyle ölümlerini hızlandıran uyuşturucu maddelerin kullanılmasının uygun olduğunu kabul etmektedir⁴¹.

Katolik Kilisesi ise aktif ötenaziye net bir şekilde reddetmekle birlikte pasif ötenaziye aktif ötenaziye nazaran daha ılımlı yaklaşmaktadır. 1980 yılında Vatikan acı çeken hastanın acısını azaltmak amacıyla, çektiği ıstırapı dindiren iyileştirici yöntemlerin devam etmesi gerektiğini vurgulamıştır⁴².

2. ÖTENAZİNİN BAZI KAVRAMLARDAN FARKI

Ötenazi tanımına bakıldığında intihar, öldürme gibi kavramla karıştırılabilmektedir. Aslında arasında küçük farklılıklar bulunan bu kavramların ve kavramların kullanım alanlarının genişlemesi veya daralması nedeniyle karışıklıklar ortaya çıkmaktadır. Bu noktada özellikle ötenazinin hukuki açıdan farkını ortaya koyabilmek adına, uygulamada ötenaziyle karıştırılan diğer kavramları da açıklamak gerekmektedir.

2.1.TALEP ÜZERİNE ÖLDÜRME

Türk Ceza Kanunu'nda yer almayan talep üzerine öldürme fiili, mağdurun isteği üzerine failin onu öldürmesiyle tamamlanır. Mukayeseli hukukta kanunlardan birçoğu talebin, ciddi, ısrarlı ve kat'i olması gibi şartların varlığını aramaktadır. Burada mağdurdan gelen öldürülme isteğini bir başkasının (failin) yerine getirmesiyle talep üzerine adam öldürme fiili gerçekleşmektedir⁴³.

Talep üzerine öldürme ile rıza ile öldürme kavramları da birbirlerinden farklıdır. Buradaki farklılık öldürülme isteğinin kimden geldiği noktasında karşımıza çıkmaktadır. Talep üzerine öldürmede öldürülmek isteği mağdurdan

⁴⁰ Ömeroğlu, s.90.

⁴¹ Ömeroğlu, s.47.

⁴² Alan Akcan, Ötenazi, s.14.

⁴³ Artuk, Mehmet Emin; Talep Üzerine Öldürme, Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları, Cilt 7, Sayı 1-3, 1992-1993 s.19.

gelmekte ve fail öldürmekte iken, rıza ile öldürülmede öldürülme isteği failden gelmekte ve mağdur buna rıza göstermektedir⁴⁴.

Ötenazi kavramı yukarıda tanımı verilen talep üzerine öldürme ve rıza ile öldürme kavramlarının oluşum şekillerinden sadece birisidir. Diğer bir anlatımla talep üzerine öldürmenin ya da rıza ile öldürmenin, şifası mümkün olmayan bir hastalığa yakalanan kimsenin isteği üzerine acılarını dindirmek amacıyla doktor tarafından yaşamına son verilmesi şekilde tanımladığımız ötenazi dışında da gerçekleştiriliş şekilleri olabileceğinden iki kavramın eş anlamlı olarak kullanılması doğru değildir⁴⁵.

Ayrıca ötanaziden bahsedebilmek için acıma duygularıyla meydana getirilen bir öldürme eylemi olması gereklidir. Buna karşılık talep üzerine öldürmede öldürme başka saiklerle de gerçekleştirilebileceği için ötenaziden daha geniş kapsamlı olarak karşımıza çıkmaktadır⁴⁶.

2.2.İNTİHARA YÖNLENDİRME

İntihar, akli başında bir bireyin, toplumsal değerlerin desteklediği veya karşısında olduğu bir eylemle doğrudan veya dolaylı olarak kendi yaşamına isteyerek son vermesidir⁴⁷. Hukuk sistemimizde intihar suç olarak kabul edilmemektedir. Bunun nedeni, bir açıdan intiharın başkalarıyla ilgisinin olmaması, diğer açıdan da cezalandırmanın etkisizliğiyle açıklanmaktadır⁴⁸.

İntihar cezalandırmanın etkisizliği ve şahsın kendisiyle alakalı bir sonuç olması nedeniyle suç değildir fakat intihara iştirak eden üçüncü kişiler yönünden cezalandırmanın etkisizliği söz konusu olmadığından bunların cezalandırılması yoluna gidilmiş ve TCK m.84 te düzenlenmiştir. Ancak burada da asıl fiil olan intiharın cezalandırılmamasına rağmen, iştirak edenin fiilinin yani intihara yönlendirmenin cezalandırılması, ceza hukukunun genel ilkelere uygun düşmemesi gerekçesiyle eleştirilmektedir⁴⁹.

⁴⁴ Artuk, age, s.20.

⁴⁵ Artuk, Mehmet Emin/ Yenidünya, Ahmet Caner; Ötenazi, Prof. Dr. Turhan Tufan Yüce'ye Armağan, Dokuz Eylül Üniversitesi Yayını, 2001, s.298, Artuk/Yenidünya,2011, s. 109.

⁴⁶ Özen, Muharrem/ Ekici Şahin, Meral; Ötenazi, Ankara Barosu Dergisi, Sayı 4, Ankara, 2010, s.17.

⁴⁷ <http://www.intihar.de/nedir.htm> (Erişim tarihi: 11.07.2019).

⁴⁸ Toroslu, Nevzat; Ceza Hukuku Özel Kısım, Savaş Yayınları, Ankara, 2010, s.35.

⁴⁹ Toroslu, age, s.36.

İntihara yönlendirme ya da yardım fiili, her ne kadar ötenazi ile farklı bir anlam içermekteyse de ölümcül hastalığa yakalanan kimsenin, acılarından kurtulmak için karar verdiği intihar düşüncesini gerçekleştirmesine yardım söz konusu olduğunda ötenazi ile bir kesişme olabilir. Ancak o ihtimalde bile ölüme yol açan müdahalenin bizzat kişinin kendinden gelmesi intihara yardımı ötenaziden ayırmaktadır⁵⁰.

İntihara yönlendirme suçun da dahi, hayata son verme fiilini bizzat intihar eden gerçekleştirmektedir. Aksi bir durumda olayın koşullarına göre farklı suçlar gündeme gelecektir⁵¹.

3. ÖTENAZİNİN TÜRLERİ

Ötenazide uygulama şekli, kararı veren merci, kişinin iradesi, zaman gibi bazı kriterlere göre belirli ayrımlar yapılmıştır. Kişinin iradesine bağlı olarak iradi-iradi olmayan ayrımı, uygulama şekline göre aktif-pasif ayrımı, kararı verenin hekim ya da mahkeme olmasına göre kazai ve medikal ayrımı, zamana göre ise dar- geniş ötenazi ayrımı mevcuttur.

Ötenazinin türleri farklı koşul ve uygulamalar altında hukuksal bağlamda ülkelere göre farklılık arz etmektedir. Örneğin; genellikle pasif yöntemle yapılan ötenazi çoğu ülkede, farklı şartlara tabi olmak kaydıyla yasarken, aktif yöntemle yapılan ötenazi yasaktır⁵².

3.1.DAR ANLAMDA- GENİŞ ANLAMDA ÖTENAZİ

Dar anlamda ötanazi ölüm anı yakın olan kişi üzerinde ötanazi uygulamasını ifade etmektedir. Geniş anlamda ötanazi ölümünün gerçekleşmesi için henüz zamanın olduğu, haftalar ve belki yıllar sürebileceği hasta üzerindeki ötanaziyi ifade etmektedir⁵³.

Ötenazinin bu iki türü arasındaki fark zamanla alakalıdır. Dar anlamda ötenazide kişinin ölümün eşiğinde, ölmek üzere olduğu kabul edilirken, geniş

⁵⁰ Toroslu, age, s.113.

⁵¹ Artuk, Talep Üzerine Öldürme, s. 20-21.

⁵² Bozkurt, Kutluhan; Ötenazi ve Destekli İntihar- Uluslararası Düzenlemeler ve Farklı Ülkelerdeki Uygulamalar, Yeditepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt 14, Sayı 2, 2017, s.245.

⁵³ Ömeroğlu, Ömer; Ötanazi, Türkiye Barolar Birliği Dergisi, Sayı 2, 1993, s. 188.

anlamda ötenazi de ise ölüm neticesi kesin örneğin şifasız bir hastalık ya da kurtulması için herhangi bir ihtimal kalmamış hasta mevcut ama ölüm hemen de gerçekleşebilir, haftalarca veya uzun zaman sonra da meydana gelebilir. Böyle bir durumun varlığı halinde bahse konu ötenazi geniş anlamda ötenazidir⁵⁴.

En geniş anlamda ötenazi kavramı ise; yaşamaya değer görülmeyen bir başka deyişle yaşamasının bir anlam ifade etmediği düşünülen hastaların öldürülmesi anlamına gelmektedir. Bu ötanazi türüne örnek vermek gerekirse; tedavisinin mümkün olmadığı düşünülen akıl hastalığı olan hastalar ile bitkisel hayata girenler gösterilebilir⁵⁵. Bu türün uç noktası olarak Hitlerin Nazi Almanyası'nda ari ırk oluşturmak için kronik hastaları, sakatları, yaşlıları öldürmesi olayı örnek verilmektedir⁵⁶.

Doktrinde bir kesim en geniş anlamda ötenazi diye adlandırdığımız yaşamaya değer görülmeyen hastalara uygulanan ötenaziye iradi- irade dışı ayrımı başlığı altında değerlendirip bu ayrıma en geniş anlamda ötenazi değil de “İstemsiz ötenazi” demektedir. Burada kişinin iradesine hiç başvurulmadan, ne açık ne de örtülü iradesi olmadan gerçekleştirilen ötenazi olarak nitelendirmektedirler⁵⁷.

3.2.AKTİF- PASİF- DOLAYLI ÖTENAZİ

Aktif ötenazi; fiili bir hareketle, direkt olarak bir davranışla tıbbi yöntem kullanılarak ölümü hekim eliyle gerçekleştirilen halidir. Örneğin, hastanın acılarına son vermek ve ölüm neticesinin meydana gelmesi için bilerek ve isteyerek hastaya ilacın enjekte edilmesidir⁵⁸. Bir başka ifadeyle hastanın hayatının doktorun icrai bir hareketiyle sona erdirilmesidir. Örneğin, hekimin yüksek dozda bir sakinleştiriciyi ölümcül sonuçlar oluşturacağını öngörerek hastaya uygulamasıyla hastanın yaşamına son vermesidir⁵⁹.

Pasif ötanazi ise, icrai bir hareket olmaksızın hareketsizlik neticesinde oluşan bir ölüm halinde bahse konu ötenazi türüdür. Diğer bir ifadeyle olumsuz bir eylemle

⁵⁴ Artuk/Yenidünya, 2001, s.300.

⁵⁵ Artuk/Yenidünya, age, s.301.

⁵⁶ Özkara, Erdem; Ötenazide Temel Kavramlar Ve Güncel Tartışmalar, Seçkin Yayıncılık, 1. Baskı, Ankara, 2001, s.20.

⁵⁷ Özkara, age, s.20-21.

⁵⁸ Dönmezer, Sulhi; Kişilere ve Mala Karşı Cürümler, 15.Baskı, İstanbul, 1998, s.30. , Güven, s.10.

⁵⁹ Özkara, Erdem; Ötanazide Temel Kavramlar ve Güncel Tartışmalar, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2001, s. 18.

gerçekleşmiş olan ötanazidir⁶⁰. Farklı bir tanımda; pasif ötanazi, hastanın yaşam süresini uzatmak için yaşam destekleyici tedaviyi sunmayarak veya yaşam destekleyici tedaviyi sona erdirerek ölümün gerçekleşmesini çabuklaştırma olarak ifade edilmektedir⁶¹.

Aktif ötenazide bir hareketin varlığından bahsedebiliyorken, pasif ötenaziden söz edebilmek için yalnızca kaçınma hali veya ölüme sebebiyet veren olaylara karşı tepkisizlik yeterli olacaktır⁶². Başka bir deyişle pasif ötenazide kişi aktif olarak öldürülüyor fakat adeta ölüme terk ediliyordur. Örneğin; beslenmeye muhtaç bir kişiye kasıtlı olarak besin verilmemesi pasif ötanazi olacaktır⁶³. Yine yaşamsal fonksiyonları ancak tıbbi yöntemlerle devam edebilen bir kimsenin bu yöntemlerden mahrum bırakılması örneğin respiratörün çekilmesi, ya da ölümün ötelenmesini sağlayacak iyileştirme yöntemlerinin uygulanmaması ya da yarıda kesilmesi pasif ötenaziye örnek teşkil etmektedir⁶⁴.

Dolaylı ötenazide ise; hastanın tedavisine son verilmez veya yaşamına son verilmesi için aktif olarak bir hareket icra edilmez. Burada amaç ve istenilen netice hastanın ölümü de değildir burada amaç hastanın acısını hafifletmektir ama bunun için hastaya verile ilaçların yan etkileri hastanın yaşamının kısılmasına neden olur. Hastanın bu şekilde ölmesine dolaylı ötenazi denmektedir⁶⁵. Burada önemli olan nokta hastanın ilacın yan etkilerinin yaşamını kısalttığı konusunda etkili şekilde bilgilendirilmesidir. Hastanın hekim tarafından ilacın neden olabileceği sonuçları konusunda tam olarak aydınlatılmasından sonra rıza göstermesiyle ilaca devam edilmesi neticesinde dolaylı ötenazi meydana gelecektir. Burada hekimin amacı kişinin hayatına son vermek ölüme neden olmak değildir, ancak kişi yan etkileri başka bir söylemle ölümü göze almıştır⁶⁶.

⁶⁰ Artuk, Mehmet Emin/ Gökçen, Ahmet/ Yenidünya, Caner; Ceza Hukuku Makaleleri, Güven Kitabevi, İstanbul, 2002, s. 10.

⁶¹ Inceoğlu, s.135.

⁶² Gürçan, Ertuğrul Cenk; Ötenazi, Yaşam Hakkı Açısından Bir değerlendirme, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt 60, Sayı 2, 2011, s.265.

⁶³ Besiri, Arzu; Ötenazi ve Yaşam Hakkı, TBB Dergisi, Sayı 86, 2009, s. 192.

⁶⁴ Güven, s.15-16.

⁶⁵ Artuk/Yenidünya, s. 302.

⁶⁶ Özen/Ekici Şahin, s.20.

Bazı yazarlar dolaylı ötenaziye zorunluluk hali olması nedeniyle hukuka uygun kabul ederken, diğer bir kısmı sosyal açıdan hareketin uygun olmasından bahsedebildiğimiz için, dolaylı ölüm yardımının sosyal anlamının öldürme suçunun konusu olmayacağı sonucuna ulaşırlar. Ayrıca burada hekimin kastı öldürmeye yönelik olmadığı için kusur bulunmadığı veya izin verilen risk ya da yükümlülük çatışması nedeniyle hukuka uygun olduğu için yalnızca cezalandırmayla ilgili değerlendirme yapıp cezalandırılmayacağını savunanlarda mevcuttur⁶⁷.

3.3.İRADİ- İRADE DIŞI ÖTENAZI

İradi ötenazi, acılar çekmeye hâlihazırda devam eden veya ölümcül bir hastalığa yakalanmış irade beyan edebilecek durum ve koşullara sahip ehil bir kişinin talebi doğrultusunda onay vermesinin ardından hekimin aktif veya pasif bir hareketi neticesinde ölümün meydana gelmesi şeklini ifade etmektedir⁶⁸. Kişiye içinde bulunduğu durumu, bundan sonraki süreci ve olası tedavilerin etkileri bütünüyle anlatılmalıdır ve son olarak hastanın serbest bir şekilde herhangi bir zorlama olmadan karar vermesi gerekir⁶⁹.

İradi ötenazide en önemli kıstas ötenazi talebinde bulunan kişi açısından aranmaktadır ve ötenazi uygulanacak olan kişinin temyiz gücünün olması gerektiği kabul edilmektedir. Kişinin içinde bulunduğu psikolojik durumda göz önüne alınarak yanlış karar vermeye meyilli olması dikkate alınarak burada temyiz kudretinin olması titizlikle incelenmesi gereken bir noktadır. Bu kişinin, kendisine uygulanması düşünülen müdahalenin ne olduğunu, bu uygulamanın sakıncalarını ve sonuçlarının ne olduğunu, kendisine yapılacak olan müdahaleye rıza vermesinin ne anlam ifade ettiğini ve önemini kavrayabilecek durumda olması gereklidir⁷⁰.

Tam olarak ifade etmek gerekirse; iradi ötenazi, hastanın temyiz kudretine sahip olmasının yanında, bilinci açıkken, herhangi bir şekilde sakatlanmamış özgürce açıklamış olduğu irade beyanı ile kendi isteği sonucunda meydana gelen ötenazidir. Hasta eğer içinde bulunduğu durumda irade açıklayamayacak bir konumda ise daha önceden yazılı olarak ortaya koyduğu irade açıklamasına göre

⁶⁷ Hakeri, Hakan; Tıp Hukuk, Seçkin Yayınları, Ankara, 2010, s.305-306.

⁶⁸ Sırma, s. 103, İnceoğlu, s.129.

⁶⁹ Özkara, s.20.

⁷⁰ Hakeri, s.159.

ötenazi uygulamasının yapılabileceği kabul edilerek bu halde de iradi ötenaziden bahsetmek mümkün olacaktır⁷¹.

Kural olarak temyiz kudretine sahip kişinin tedavi ve sonuçları ile ilgili aydınlatılmış olmasının ardından rızasına dayalı olarak gerçekleştirilen ötenazi kabul edilse dahi alınması bazı durumlarda hasta irade beyan edemeyecek durumda bulunabilir. İşte bu hallerde hastanın değil de yakınlarının iradesi doğrultusunda ötenazinin gerçekleştirilmesi haline irade dışı ötenazi adı verilmektedir⁷².

Hastanın iradesini açıklayamayacağı durumlar ise bilincinin yerinde olmadığı bilinç kaybı dediğimiz durumlardır. Bilincin kaybı hallerine verilebilecek örnekler; bitkisel yaşam, koma, psikolojik veya nörolojik sebeplerle meydana gelen zihinsel kapalılık halleridir⁷³.

Kişinin rıza açıklayamayacak durumda olmasının yanında herhangi bir yakınının bulunmaması durumunda ise varsayılan rızanın kabul edilerek doktor kararıyla ötenazinin gerçekleştirilmesine isteksiz ötenazi adı verilmektedir⁷⁴. Fakat hastanın iradesini mecbur kılan yaşam hakkına yönelik müdahalelerde bu tür bir uygulamanın kabul edilmesi mümkün değildir. İrade olmadan gerçekleştirilen ötenazinin kasıtlı olarak adam öldürme olarak değerlendirilmesi gerekliliği kabul edilmelidir⁷⁵.

3.4.KAZAI- MEDİKAL ÖTENAZİ

Ötenazi uygulamasının mahkeme kararı aracılığıyla gerçekleştirilmiş olması durumunda kazai ötenazi söz konusu iken, hekimin kararı aracılığıyla ötenazinin gerçekleştirilmesi haline ise medikal ötenaziden bahsedilecektir. Örneğin; Hollanda'da mahkeme kararına gerek kalmadan doktor, bir başka doktor ile yaptığı fikir alışverişi ve dayanışma ile bir karar alarak ötenazi uygulaması yapabilmektedir⁷⁶.

⁷¹ Güven, s.13.

⁷² Sırma, s. 104, Özkara, s.20.

⁷³ Güven, s.13-14.

⁷⁴ Özkara, s.20.

⁷⁵ Sırma, s.104.

⁷⁶ Güven, s.17.

İKİNCİ BÖLÜM

HUKUKSAL BAĞLAMDA ÖTENAZİ

1. Genel Olarak Ötenazinin Hukuki Niteliği

Ötenazinin hukuksal bağlamda değerlendirmesini yapabilmek için başka deyişle ötenazinin yani ölme hakkının bir hak olarak tanımlanıp tanımlanamayacağına ilişkin değerlendirmeye geçmeden önce hak kavramı ile ilgili birkaç noktaya değinilmelidir.

Hem ahlâkî hem de hukukî bir boyutu olan hak kavramı, her iki alanda “*bir kişi, bir kurum veya bir şey üzerindeki gerekçelendirilmiş bir iddia veya talebi ifade eder.*”⁷⁷. Hukuksal anlamda ise hak kavramı; hukuki sonuçları mevcut olan belli bir yetkiye karşılık gelir⁷⁸. Başka bir tanıma göre; hukuk düzeni tarafından insanlara verilmiş, toplum tarafından yararlanılması sağlanan ve konu, sınır, kullanım şartları belirli özgürlüklerin tamamıdır⁷⁹.

Bu bağlamda, bir hakkın varlığından bahsedebilmek için belirli unsurların olması şarttır. Bunlardan ilki yetkidir. Hakkın özüne baktığımızda temelin bir şeyi yapabilme yetkisi karşımıza çıkmaktadır. İkinci koşul taleptir. Hak sahibinin pozitif veya negatif bir şeyi talep etme durumu vardır. Bir hak başkalarına olumsuz anlamda yapmama, olumlu anlamda bir şeyi yapma yükümlülüğü de yükleyebilir. Üçüncü koşul saygı gösterilme sorumluluğudur. Bir haktan faydalanma durumunun herhangi bir şekilde tanınmasını istemek, doğrudan yasal olarak saygı gösterilmesini beklemek demektir⁸⁰.

⁷⁷ Akt., Erdoğan, Mustafa; İnsan Hakları Teorisi ve Hukuku, Orion Kitabevi, Ankara, 2007, s.7.

⁷⁸ “Hak” kavramının farklı anlamları için Erdoğan, s.9-11. Hakların niteliğini açıklayan iki ana yaklaşım için Erdoğan, s.13 vd.

⁷⁹ Tezcan, Durmuş/ Mustafa Ruhen Erdem/ Oğuz Sancakdar / Rifat Murat Önok; İnsan Hakları El Kitabı, Seçkin, Ankara, 2016, s.28.

⁸⁰ Erdoğan, s. 11-12.

Hak ile özgürlük birbirinden ayrı olarak düşünülemez iki kavram olsa da özellikle günlük hayatta bilmeden birbiri yerine kullanılan iki kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Özgürlük aslında sahip olduğumuz hakların tamamının ortak kökenidir. Haklar ise özgürlüklerin gerçekleşmesi için en meşru yetkidir. Hak, bu bakımdan değerlendirildiğinde özgürlüğün uygulamada güvencesi ve hayata geçirilme aracıdır⁸¹.

İnsan hakları ise “insan” ile “hak” kavramlarının temel alan bir alandır⁸². İnsan Hakları Evrensel Bildirgesini kaleme alıp son aşamada düzenleyenlerden biri olan ünlü Fransız Hukukçu Rene CASSIN’a göre insan hakları bilimi, “*bütünü, her insanın kişiliğinin gelişmesi için vazgeçilmez olan hakları ve özgürlükleri belirleyerek, insan onurundan hareketle insanlar arasındaki ilişkileri inceleme konusu yapan sosyal bilimlerin bir dalıdır.*”⁸³. Bu tanımlamadan anladığımıza göre insan hakları, insan onuruna gösterilmesi gereken saygıyı ortaya koyan hak ve özgürlüklerin araştırılması gereken bir bilim dalı olarak tanımlamıştır⁸⁴. Başka bir tanımda ise İnsan hakları, “insanın onurlu bir hayat sürebilmek için gerekli olan hakların tamamıdır.” şeklinde tanımlanmıştır⁸⁵.

İnsan haklarının temelleri evrensel, özgürlükçü eşitlikçi, barışçı, sorumluluk telkin edici ve etik olmasıdır. Demokratik ülkeler açısından kültürlerle göre farklılık göstermeyeceği gibi kişilere göre de farklılık göstermez. İnsanın yalnızca insan olması nedeniyle sahip olduğu doğal haklar olarak kabul edilmektedir⁸⁶.

Tarihe bakıldığında insanın sosyal olaylar veya gelişmeler yaşandıkça hak arama talepleri sonucunda hak ve özgürlükleri devamlı olarak farklılaşmış, bazen hakkın kapsamı genişlerken bazen de yeni haklar meydana gelmiştir⁸⁷. Doktrinde bir görüş insan hakları kavramının talep edilen her şeyin içine konulması neticesinde genişletilmesini, insan hakları kavramı açısından enflasyonist baskılara

⁸¹ Kaboğlu, İbrahim; Özgürlükler Hukuku 1, İmge Kitabevi, 7. Baskı, Ankara, 2013, s. 13.

⁸² Durmuş/Erdem/Sancakdar /Önok, s.27.

⁸³ Akt., Kaboğlu, İbrahim; Kolektif Özgürlükler, Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, Diyarbakır 1989, s. 19.

⁸⁴ Kaboğlu, Ö. İbrahim; “Hak ve Özgürlükler Alanındaki Gelişmelerin Anayasa’ya Yansıtılması Sorunu”, Anayasa Yargısı Dergisi, Sayı 11, 1995, s.19.

⁸⁵ Uygun, Oktay; “İnsan Hakları Kuramı”, Kamu Hukuku İncelemeleri, Der. Oktay Uygun, 12 Levha Yayınları, İstanbul, 2011, s. 8.

⁸⁶ Durmuş/Erdem/Sancakdar /Önok, s. 29.

⁸⁷ Kaboğlu, İbrahim; Anayasa Hukuku Dersleri, Legal Yayınevi, 12. Baskı, İstanbul, 2017, s.238.

maruz kalarak yozlaşma tehlikesi barındırdığı düşüncesinden bahisle ağır bir şekilde eleştirilmektedir⁸⁸.

Ötenazinin “ölme hakkı” olarak özellikle son yıllarda insan hakkı olarak değerlendirilip değerlendirilemeyeceği tartışma konusudur. Bu kadar tartışılmasının nedeni ise kişinin en temel hakkı olan yaşam hakkı ile karşılıklı bulunmasıdır. Ötenazi ise yaşam hakkıyla taban tabana zıttır⁸⁹.

Ötenazinin bir insan hakkı olarak değerlendirilmesini savunan görüş seçim hakkı, kişi onuru, yaşam kalitesi, iyileştirmek için kaynakların yetersiz olması durumu, hasta yakınlarının içinde bulundukları tercih edilemeyecek durum, hasta kişiye karşı vicdani durum gibi konulara dayanarak bunu temellendirmektedir. Buna karşılık ötenazinin yaşam hakkıyla çatışması reddedenlerin bir numaralı dayanağını oluşturmaktadır. Bunun yanında hekimlerin rolü, iyileşme ihtimali, dini ve hukuki yaklaşım, ötenazinin doğru uygulanmama gibi nedenler ötenazinin bir hak olarak tanınmasını reddeden kesimin dayanaklarını oluşturmaktadır⁹⁰.

1.1.Yaşam Hakkı Karşısında Ötenazi

Ötenazi, “ölme hakkı” şeklinde tanımlandığında, bir hak kategorisinin içerisine dahil edilmiş olmaktadır. Ölme hakkı, kişinin yine başka bir hakkı olan otonomi yani özerklik hakkı bağlamında kullanılabilirliği kabul edilen bir haktır. Ölme hakkının karşısına doktrinde “*kişinin bedensel ve ruhsal bütünlüğünü koruyup sürdürebilmesi, varlığının çeşitli etkilerle bozulmasını önleyebilmesi*” şeklinde tanımlanan “yaşam hakkı” dikilmektedir. Yaşam hakkı, bütün hakların temelini oluşturan bir hak niteliğinde olmakla birlikte ölme hakkıyla doğrudan yapısal bağı olması sebebiyle belirleyici ehemmiyeti bulunmaktadır. Aslına bakıldığında kişinin yaşamına müdahale olduğu için, konunun yaşam hakkı ile ilişkilendirilmesi kaçınılmazdır⁹¹.

⁸⁸ Gemalmaz, Mehmet Semih; Devlet, Birey ve Özgürlük, Legal Yayınları, 3. Baskı, İstanbul, 2015, s.650.

⁸⁹ Kaya, Ali; “*Ruh Ve Beden Bütünlüğüne Dokunulmazlık Kuramı Bakımından Ölme Hakkı*”, Marife Dini Araştırmalar Dergisi, Yıl. 4, Sayı. 2, Güz 2004, s.210.

⁹⁰ Avşar, Nadide/ Günay Pelin; “*Çoklu Politika Penceresi’nden Ötenazi: Türkiye’ye Bakış*”, Ekonomi, Politika & Finans Araştırmaları Dergisi, Cilt: 1, Sayı: 1-2, 2016, s.59 vd.

⁹¹ Altay, Gül; Nitelikli Yaşam Hakkı İçin Ötenazi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2005, s. 42.

1.1.1. Yaşam Hakkının Hukuksal Temeli

İnsan haklarını koruyabilmenin öncelikli şartı insanı yaşatmaktır. İnsan haklarını korumaya yönelik düzenlemelerde de buna paralel olarak insanı yaşatmanın ve fiziksel varlığını korumanın ilk sıralarda olduğunu görmekteyiz⁹².

İnsan haklarının en önemli özelliği devletlerin iç hukuklarının değil uluslararası hukukun konusunu oluşturduğu yönünde fikir birliğine varılmış olmasıdır. Bu doğrultuda 1948 yılında Birleşmiş Milletler (BM) tarafından kabul edilen İnsan Hakları Evrensel Bildirisi'nde “*Herkes; yaşama, özgürlük ve kişiliğine güven sağlama hakkına sahiptir.*” İlkesiyle yaşam hakkı kabul edilmiştir⁹³. Bununla birlikte; BM Uluslararası Kişisel ve Siyasal Haklar Sözleşmesi'nin 6'ncı maddesinin 1'inci fıkrasında, “*Her insanın, özünden gelen hayat hakkı vardır. Bu hak kanunla korunur. Hiç kimse keyfi olarak hayat hakkından mahrum kılınamaz.*” hükmü yer almaktadır. Bu sözleşmede ölüm cezası yaşam hakkının istisnası olarak düzenlenmiştir⁹⁴.

Afrika İnsan Halkların Hakları Şartı'nın 4'üncü maddesinde ise, “*yaşam hakkı dokunulmazdır ve hiç kimse bu hakkından keyfi bir biçimde yoksun bırakılamaz.*” şeklinde yaşam hakkı düzenlenmiştir⁹⁵.

Yaşam hakkı, Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın 17'nci maddesinde “*Herkes, yaşama, maddî ve manevî varlığını koruma ve geliştirme hakkına sahiptir.*” şeklinde düzenlenmiş, tıbbi zorunluluklar ve kanunda yazılı haller dışında kişinin vücut bütünlüğüne dokunulamayacağı, rızası olmadan bilimsel ve tıbbi deneylere tabi tutulamayacağı, aynı maddenin ikinci fıkrasında hükmü öngörülmüştür⁹⁶.

İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi (İHAS)'in 2'nci maddesinde ise “Herkesin yaşam hakkı yasanın koruması altındadır. Yasanın ölüm cezası ile cezalandırdığı bir suçtan dolayı hakkında mahkemece hükmedilen bu cezanın

⁹² Reisoğlu, Safa; Uluslararası Boyutlarıyla İnsan Hakları, Beta Yayınları, İstanbul, 2001, s.37.

⁹³ Yılmaz, Aytekin; “Günümüzde İnsan Hakları ve Türkiye”, Yeni Türkiye Dergisi İnsan Hakları Özel Sayısı, Sayı 21, 1998, s.155.

⁹⁴ Çakmak, Seyfullah; Yaşam Hakkı ve Ölüm Cezası, Yargı Yayınevi, Ankara, 2002, s.135 vd.

⁹⁵ http://www.canaktan.org/hukuk/insan_haklari/yirminci-yuzyilda/afrikali_insan.htm (Erişim tarihi: 01.10.2019).

⁹⁶ <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2709.pdf> (Erişim tarihi: 01.10.2019).

yerine getirilmesi dışında hiç kimse kasten öldürülemez.” şeklinde düzenlenmiştir⁹⁷.

İHAS’ın diğer düzenlemelerden daha etkili olmasının sebebi hakları uluslararası bir güvenceye almasının yanında koruma mekanizmasına da sahip olmasıdır. Şöyle ki sözleşmeye taraf devletlerin ihlalleri halinde bireylere tanımış olduğu şikâyet ve başvuru hakkı ile birey uluslararası hukukta özne haline getirilmektedir⁹⁸.

Burada insan yaşamının ne zaman başladığı ve bittiği sorusu gündeme gelecektir. Hukuki anlamda yaşam hakkının ne zaman başladığı konusunda insan hakları hukukunda kesin bir cevap yoktur⁹⁹. Bu noktada devletlerin farklı düzenlemeleri olduğunu görmekteyiz. Nitekim İHAS de bu bakımdan sözleşmecî devletlere oldukça geniş takdir hakkı tanımaktadır¹⁰⁰. Fakat burada hukuksal anlamda koruma altında olan insan yaşamının ne zaman başladığını anlamak gereklidir¹⁰¹.

1.1.2. Yaşam Hakkının Niteliği

Yaşam hakkı konusu ve kapsamı bağlamında taşıdığı anlam nedeniyle oldukça önemlidir. Bu anlam nedeniyle sadece bireyin yararı değil bununla birlikte toplumun yararı da göz önüne alınarak yasalarla güvence altına alınması gerekli görülmüştür¹⁰².

Yaşam hakkı insanın insan olmasından kaynaklanan ve doğuştan sahip olduğu haklardandır. Öyle ki yok edilmesi halinde geriye getirilmesi imkânsız olmakla birlikte yaşam hakkının olmadığı hallerde diğer hak ve özgürlüklerin de

⁹⁷ <http://www.danistay.gov.tr/upload/avrupainsanhaklarisozlesmesi.pdf> (Erişim tarihi: 01.10.2019).

⁹⁸ Tunç, Hasan; Anayasa Hukukuna Giriş, Nobel Yayınevi, Ankara, 1999, s.80.

⁹⁹ Tezcan, Durmuş/ Mustafa Ruhen Erdem/ Oğuz Sancakdar / Rifat Murat Önok; İnsan Hakları El Kitabı, Seçkin, Ankara, 2014, s.90.

¹⁰⁰ Tezcan/Erdem/Sancakdar/ Önok, s.91.

¹⁰¹ Güngör, s. 16.

¹⁰² Artuk, Mehmet Emin; “Ötenazi”, Yargıtay Dergisi, Sayı 3, Cilt 18, 1992, s.300.

anlamı kalmamaktadır. Bu nedenle hukuk sistemlerinin çoğu kişinin kendi yaşamı dahi olsa hayatına son verme durumuna titizlikle yaklaşmaktadır ¹⁰³.

Yaşam hakkı kişiliğe sıkı sıkıya bağlı bir hak olmasından bahisle özü itibarıyla dokunulmaz bir haktır. Sınırlandırılması, kısıtlanması da mümkün olmayan mutlak bir haktır. Yaşam hakkının istisnaları; evrensel olarak kabul edilmiş olanlar; meşru müdafaa, kolluk kuvvetlerine verilen silah kullanma yetkisi, savaş hukukudur. Bunun dışında bazı hukuk sistemleri için de var olan ölüm cezası da yaşam hakkının bir istisnasını oluşturmaktadır. Kişiliğe bağlı haklar bir başkasına, isteyerek veya yasalar yoluyla, hiçbir şekilde devredilemez. Kişilik haklarının satışı, bağışı ve miras yoluyla geçmesi mümkün değildir. Bu haktan bir başkası lehine vazgeçmek de söz konusu olamaz¹⁰⁴.

Yaşam hakkının niteliğinin öncelikli olması gerektiğini savunarak ölme hakkının tanınması gerektiğine inanan bir kesim mevcuttur. Bu grup 20.yy'ın ikinci yarısında ve dini temellere dayanarak ölme hakkının olmadığını savunan kesime karşı ortaya çıkmıştır¹⁰⁵.

1.1.3. Yaşamın Kutsallığı

Yaşamın niteliğinden bahsedildiğinde ilk akla gelen ne olursa olsun yaşamın çok değerli ve kutsal olduğudur. Yaşamın kutsallığının kabul edilmesi halinde; ölümcül hastalığa yakalanmış veya ölümü yakın olan bir hastanın kendi isteğiyle veya bilincinin kapalı olması halinde yakınlarının beyanlarıyla öldürülmesi ve bu öldürmenin hastanın acılarını dindirmek için gerçekleştirildiğinin söylenmesi olanaksızdır¹⁰⁶.

Yaşamın kutsallığına farklı noktadan bakanlara göre ise, yaşam hakkı doğası gereği içinde ölme hakkını da barındırmaktadır, dolayısıyla ötanazi olanaklıdır. Hak ve özgürlüklerin tanımlamasını yaparken kapsamını olumlu ve olumsuz olmak üzere ikiye ayırarak yapmaktayız. Nasıl ki çalışma özgürlüğü içinde

¹⁰³ Erman, Barış; Ceza Hukukunda Tıbbi Müdahalelerin Hukuka Uygunluğu, Seçkin Yayıncılık, 1.Baskı, Ankara, 2003, s. 126.

¹⁰⁴ Altay, s. 43-44.

¹⁰⁵ Sırma, s. 101, İnceoğlu, s. 83.

¹⁰⁶ Besiri, s.193.

çalışmama özgürlüğünü barındırıyor ve çalışma özgürlüğünü tanımlarken aslında çalışmama özgürlüğünü de kapsayan bir özgürlükten bahsediyoruz. Yaşam hakkından söz ederken olumlu kapsamı yaşamak ise olumsuz kapsamının da ölme hakkı olduğunu savunmak mümkün olduğundan yaşam hakkının içinde ölme hakkının da barındığını söylemek mümkün olacaktır¹⁰⁷.

Bir diğer bakış açısına göre, yaşamın kutsallığına karar vermek için insanın yaşamını nasıl sürdürdüğüne bakılmalıdır. Bu değerlendirme yapılmalı eğer yaşamının değerli olduğuna karar veriliyorsa ötenazi yapılmamalı eğer değersiz olduğu kaanatine varılıyorsa ötenazi gerçekleştirilmelidir¹⁰⁸.

Bizim de katıldığımız görüşe göre, kişiye tanınan yaşam hakkı kendi yaşamını belirleme ve düzenleme yetkisi tanımıyorsa bir anlam ifade etmeyecektir. Aynı düzlemde bir kimsenin kendi hayatını son verme isteği bakımından da geçerlilik arz etmesi beklenir. Bir kimsenin kendi yaşamına son vermesine müsaade edilmeyen anlayış, özgürlükle bağdaşmayan ve bizzat yaşamını belirleme yetkisi elinden alınan kişi açısından içinde bulunduğu yaşama mecbur kılar ki bu anlayış insan hakları teorisine uygun değildir¹⁰⁹.

Devlet açısından değerlendirildiğinde, bir kimsenin kendi hayatına son verme veya kendi talebiyle son verilmesini sağlama hakkını kullanabilmesine karışmamalıdır. Bir hayatı sona erdirmeye seçimi özgürlüktür buna fiilen müdahale edilmesi insan haklarıyla bağdaşmayacaktır. Devletin bu bağlamda, kendi hayatıyla ilgili vermiş olduğu bir karar olan ölümüne rıza göstermesi halinde buna karışılması için herhangi bir hukuki nedeni yoktur¹¹⁰.

¹⁰⁷ Biton Serdaroğlu, Erika; “Ötenazi- Ölme Hakkı”, Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi, Cilt 22, Sayı3, 2016, s.483.

¹⁰⁸ Besiri, s.194.

¹⁰⁹ Altay, s.46.

¹¹⁰ Altay, age, s.46

1.2. İnsan Onuru

İnsan onuru, felsefe olarak insanı evrende en yüksek değer olarak gören, insan sevgisini ve varlığını en kıymetli amaç olarak kabul eden bir düşünce İnsancılık'ın (hümanizm) ürünüdür¹¹¹.

Türk Dil Kurumu Sözlüğü onur kelimesini: “*insanın kendine karşı duyduğu saygı, şeref, öz saygı, haysiyet ve izzetinefis*” olarak tanımlamaktadır. Tanımlamada kullanılan “haysiyet” kelimesinin; değer, saygınlık, itibar gibi kavramlar kullanılarak açıklandığını, “şeref” sözcüğü ise: “*başkalarının birbirine gösterdiği saygının dayandığı kişisel değer*” olarak karşımıza çıkmaktadır ¹¹² . Aslına bakıldığında bu üç kavram günlük hayatta birbiri yerine kullanılan kavramlardır.

İnsan onurunun temeli insan haklarına dayanmaktadır. İnsana ait temel hakların tamamı insan onuru bakımından olmazsa olmaz kabul edilmiştir. İnsan onurunu esas almaktadır. İnsanın bir varlık olarak özgürlük ve bilinç içinde yaşayabilmesi ve bağımsız olarak karar verebilmesi amacıyla insan onuru vardır. Kişinin, kendisine sosyal bir değer verilmesini ve saygı gösterilmesini isteme hakkı tanınmaktadır¹¹³.

İnsan onuru ve insan hakları kavramları birbirinden bağımsız düşünülemez. Birçok uluslararası metinde insan onuru kavramına yer verilmiştir. Bu metinlerden bir tanesi olan Birleşmiş Milletlerin Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi ile Sivil ve Politik Haklar sözleşmesinde insan onuru ve insan hakları kavramları arasındaki bağ şu şekilde ifade edilmiştir. “*İnsanlığın bütün üyelerinin doğuştan gelen bir onura, eşit ve vazgeçilemez haklara sahip olduğunu kabul etmek; dünyada özgürlük, adalet ve barış için temeldir. Bu hakları insanın doğuştan gelen onurundan kaynaklanır.*”¹¹⁴.

¹¹¹ http://www.umut.org.tr/UserFiles/Files/Document/document_11%20Ekim-IV-1.docx (Erişim tarihi: 21.11.2019).

¹¹² <https://sozluk.gov.tr/?kelime=%C5%9EEREF> (Erişim tarihi: 24.11.2019).

¹¹³ Gören, Zafer; “Avrupa Birliği Temel Haklar Şartının Ana İlkesi: Dokunulmaz İnsan Onuru”, İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Yıl 6, Sayı 12,2007, s.21.

¹¹⁴Seçer, Barış; “Refah Sistemlerini Değerlendirmede Chan Ve Bowpitt Kriteri: İnsanlık Onuru” Sosyal Haklar Uluslararası Sempozyumu, Dokuz Eylül Üniversitesi,2011, s.192.

T.C. Anayasa'sının temel hak ve hürriyetler ile ilgili hemen hemen bütün maddeleri insan onuru kavramı ile ilişkilidir. Bununla birlikte Anayasa'nın Kişinin dokunulmazlığı, maddî ve manevî varlığı başlıklı 17. maddesinin üçüncü fıkrasında *“kimseye işkence ve eziyet yapılamaz, kimse insan haysiyetiyle bağdaşmayan bir cezaya veya muameleye tabi tutulamaz”* denilerek insan onuru kavramı açıkça ve anlaşılır olarak düzenlenmiştir¹¹⁵.

İnsan onuru, bir hukuk devletinden bahsediyorsak olmazsa olmaz bir kavramdır. Hukuk devleti, insan haysiyetinin koruyucusu konumundadır ve bir ilke olarak insan onuruna sahip çıkmalıdır¹¹⁶. İnsan onurunun korunması, ancak devlet tarafından sağlanabileceği gibi diğer taraftan anayasa ile devlete yüklenmiş bir edimdir. Devlet açısından anayasacılığın gerçekliğinin sorgulanması açısından, insan onuruna saygı göstermesi kriter olarak bakılması gereken noktalardan biridir¹¹⁷.

En temel insan hakkı olan yaşam hakkı özelinde değerlendirdiğimizde ise; insan yaşamının niteliğini esas olarak kabul eden bir kesime göre insan için yaşam hakkı yeterli değildir, onurlu şekilde yaşam hakkı sağlanması gerekmektedir. Kişinin katlanılamaz acılar içinde, iyileşmesi için umut yokken başkalarına bağımlı halde yaşaması insan onuru açısından değerlendirildiğinde olumsuz bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu halde sonucu ölüm olan bir süreci reddederek onurlu şekilde ölmeyi tercih edebilir¹¹⁸.

İnsanı onurlu, temel haklara sahip bir birey olarak kabul ediyorsak, kendi kaderini belirleyerek yaşamına dilediği şekilde son verebilme hakkının da olduğunu evleviyetle kabul etmek gereklidir¹¹⁹. Bireyin karar verme, hak ve özgürlüklerini kullanma noktasında seçim hakkını engelleyen her şey insan onuruna ters düşecektir¹²⁰.

¹¹⁵ https://www.tbmm.gov.tr/anayasa/anayasa_2011.pdf (Erişim tarihi: 24.11.2019).

¹¹⁶ Özbek, Veli Özer/ Doğan, Koray/ Bacaksız, Pınar; Ceza Muhakemesi Hukuku, Genişletilmiş Gözden Geçirilmiş 2. Baskı, Seçkin Yayınevi, Ankara, 2008, s. 52.

¹¹⁷ Erdoğan, Mustafa; Anayasa Hukuku, Gözden Geçirilmiş 5. Baskı, Orion Kitabevi, Ankara, 2009, s.44.

¹¹⁸ Özen/Ekici Şahin, s. 22.

¹¹⁹ Ünver, Yener; “Ceza Hukuku Felsefesi Açısından İnsan Onuru ve Mevzuatımız”, Ceza Hukuku Dergisi, Sayı 7, Yıl 3, 2008, s.70.

¹²⁰ Güven, s.128.

1.3.Hasta Hakları Karşısında Ötenazi

Hasta hakları insan haklarının sağlık alanına yönelik bir uygulaması olarak yirminci yüzyılın sonlarına doğru belirginlik kazanmıştır. Bireyin sağlıklı olması diğer bir çok ihtiyacına göre üst sıralarda yer almaktadır. Diğer haklardan olması gerektiği gibi faydalanabilmesi için bu gereklidir. Dolayısıyla sağlıklı olmak, sağlığını korumak her insanın vazgeçilemez, devredilemez ve ertelenemez insan haklarından birini oluşturmaktadır¹²¹.

Sanayi devrimi zamanında insan sağlığını hiçe sayan çalışma şartları, devamında sağlık sektöründe ki ticari faaliyetlerle birlikte yoksul kesimin sağlık olanaklarından faydalanamamaya başlaması, bunun yanında yaşlı ve sağlık hizmetlerine muhtaç bir kesimin devamlı artış gösteriyor olması gibi nedenler hasta haklarının ortaya çıkmasında rol oynamıştır. Buna karşılık eğitim oranının artmasıyla, kitle iletişim araçlarının etkileriyle, insan hakları alanındaki farkındalık ve gelişmeler insanların bu yönde taleplerini ortaya koymalarına neden olmuştur¹²².

Hasta hakları, bireyin sağlığını koruyamadığı durumlarda, en kısa sürede, en rahat ve saygıdeğer şekilde sağlığına kavuşmasını bunun mümkün olmaması halinde kaliteli şekilde hayatına devam edebilmesi ile birlikte insan onuru zedelenmeden ölümünün gerçekleşmesi arasında geçen sürede kendisine gereken desteğin ve hizmetin sağlanması olarak ifade edilmektedir¹²³.

Hasta haklarına ilişkin en temel düzenleme ve sözleşmeler; Amerikan Hastane Birliği, Hasta Haklarına İlişkin Lizbon ve Bali Bildirgeleri, Avrupa Hasta Haklarının Geliştirilmesi Bildirgesi, Hasta Hakları Avrupa Şartı, İnsan Hakları Biyotıp Sözleşmesidir¹²⁴.

Ülkemizde ise sağlık hakkı; Anayasa'nın 17'inci maddesinde bulunan “... *Tıbbi zorluklar ve kanunda yazılı haller dışında, kişinin vücut bütünlüğüne dokunulamaz; rızası olmadan bilimsel ve tıbbi deneylere tabi tutulamaz...*” düzenlemesiyle güvence altına alınmıştır. Buna paralel olarak 56'ıncı madde de ise devletin, bireylerin beden ve ruh sağlığını sağlamak için bir takım görev ve

¹²¹ Özlü, Tevfik; “Hasta Hakları”, Sağlık Hakkı, IV. Türk-Alman Tıp Hukuku Sempozyumu, Trabzon, 2007, s.1.

¹²² Özlü, s.2.

¹²³ Özlü, s.1.

¹²⁴ Tacir, Hamide; Hastanın Kendi Geleceğini Belirleme Hakkı, On iki Levha Yayıncılık, 1. Baskı, İstanbul, 2011, s. 86 v.d.

sorumlulukları olduğunu buna bağlı olarak çeşitli düzenlemeler yapması gerektiğini kanun koyucu düzenleme altına almıştır¹²⁵.

Ayrıca 1988 yılında yayımlanan “ Hasta Hakları Yönetmeliği” en temel kaynaklardanır. 2014, 2016, 2019 yılında yapılan düzenlemelerle daha da iyileştirilmiştir. Bunun dışında Türk Tabipler Birliği Kanunu, Nüfus Planlaması Hakkında Kanun, Hemşirelik Kanunu, Hasta Hakları Uygulama Yönergesi gibi farklı kaynakların içinde hasta ve sağlık hakkına yönelik bir takım düzenlemeler bulmak mümkündür¹²⁶.

Esasen bakıldığında sağlık ve hasta haklarıyla ilgili farklı ülkelerin farklı düzenlemeleri, sınıflandırmaları bulunmaktadır ancak hastanın temel hakları dediğimiz çekirdeğini oluşturan kısım ulusal ve uluslararası düzenlemelerde ortaktır. Bu haklar; Sağlık hizmetlerine erişim hakkı, kendi geleceğini belirleme hakkı, bilgilendirilme hakkı, özel yaşamın gizliliği ve sırrın korunması hakkı, başvuru hakkıdır¹²⁷.

1.4.Kendi Geleceğini Belirleme Hakkı

Bu hak, kişinin geleceğine dair alacağı kararın hekimler tarafından saygı duyularak yerine getirilmesi anlamına gelmektedir. Öyle ki hasta durumuyla ilgili gerek tanı gerek tedavinin söz konusu olduğu durumlarda yeterli ve gerekli derecede bilgilendirildikten sonra kabul etmeme hakkına sahiptir¹²⁸.

Bizim Anayasamız dahil olmak üzere hiçbir Anayasal metinde açıkça düzenlenmeyen bu hak temelini düşünsel olarak özerklik ilkesine dayandırmaktadır. Özerklik, şahsın dışarıdan müdahale veya etki olmadan özgür iradesiyle kendini ilgilendiren bir kararı kendinin alabilmesini bunu uygulayabilmesini ifade etmektedir¹²⁹.

Bu açıdan bakıldığında hasta özerliğini ise; dış etkenlerden bağımsız olarak karar verme kabiliyetine sahip hastaların gerekli bilgilendirmelerden sonra tedavi

¹²⁵ <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2709.pdf> (Erişim tarihi: 04.09.2019).

¹²⁶ http://www.ttb.org.tr/mevzuat/index.php?option=com_content&view=article&id=984:hasta&catid=26:etik&Itemid=65 (Erişim Tarihi: 04.09.2019).

¹²⁷ Tacir, s.97-98.

¹²⁸ Tacir, s.100.

¹²⁹ Tacir, s.108.

ile ilgili süreçte birinci derecede karar verme fiiline katılmaları şeklinde tanımlayabiliriz¹³⁰.

Hasta özerkliği ile kendi geleceğini belirleme hakkı arasındaki fark; hasta özerkliği bir ilke olarak karşımıza çıkmakta iken, bunun uygulamaya döküldüğünde bir kural halini almasına kendi geleceğini belirleme hakkı diyoruz. Başka deyişle, kendi geleceğini belirleme hakkı, hasta özerkliğinin hukukta hayat bulmuş halidir¹³¹.

Kişi özerkliği ile ilgili düzenlemeyi Anayasanın 17'inci maddesinde bulmak mümkündür. Bu madde ilke olarak bireylere kendi geleceklerini belirleme hakkı sunmaktadır. Bununla birlikte Anayasanın 20'inci maddesinde düzenlenen özel hayatın gizliliği ve korunması hakkı da aynı anlayışla ilke olarak kişiye bu hakkı tanımaktadır. Diğer taraftan Türkiye'nin de taraf olduğu Uluslararası Sözleşmelerden olan Biyotıp Sözleşmesinde açıkça düzenlenmemiş olmakla birlikte kişinin rızasının alınmasının gerekliliğine yapılan vurgu ile bu hak dolaylı olarak düzenlenmiştir¹³².

Burada esas olarak dikkat edilmesi gereken nokta hastanın rızasının var olup olmadığıdır. Hasta hakları bakımından bizim hukuki anlamda önem verdiğimiz nokta hastanın yeterli ve gerekli ölçüde bilgilendirilmesinden sonra bir seçim yapmasıdır. Buna “bilgilendirilmiş rıza” adı verilmektedir ve varlığı halinde kişinin kendi geleceği ile ilgili söz sahibi olması başka bir deyişle kendi geleceğini belirleme hakkı hukuken tanınmalıdır¹³³.

Bilgilendirilmiş rıza hastanın kendi geleceğini belirleme hakkının uygulamada ortaya konulabilmesi için gerekli olan bir durumdur. Öyle ki kişinin serbestçe karar verebilmesi için konu ve durumu bilebilmesi ve hekim tarafından yapılan olumlu ve olumsuz yönleri kapsayan bilgilendirme ışığında karar verebilmesi gerekmektedir. Ayrıca ceza hukuku açısından değerlendirildiğinde tıbbi müdahale için aranan şartlardan biri kişinin rızasıdır ve hekim açısından yapılacak olan işlemi hukuka uygun hale getirmektedir¹³⁴.

¹³⁰ Anibal Faundes ve Jose Barzelatto; The Human Drama of Abortion: A Global Search for Consensus, Tennessee: Vanderbilt University Press, 2006, s.100, Akt. Tacir, s.109.

¹³¹ Tacir, s.110.

¹³² Tacir, s.116.

¹³³ Tacir Hamide; “Hastanın Kendi Geleceğini Belirleme Hakkı”, 3. Sağlık hukuku Kendi Geleceğini Belirleme Hakkı ve Ötenazi Sempozyumu, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2017, s. 57.

¹³⁴ Tacir, 2011, s.148.

Bilgilendirmenin belli konulara ışık tutması gerekmektedir. Hastanın, tedavinin özellikleri, amacı, süresi, yararları ve zararları hakkında bilgilendirilmesi, oluşabilecek riskler, bunların gerçekleşme olasılığı, zamanı, içeriği ile ilgili ayrıntılı olarak bilgilendirilmesi, uygulanabilecek farklı tedavi seçeneklerinin olması halinde bunların içerik, sonuç, yarar ve zararları hakkında bilgilendirilmesi gerekmektedir. Bunlarla birlikte hekim kendisi ile ilgili önceki tecrübeleri konusuna hastaya bilgi vermelidir¹³⁵.

Bilgilendirilme hakkının istisnaları; hastaya derhal müdahale edilmesi gereken acil bir durumun olması, hastanın bilgilendirilmek istemediğini söylemesi, hastanın fiziksel ve ruhsal olarak olumsuz anlamda etkileneceği durumlarda hekimin bilgileri açıklamama yetkisinin (hekimin tedavi önceliği) bulunması halidir¹³⁶.

Kendi geleceğini belirleme hakkı da tıpkı diğer haklar gibi sınırsız değildir. Anayasanın 13'üncü maddesi gereğince kendi geleceğini belirleme hakkı da tıbbi gereklilikler ile kanunda düzenlenmiş olması şartıyla sınırlandırılabilir. Örneğin bulaşıcı hastalığı olan kişilerin resmi mercilere bildirilmesi mecburidir ve bu kişilere gerekli aşı ve uygulamaların yapılması gereklidir. Yine bulaşıcı hastalığa sahip kişinin hastane veya tedavi için gerekli yerlerde kapalı tutulması gerekebilir¹³⁷. Kişinin toplum sağlığı için tehlike oluşturacak bir hastalığı olması halinde tedaviyi reddetme hakkı da mümkün değildir çünkü bu halde yalnızca kendisi değil toplum sağlığı etkilenecektir¹³⁸. Gebe bir kadının gebeliğini sonlandırması talebinde ise; gebeliğin on haftayı geçmemiş olması ve annenin sağlığı için tıbbi bir sakıncanın bulunmuyor olması şartı aranmaktadır. Başka bir sınırlama ise ameliyat halinde başka bir hastalığın tedavisi için tıbbi gereklilik olması durumlarında hastanın rızası olmaksızın hastaya kastrasyon yapılabileceğidir¹³⁹.

Hastanın kendi geleceğini belirleme hakkı bir çok durumda ötenazi hakkı ile karıştırılmaktadır. Ancak niteliği itibariyle hastanın kendi geleceğini belirleme hakkı ötenazi hakkını kapsamaktadır. Şöyle ki ötenazi hakkının daha dar bir alana

¹³⁵ Tacir, Age, s.162 vd.

¹³⁶ Tacir, Age, s.172 vd.

¹³⁷ Bkz. Umumi Hıfzısıhha Kanunu m.57,58,72, m.107.

¹³⁸ Tacir, 2011, s.147.

¹³⁹ Bkz. Nüfus Planlaması Hakkında Kanun m.4/2, m.5.

karşılık gelmesine karşılık kendi geleceğini belirleme hakkı ötenazi hakkını da içine almakla birlikte kişinin talep ve iradesinin sadece ölüm özelinde değil her konuda ortaya konulması belirleyici ve öncelikli olmasını ifade etmektedir. Bu bakımdan değerlendirildiğinde hastanın iğne yerine ilacı tercih etmesi, damar yolunun açılmasını istediği kolu tercih etmesi de kişinin kendi geleceğini belirleme hakkı kapsamındadır¹⁴⁰.

Ötenazinin devlet tarafından kabul edilmesi yada reddedilmesinde; kişinin onurlu yaşam hakkı ve kendi geleceğini belirleme hakkı ile yaşam hakkını güvence altına alma yükümlülüğünden hangisini tercih ettiğine göre farklılık oluşturduğunu görmekteyiz¹⁴¹. Bir kesimin görüşüne göre, bireyin yaşam hakkı üzerinde tasarruf yetkisi olmadığını söylemek, yaşam hakkını savunurken içeriğine yaşam hakkının barındırdığı olumsuz kapsamı yani ölüm hakkının girmeyeceğini savunmak, bu hakkı devletin ve/veya toplumun kişi adına elinde tuttuğu anlamına gelir ki böyle bir belirlemenin hukuk devleti anlayışına ters düştüğü yadsınamaz bir gerçekliktir¹⁴².

2. Ötenazi İle İlgili Hukuksal Tartışma

2.1. Ötenazinin Suç Olduğu Görüşü

2.1.1. Kasten Adam Öldürme Suçu Olduğu Görüşü

Doktrinde farklı kıstaslar esas alınarak ötenazinin kasten adam öldürme suçu olarak değerlendirilmesi gerektiğini savunan bir kesim bulunmaktadır. Bu kıstaslar insana verilen değer, tıbbi gelişmeler, dini bakış açısı, kişinin iradesinin esas alınıp alınamayacağı, yetkinin kötüye kullanılması, ceza hukukunun prensipleri olarak ifade edilmektedir¹⁴³.

İnsana verilen değer insanı öldürerek değil, ancak ve ancak insanı yaşatarak gösterilebileceği kabul edilmektedir. Bu bağlamda değerlendirildiğinde ötenazi

¹⁴⁰Tacir, 2017, s.45.

¹⁴¹ Zengin, Mehmet Ali; Biyoloji Uygulamaları ve Tıbbi Müdahaleler Karşısında İnsan Haklarının Korunması, Adalet Yayınları, 1.Baskı, Ankara, 2012, s. 338.

¹⁴² Ünver, Yener; Türk Ceza Hukuku Açısından Ötenazi, Hukuk ve Etik Boyutu ile Ötenazi, Derleyen Nur Centel, İstanbul, 2011, s. 68.

¹⁴³ Artuk/ Yenidünya, 2001, s. 304.

kolaya kaçmak olup, hastaların tıbbi olarak en iyi şekilde bakım görmeleri gerektiği savunulmaktadır¹⁴⁴.

Tıp biliminde yaşanan ve devam eden gelişmelerle birlikte “iyileşmesi imkânsız” denilebilecek hastalık kalmamış olması ötenazinin kasten adam öldürme suçu olarak değerlendirilmesi gerektiğini düşünen görüşün bir diğer nedenidir. Öyle ki geçmişte iyileşmesi mümkün olmayan hastalıklar şuan tedavi edilebildiğine göre bugün iyileşmez denilen hastalıkların yarın tedavi edilemeyecek olmasının garantisi yoktur. Bu nokta da ötenazi uygulamasıyla son verilen hayatın cezası kasten adam öldürme suçundan farkı yok denmektedir¹⁴⁵.

Dini bakımdan ise yaşamın kutsallığı ilkesine dayanılarak kişilerin yaşam hakkına koşulsuz olarak sahip oldukları ve bu hak üzerinde tasarruf yetkisinin bireylere ait olmadığı ancak Allah’ın verdiği canı alabileceği düşüncesinin neticesinde yine ötenazinin kasten adam öldürme suçunu teşkil ettiği kabul edilmektedir¹⁴⁶.

Bir başka gerekçe ise sağlıklı bir bireyin hiçbir zaman yaşamdan vazgeçmek istemeyeceği düşüncesinin hakim olmasıdır. Şöyle ki ölmeyi isteyecek birinin ruh sağlığı bozuktur dolayısıyla bunun rızasına dayanılarak yapılan işleme itibar edilmemelidir. Bu işlem hukuka uygun kabul edilmediğinden fiil kasten adam öldürme suçunu oluşturmaktadır¹⁴⁷.

Diğer bir gerekçe ise eyleminin kötüye kullanılmasının önüne geçmek adına suç sayılması gerektiğidir. Yani çeşitli nedenlerle çevresi tarafından bir kişinin ölmesinin istenmesi durumunda bunu gerçekleştirebilecek doktorların bulunması veya kendilerinin bunu gerçekleştirmeleri ihtimalidir. Fakat başka bir kesim doktorların bunu yapmayacağı ve kişinin çevresinin ötenazi olmasa dahi aynı sonuca ulaşabilecekleri noktasında bu düşünceye karşı çıkmaktadırlar¹⁴⁸. Hakeza bu tartışmanın boyutu teoriden ziyade uygulamaya yönelik oluşması tahmin edilen

¹⁴⁴ Artuk/Yenidünya, age, s. 304.

¹⁴⁵ Bayraktar, Köksal; Hekimin Tedavi Nedeniyle Cezai Sorumluluğu, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul,1972, s. 150.

¹⁴⁶ Bayraktar, age, s. 156.

¹⁴⁷ Erem,Faruk / Toroslu, Nevzat; Türk Ceza Hukuku Özel Hükümler, Gözden Geçirilmiş 9.Baskı, Ankara, 2003, s.333.

¹⁴⁸ Artuk/Yenidünya 2001, s.306.

bir takım problemlerden kaynaklanmaktadır. Bu gerekçe ötenazinin suç olup olmamasından ziyade ötenazinin kabul görmesiyle uygulanmasına ilişkin bir tartışmadır. Bu noktada görev devlete aittir, bu nedenledir ki ötenaziyi devletin otoritesi olmadan yönetebilmek mümkün olmayacaktır. Aksi düşüncede kötü niyetli olunabilecek konularda düzenleme yapmak yanlıştır sonucuna ulaşırız ki bu hukuk devletiyle bağdaşmayacaktır¹⁴⁹.

Başka bir görüş ise ceza hukukunda adam öldürme suçu bakımından saik önemli olmadığından hekimin burada acıma merhamet vs gibi duygularla hareket etmesinin bir anlam ifade etmediğidir. Şöyle ki; bir kimsenin hayatını kasten ve hukuka aykırı olarak sonlandıran kişi kasten adam öldürme suçunu işlemiş olmaktadır. Suçun mağduru açısından bakıldığında herkes bu suçun mağduru olabileceğinden yaşı, hastalık durumu vs bakımından da bir farklılık arz etmemektedir. Bu bağlamda yine kasten adam öldürme suçunun oluştuğu kabul edilmelidir¹⁵⁰.

2.1.2. Ötenazinin Bağımsız Bir Suç Olduğu Görüşü

Bu görüşü savunanlara göre ötenazi eylemi cezasız kalmamalıdır ama kasten adam öldürme suçu kadar ağır bir yaptırıma da tabi tutulmamalıdır. Çünkü burada kasten adam öldürme suçundan nitelik ve saik bakımından ayrılmaktadır. Ötenazi eylemini gerçekleştiren acıma, merhamet gibi duygularla hareket etmektedir. Dahası bu eylemi gerçekleştirenlerin toplumsal ve sosyolojik açısından bakıldığında “tehlikeli suçlu” olarak nitelendirilmeleri de mümkün değildir. Bu kişilerde ahlaki anlamda bir kötülük veya bozulmada söz konusu değildir¹⁵¹.

Talep üzerine gerçekleştirilen bir eylem olan ötenazinin hastanın rızasına dayanması nedeniyle kasten adam öldürme suçundan ayrı değerlendirilmesi gerektiği ve fakat tamamen cezasız olmasının da doğru olmadığını düşünenler

¹⁴⁹ Güven, Murat; Ötenazi Hakkına Dair Genel Bir Değerlendirme, TBB Dergisi, Sayı 131, 2017, s. 52.

¹⁵⁰ Dönmezer, Sulhi; Kişilere ve Mala Karşı Cürümler, Beta Yayınları, 16.Baskı, İstanbul, 2001, s. 10.

¹⁵¹ Sert, Gürkan; Hasta Hakları Ulusal Bildirgeler ve Tıp Etiği Çerçevesinde, Babil Yayınları, Erzurum, 2004, s.254.

kanunda ayrı bir suç olarak düzenlenmesi gerektiğini savunmaktadır. Bu düzenleme farklı ülkelerin hukuk sistemlerinde mevcut bulunmaktadır¹⁵².

Fransız hukukçu George Vidal'in bu konuya dair şöyle demektedir: *“İhtirasın etkisiyle körleşmiş olarak, rıza gösteren mağduru öldüren ve bundan sonra bizzat kendini öldürmeye teşebbüs eden, yahut şifa bulması mümkün olmayan ve ıstıraplar içinde kıvranan bir hastayı yalvarması üzerine öldüren kimselerle adi bir katil bir tutulamaz.”*¹⁵³

2.2. Ötenazinin Meşru Bir Fiil Olduğu Görüşü

Ötenazinin hukuka uygun bir eylem olduğunu düşünenlerin ise çeşitli argümanları bulunmaktadır. Bunlardan en temel olanı kişinin kendi geleceğini belirleme hakkı çerçevesinde yaşamına ne zaman son vereceğine karar verebilmesi gerektiğinin düşünülmesidir. Burada ölme hakkının varlığını kabul eden kesim kişinin yaşam hakkına duyulan saygı kadar ölme hakkına da saygı duyulması gerektiğini savunmaktadır. Eğer kişi acı ve ıstıraplar içinde bir hayata devam etmek istemiyorsa bu onun kararıdır ve bu kararla ilgili ne kendisinin ne de bu kararı yerine getiren kişinin cezalandırılması hukuk devletinde uygun değildir¹⁵⁴.

Bir diğer gerekçe, intihar ile ötenazinin yakın kavramlar olduğunu iddia etmeleri ve eğer kanunen intiharın bir ceza yoksa evleviyetle ötenazinin de cezalandırılmaması gerektiği savunulmaktadır. Bu görüşü savunanlar kişinin isteğiyle ötenazi eylemi gerçekleştiği için kimsenin yardımı olmadan kendini öldürmekle hekimin yardımıyla kendini öldürmek arasında bir fark olmadığını düşünmektedirler¹⁵⁵.

Başka bir gerekçe ise; ötenazi eyleminde manevi unsurun farklı olması nedeniyle kişinin cezalandırılmaması gereklidir. Şöyle ki; mağdur acı ve ıstırap çeken bir kişi olduğundan ötenazi eylemini gerçekleştiren kişi burada ona zarar vermek bir kenara, onun bu durumuna son vermek için bu eylemi gerçekleştirmektedir. Dolayısıyla burada kastın niteliği, eylemi gerçekleştirenin

¹⁵² Artuk/Yenidünya, 2001, s.308.

¹⁵³ Dönmezer, s.29.

¹⁵⁴ Tacir, 2011, s. 359.

¹⁵⁵ Bayraktar, s. 151.

düşüncesi, eylemin şekli gibi kıstaslar göz önüne alındığında kast unsuru bulunmadığından kişiyi bununla ilgili bir yaptırım uygulamak yerinde görülmemiştir¹⁵⁶.

Nedensellik bağının önemini göz önünde bulunduran farklı bir görüş ise; hastanın ölüm nedeninin ötenaziye gerçekleştiren kişi değil, hastalığın kendisi olduğunu kabul etmektedir. Tedavisi imkânsız bir hastalık mevcut olduğundan kişi zaten ötenazi uygulanmasaydı da öleceği için burada ötenaziye uygulayan kişinin hastalığın yerine geçtiği kabul edilmektedir¹⁵⁷.

Hastanın durumu bakımından ise; iyileşmesi beklenmeyen bir hastalığa sahip içinde bulunduğu durumun, çeşitli ihtiyaçlarının yerini zamanla beklemenin aldığı bir hasta için yaşamak çekilmez bir hal alacağından, hastayı biraz daha yaşatmanın tıp bilimiyle de bağdaşmayacağından kişinin hayatına son vermenin daha insani bir davranış olduğunu savunan bir kesim mevcuttur. Burada oluşabilecek istismarların önüne yine çeşitli düzenleme ve kanunlarla geçileceği savunulmaktadır¹⁵⁸.

Toplumsal bakış açısıyla durumu değerlendiren bir görüşe göre; bozulmuş nesiller yetişmesinin ve gereksiz harcamalar yapılmasının önüne geçilmek için ötenazinin kabul edilmesi gerektiği savunulmaktadır. Kabul etmek gerekir ki bu görüş biraz kaygı vericidir. Çünkü bu görüşe göre çaresi bulunmayan akıl hastaları ötenazi uygulanması gereken kesimi oluşturmaktadır. Bu tip öldürmelerin başlıca örneği 3. Reich Naziler Döneminde Almanya'da karşımıza çıkmaktadır¹⁵⁹.

3. Mukayeseli Hukukta Ötenazi

Ötenazinin suç olup olmadığı, suçun niteliği, cezanın miktarı, hangi durumlarda uygulanabileceği, şartları, sonuçları v.s. gibi konularda ülkelerin kendi iç hukuklarında farklı düzenlemeleri mevcuttur. Bu düzenlemeler doğrultusunda kimi ülkelerde ötenazi uygulaması yasarken, kimi ülkelerde bazı şartlara bağlanarak

¹⁵⁶ Arıkan, Baha; "Ötenazi", Ankara Barosu Dergisi, Sayı 2, 1954, s.121.

¹⁵⁷ Tunç, Sevim; "Ötenazi", Ankara Barosu Dergisi, Sayı 3, 1955, s. 485.

¹⁵⁸ Bayraktar, s.152.

¹⁵⁹ Artuk/Yenidünya, 2001, s. 310.

yasal hale getirilmiştir. Buna karşılık bazı ülkelerde hala bununla ilgili bir düzenleme yapılmadığından suç olarak değerlendirilmektedir.

Yardımlı intihar ve ötenazi düzenlemeleri 2015'ten bu yana en az 31 ülkede yenilendi. Ötenazi ile ilgili yapılan düzenlemeler neticesinde yasallaşan ülkelerin yanı sıra son yıllarda New York (2017), İngiltere (2017), Güney Afrika (2016) ve Yeni Zelanda (2015) gibi ülkeler aldıkları mahkeme kararlarıyla yardımlı intihar ve ötenazi yasaklarını destekleme kararı aldı¹⁶⁰.

3.1. AB Hukuku Açısından Ötenazi ve Destekli İntihar

Hukuksal olarak kabul edilebilirliği henüz daha tartışılmaya devam edilen ötenazi ve destekli intihar konuları ile ilgili Avrupa Birliği mevzuatına bakıldığında açıkça bir düzenleme olmadığını görmekteyiz. Açıkça bir düzenleme olmamakla birlikte AB Hukuku açısından bunun değerlendirilmesi ise sağlık hukuku kapsamında değerlendirilerek hasta hakları konusu içeriğinde ötenazi ve destekli intihara ilişkin düzenleme yapma yetkisi üye devletlerin inisiyatifine bırakılmış durumdadır¹⁶¹.

Avrupa Birliği ülkelerinin ötenazi ve destekli intihara ilişkin kabul edilebilirliği noktasında yasal düzenlemesini gösteren tablo şu şekildedir;

Ülke	Ötenazi	Destekli İntihar
Almanya	X	✓
Avusturya	X	✓
Belçika	✓	✓
Birleşik Krallık	X	X
Bulgaristan	X	X

¹⁶⁰ <https://euthanasiadebate.org.nz/international-statistics/> (Erişim tarihi: 29.12.2019).

¹⁶¹ Bozkurt, Kutluhan; "Uluslararası Hukuk ve AB Hukuku Düzenlemeleri Kapsamında Ötenazi ve Belçika Örneğinde Ötenaziye İlişkin Yasal Düzenlemeler " Yeditepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt 14, Sayı 1, 2017 s. 3-4.

Ülke	Ötenazi	Destekli İntihar
Çek Cumhuriyeti	X	X
Danimarka	X	X
Estonya	X	X
Finlandiya	X	✓
Fransa	X	X
Hırvatistan	X	X
Hollanda	✓	✓
İrlanda	X	X
İspanya	X	X
İsveç	X	X
İsviçre	X	✓
İtalya	X	X
Kıbrıs	X	X
Letonya	X	X
Litvanya	X	X
Lüksemburg	✓	✓
Macaristan	X	X
Malta	X	X
Norveç	X	X
Polonya	X	X

Ülke	Ötenazi	Destekli İntihar
Portekiz	X	X
Romanya	X	X
Slovakya	X	X
Slovenya	X	X
Yunanistan	X	X

Tablo 2.1. : Avrupa Ülkelerinde Ötenazi ve Destekli İntihar Uygulamalarının Yasal Düzenlemesi

Kaynak : <https://www.euronews.com/2019/09/25/where-in-europe-is-assisted-dying-legal-> (Erişim tarihi: 06.01.2020).

2016 yılında yapılan bir anket araştırmasına göre Avrupalıların % 38'inin ötenazinin yasallaştırılmasını desteklediği görülüyor. Oranlara göre destek veren ilk 6 ülkenin sıralaması oranlarıyla şu şekildedir: Almanya %53, Fransa %47, İspanya %44, Birleşik Krallık %33, İtalya %31, Avrupa'nın en dindar katolik ülkelerinden biri olan Polonya'da ise % 24'ü bu tedbiri destekliyor. Aynı ankete göre, ötenazi desteği genç katılımcılara oranla yaşlı katılımcılar tarafından daha fazladır¹⁶².

3.2. Hollanda

Hollanda dünya çapında ötenaziye yasallaştıran ilk ülke olması bakımından önem arz etmektedir. İlk olarak 2001 yılında bir düzenleme ile aktif ötenazi yasallaştırılmışsa da, bu konu ile ilgili yasal tartışalar 1980 li yıllara dayanmaktadır. Konuyla ilgili önemli bir karar olan Alkmaar kararı 1984 yılında verilmiş bir karardır. Şöyle ki; ötenazi kararının verilebilmesi için, hastanın tedavi olunamayan bir durumda bulunması, bu süreçte uzun süren veya dayanılmaz derecede ıstırap veren acılar içinde olması ile birlikte ölümden başka sonuç beklenmiyor olmalıdır.

¹⁶² <https://daliaresearch.com/blog/38-of-europeans-support-legalising-euthanasia/> (Erişim tarihi: 07.01.2020).

Bu kararı veren hastanın yetişkin olması, özgür iradesiyle kararı vermiş ve tekrarlanan talebi bulunması ile bundan vazgeçtiğine dair hiçbir ibare olmamalıdır¹⁶³.

Hollanda'da aktif ötanazi yasalaştırılmadan önce 1994 yılında ötanazi eylemini bildirim prosedürünü belirleyen bir yasa çıkarılmıştır. Bu yasaya göre, Hekim ilgili prosedüre göre hareket ettiğini belirleyen belgelerle birlikte gerçekleştirdiği ötanazi uygulamasını savcılığa bildirdiğinde hekimle ilgili kovuşturma işlemine geçilmiyordu. Fakat uygulamasında ortaya çıkan bazı sorunlar ve denetimin yetersiz olması gibi nedenlerle 2000 yılında Hollanda'da bir referandum yapılmıştır. Hollanda halkının %80'in kabul oyu vermesiyle ötanazi 2001 yılında Hollanda Parlamentosundan geçip yasalaşmıştır. Yasallaştırılmasının en temel amacı kayıt dışı ötanazi uygulamalarını önleyerek eylemin belirli kurallar çerçevesinde yapılmasını sağlamaktır¹⁶⁴.

Hollanda da 2001 yılında kabul edilen bu yasaya göre ötanazi uygulamasının gerçekleştirilmesi için belirli şartların varlığı aranmaktadır. Bu şartlardan ilki hastanın katlanılamaz ve devamlı acılar çekmesi, ikincisi hastanın ölüm talebini aydınlatılmış rızası ile ve ısrarla dile getirmiş olması, bir diğer şart farklı bir hekimden de hastanın durumuyla ilgili görüşü alınması ve son olarak hastanın yaşamına son verme yönteminde acısız tıbbi yöntemlerin kullanılacak olması şeklinde sıralanabilir. Ancak bu şartların tamamını gerçekleştirildiğinde ötanazinin uygulanması yasal bir zemine oturtulmuş olmaktadır¹⁶⁵.

Yine aynı yasaya göre 12 yaşından küçük çocuklara kesinlikle ötanazi uygulaması yapılamazken, 16 yaşından küçük çocuklar içinse ebeveynlerinden alınan izin doğrultusunda ötanazi uygulanabileceği kabul edilmektedir. 2006 yılında yasalaşan bir diğer konu ise; yeni doğan bebekleri kapsamakta ve ağır anomalilerle doğan ve dayanılmaz acılar çeken yeni doğmuş bebeklere de ötanazinin uygulanabileceği kabul edilmiştir. Fakat bu konu uygulamada nasıl

¹⁶³ Özkara, Erdem; "Ötanaziye Farklı Bir Bakış: Belçika'da Ötanazi Uygulaması Ve Ülkemizdeki Durum" TBB Dergisi, Sayı 78, 2008, s. 109.

¹⁶⁴ Güven, 2017, s. 50.

¹⁶⁵ <https://www.government.nl/topics/euthanasia> (Erişim tarihi: 11.12.2019).

uygulanacağı, olguların nasıl belirleneceği bakımından henüz netlik kazanmış değildir¹⁶⁶.

Hollanda da ötenazi uygulamasının giderek yaygınlaştığı bilinmektedir. Öyle ki; The Guardian'ın açıklamasına göre ötenazi uygulaması ile ölümü tercih edenlerin sayısı 2007'de 2000 iken 2017'de neredeyse 6600'e kadar çıktığı bununla birlikte bir bu kadar insan bakımından ötenazi uygulamasının yasalara uymadığı gerekçesiyle reddedildiği söylenmektedir. Yine 2017'de, yaklaşık 1900 kişinin intihar ettiği belirtilirken, sedasyon altında ölen insanların sayısının 32000 olduğu, 2019 yılı itibarıyla ölümlerin yaklaşık %25'inin ötenazi uygulamasıyla gerçekleştirildiği açıklanmıştır¹⁶⁷.

3.3. Belçika

Hollanda'dan sonra ötenazinin yasallaştırıldığı ikinci ülke olan Belçika 2002 yılında çıkardığı bir yasa ile ötenaziye belirli şartlar altında suç olmaktan çıkarmıştır¹⁶⁸.

İlgili yasaya göre ötenazinin tanımlaması da yapılmış ve “*Bilinçli bir şekilde Ötenaziye konu olan kişinin talebi üzerine, -dışarıdan- başka bir kişi tarafından, kasıtlı olarak talepte bulunan kişinin hayatının sona erdirilmesi*” şeklinde ifade edilmiştir¹⁶⁹.

Ötenazinin şartlarına baktığımızda ise ilk olarak hastanın talebi aranmaktadır. Bilinci yerinde olan hasta için o anki talebi kabul edilirken koma vs gibi bir durum nedeniyle bilinci yerinde olmayan ve yasal haklarını kullanmak anlamında engeli bulunan hasta için daha önceden sağlıklı iken yapmış olduğu talebi ile yasa da belirtilen şartlara uygun olarak ancak doktor tarafından ötenazi uygulamasının

¹⁶⁶ <https://www.government.nl/topics/euthanasia/is-euthanasia-allowed> (Erişim tarihi: 11.12.2019).

¹⁶⁷ <https://www.nationalreview.com/corner/doctors-induce-twenty-five-percent-of-dutch-deaths/> (Erişim tarihi: 11.12.2019).

¹⁶⁸ <http://www.patientsrightscouncil.org/site/belgium/#:~:targetText=On%20February%2013%2C%202014%2C%20Belgium,by%20lethal%20injection%20for%20children.&targetText=Young%20children%20will%20be%20allowed,can%20seek%20a%20lethal%20injection.> (Erişim tarihi: 12.12.2019).

¹⁶⁹ <http://www.ethical-perspectives.be/viewpic.php?LAN=E&TABLE=EP&ID=59> (Erişim tarihi: 12.12.2019).

gerçekleştirilebileceği kabul edilmiştir. Hastanın içinde bulunduğu duruma bakılmaksızın öncelikli olarak bir talebin varlığını aramaktadır. Eğer hastanın sağlığı yerinde değilse öncesinde, sağlığı yerindeyse o an için bir talep bulunmuyorsa eylem suç teşkil edecektir. Yine bu karar herhangi bir nedenle sakatlanmamış, hastanın serbest iradesiyle verilmiş olmalı ve tekrarlanmalıdır. Bunun dışında hastanın dayanılmaz acılar çekiyor olması ve ölüm sonucundan başka bir sonuç beklenmiyor olması yine aranan şartlardan bir diğeridir¹⁷⁰. Ayrıca ötenazi uygulanmasına ilişkin hastadan alınan talebin 5 yıllık geçerlilik süresi bulunmaktadır.¹⁷¹

Yasa da belirtilen şartların tamamının yerine getirilmiş olduğu ihtimalde bile doktor ötenazi uygulamasında karar vermeye/vermemeye yetkilidir ve bu iradesinde serbesttir. Onay vermemesi halinde hasta başka bir doktora başvurma hakkına sahiptir¹⁷².

2002 yılında çıkarılan yasada her ne kadar 18 yaşından küçüklere ötenazi uygulanamayacağı kabul edilmiş olsa da 2014 te yapılan yeni bir düzenleme ile Hollanda'dan farklı olarak Belçika'da ötenazi artık küçüklere de uygulanabilir hale gelmiştir. Ötenazinin çocuklara uygulanması konusunda ki düzenlemeye ilişkin uluslararası tartışmalar devam ederken yerel uygulamada çocuklara ötenazi uygulanmaktadır¹⁷³.

Belçika'daki yapılan araştırmalarda ötenazi uygulamasına ilişkin en son resmi istatistikler rakamlarda artış olduğunu göstermektedir. 2018 yılında bildirilen rakamlarla 2.357 kişinin ötenazi ile hayatına son verdiği açıklandı. Bu rakam bir önceki yıl 2.309 olarak açıklanmıştır. 2010 yılından bu yana yani sadece 8 yılda ise ötenazi ile gerçekleştirilen ölümlerin % 247 arttığı izlenmektedir¹⁷⁴.

¹⁷⁰ [https://academic.oup.com/slr/article/39/3/244/3096173#:~:targetText=The%20Belgian%20Euthanasia%20Act%20of%202002%20\(The%20Act\)%20was%20enacted,at%20the%20patient's%20explicit%20request](https://academic.oup.com/slr/article/39/3/244/3096173#:~:targetText=The%20Belgian%20Euthanasia%20Act%20of%202002%20(The%20Act)%20was%20enacted,at%20the%20patient's%20explicit%20request). (Erişim tarihi:12.12.2019).

¹⁷¹ Bozkurt, Destekli İntihar, s. 256.

¹⁷² Bozkurt, Destekli İntihar, s. 254.

¹⁷³ <https://www.loc.gov/law/foreign-news/article/belgium-removal-of-age-restriction-for-euthanasia/> (Erişim tarihi: 12.12.2019).

¹⁷⁴ <https://www.care.org.uk/news/latest-news/assisted-suicide-deaths-continues-rise-belgium-and->

3.4. Almanya

Alman Hukukunda ötenazi uygulamasına ilişkin yasal bir düzenleme bulunmadığından eylem Alman Ceza Kanunu ilgili maddeleri gereğince adam öldürme suçu kapsamında değerlendirilmektedir¹⁷⁵.

Almanya “profesyonel yardımla intiharı yasaklayan” 3 Aralık 2015 tarihli yasa ile ticari amaç güderek intihara yardım amacıyla faaliyette bulunan dernekler, kuruluşlar ve bireylerin cezalandırılmasını kabul etmişti. Yasaya göre bu dernek, kuruluş ve bireyler para cezası veya üç yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılacaktır. Ancak intihara yardım eden kişinin intihar etmek isteyenine yakın olan kişilerden olmaması bir başka değişle bir intiharından bir menfaatinin olmaması durumunda yardım edenin bir sorumluluğu bulunmamakta idi¹⁷⁶.

İntihar suç olarak düzenlenmemekle birlikte destekli intihar noktasında destek veren kişinin intihar eyleminden çıkarı olup olmadığına bakılarak bir değerlendirmeye gidiliyor ve çıkar amaçlı ve bilinçli olarak bir kişinin intiharını destekliyorsa cezalandırılıyorken bir çıkarı olmaması durumunda cezalandırılmıyor. Bu noktada doktor yardımının hangi şekilde yorumlanması gerektiği tartışılan konular arasında yer almaktadır¹⁷⁷.

Diğer yandan 2018 yılında Tagesspiegel tarafından yayınlanan bir rapora göre; 2018 yılına kadar ötenazi ilaçları için yapılan 123 başvurunun bir tanesini bile Federal Uyuşturucu ve Tıbbi Cihazlar Enstitüsü tarafından onaylamamıştır. Bununla birlikte ötenazi ile ilgili çalışmalar yürüten bir şirket olan Dignitas, çaresi olmayan bir hastalığı bulunan kişilerin ölüm noktasında seçme haklarının olduğunu dile getirerek, Almaların ötenazi taleplerinin gözardı edilmemesini, kimsenin bu yüzden yargılanmaması gerektiğini savunarak, bir anket başlattı¹⁷⁸.

[oregon#:~:targetText=In%202018%20there%20was%20a,first%20legalised%20euthanasia%20in%202002.](#) (Erişim tarihi: 12.12.2019).

¹⁷⁵ <https://www.dignityindying.org.uk/blog-post/german-court-rules-assisted-dying/> (Erişim tarihi: 06.01.2020).

¹⁷⁶ <https://www.loc.gov/law/foreign-news/article/germany-parliament-adopts-draft-act-to-criminalize-commercial-assisted-suicide/> (Erişim tarihi: 13.12.2019).

¹⁷⁷ <http://www.drze.de/in-focus/euthanasia/legal-regulations> (Erişim tarihi: 13.12.2019).

¹⁷⁸ <https://www.thelocal.de/20190418/germany-discusses-legality> (Erişim tarihi: 13.12.2019).

Son olarak 2020 yılının Şubat ayında Alman Anayasa Mahkemesi 2015 tarihli bu yasaı kişinin kendi ölümünü seçme hakkına aykırı olduğu gerekçesiyle Anayasa'ya aykırı buldu. Para karşılığı ötenazi yasağını hükümsüz kıldı¹⁷⁹.

3.5. Lüksemburg

Lüksemburg, Hollanda ve Belçika'dan sonra ötenazi ile ilgili yasal düzenleme yoluna giderek ötenaziyi yasallaştıran 3. ülkedir. Lüksemburg 2009 yılında kabul edilen bir yasa ile belirli şartların varlığı halinde ötenazinin uygulama alanı bulması sağlanmış, doktorun eylemi suç olmaktan çıkarılmıştır¹⁸⁰.

Burada yasal düzenleme gereğince hastanın iyileşmesi mümkün olmadığı halde dayanılmaz acılar içinde olması, doktor tarafından hastalığı, durumu, sonuçları ve ötenazi uygulaması ile ilgili olarak yeteri kadar bilgilendirilmiş olması, bu bilgilendirilme neticesinde hastadan gelen bir ötenazi talebi olması yanında doktorlar ve bilirkişilerden oluşan bir kurul tarafından ötenazi uygulamasının onaylanması gerekmektedir¹⁸¹.

Lüksemburg'da kabul edilen yasal düzenleme Belçika'dan kopyalanmış olduğundan genel hatlarıyla Belçika ile oldukça benzerlik gösterse de bazı noktalarda farklılıklar arz etmektedir. Bu farklılıklardan biri yasal düzenleme çerçevesinde hastanın ülkede yerleşik durumda olmasını gerektiren bir yasal düzenleme olmamakla birlikte hasta doktor ilişkisi açısından bir takip gerekliliği aradığından dolayı yoldan yerleşik olması gerektiği kabul edilmektedir. Bir diğeri kişiye ötenazi uygulaması yapılması için 18 yaşından büyük olması gerekmektedir. Yani Belçika'dakinden farklı olarak küçüklere uygulanamamaktadır. Son olarak Belçika'da ötenazi talebinde bulunan kişi bakımından bu talebin 5 yıllık geçerlilik süresi varken Lüksemburg açısından böyle bir sınırlama yoktur¹⁸².

İlgili kanunun 2009 yılında yürürlüğe girmesinden bu yana, ötenazi ve yardımlı intihar ile ilgili olayların sayısının belirli bir aralıkta olduğu görülmektedir.

¹⁷⁹ <https://www.haberler.com/almanya-anayasa-mahkemesi-yardimli-intihar-12957756-haberi/> (Erişim tarihi: 11.02.2021).

¹⁸⁰ <https://www.bmj.com/content/338/bmj.b1248> (Erişim tarihi: 14.12.2019).

¹⁸¹ <https://guichet.public.lu/en/citoyens/famille/euthanasie-soins-palliatifs/fin-de-vie/euthanasie-assistance-suicide.html> (Erişim tarihi: 14.12.2019).

¹⁸² Bozkurt, s. 255.

Lüksemburg'da 2009-2010 yılları arasında bildirilen ötenazi sayısı beş iken, 2011-2012 yılları arasında on dört, ardından 2013'te dokuz, 2014'te yedi, 2015'te sekiz, 2016'da on, 2017'de on bir ve geçtiğimiz yıl 2018'de sekiz olmuştur¹⁸³.

3.6. Fransa

Fransa ilk olarak 2005 yılında kabul edilen bir yasa ile halkın isteklerine rağmen aktif ötenazi ve intihara yardım isteklerini reddederken, hastanın durumuyla ilgili bir heyet kararının varlığı halinde, hasta yakınlarının onayıyla hastanın ölüme terkedilmesi suretiyle pasif ötenazinin uygulanma alanı bulmasını sağlamıştı¹⁸⁴.

2016 yılında yapılan yeni bir düzenleme ile ölümcül hastalara sürekli olarak derin sedasyon koyma hakkı veren ve acıyı hafifletmek için ölümüne kadar güçlü dozda sedatif verilmesini içeren bir yasa çıkarılmıştır. Bu düzenlemenin “pasif ötenazi” olarak nitelendirilmesine karşı çıkan bir kesim bulunmaktadır. Bu kesim Fransa da uygulanmakta olan bu yasanın ötenaziden farklı olduğunu savunmakla birlikte bu uygulamanın olduğu ilk ülkenin Fransa olduğunu iddia etmektedirler¹⁸⁵.

Fransa’da ötenazi ile ilgili çok tartışılan olaylardan bir tanesi olan Vincent Lambert’in hikâyesidir. 2008 yılında geçirdiği bir trafik kazası sonrasında hastaneye kaldırılan ve devamında bitkisel hayata girerek yaşam destek ünitelerine bağlı olarak yaşamına devam etmesi söylenen Vincent Lambert’in eşi, Lambert’in bu şekilde yaşamak istemediğini kendisine daha öncesinde ilettiğini bu nedenle de eşinin talebinin ötenazi uygulanması yönünde olacağını belirtmiştir. Diğer yandan anne ve babası kesinlikle ötenazi uygulamasına karşı çıkmış ve o yıldan beri hukuki anlamda da çocuklarının yaşaması için mücadelelerine devam etmektedirler. Yıllar süren tartışmalar neticesinde 10. yılın sonunda 2019 da Fransa’nın en üst derece

¹⁸³ <https://chronicle.lu/category/medical/29829-euthanasia-ruled-natural-cause-of-death-in-luxembourg> (Erişim tarihi: 14.12.2019).

¹⁸⁴ <https://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/europe/france/11478999/France-passes-new-end-of-life-legislation-to-alleviate-suffering.html> (Erişim tarihi 14.12.2019).

¹⁸⁵ <https://www.france24.com/en/20190709-france-vincent-lambert-right-die-euthanasia-sedation> (Erişim tarihi : 14.12.2019).

mahkemesi tarafından Lambert'e pasif ötenazi uygulanması yönünde karar çıkmıştır¹⁸⁶.

3.7. İsviçre

İsviçre de ötenazi uygulamasıyla ilgili kanuni bir düzenleme bulunmamaktadır. Dolayısıyla ötenazi uygulaması yasal değildir. Bununla birlikte İsviçre Ceza Kanunu'nun da intihara yardım ile ilgili özel bir düzenleme bulunmaktadır. Bu düzenleme intihara yardım eden açısından kendine menfaat sağlaması halinde kişiye ceza verilmesini öngörürken, yardım edenin intihardan bir çıkarı olmaması halinde ceza verilmemektedir¹⁸⁷.

Düzenlemenin ötenaziden en temel farkı destekli intihara konu olan intihar talebinin arkasında ölümcül hastalığa sahip olması ile birlikte katlanılamaz acılar çekmesi şartı bulunmamaktadır. Dolayısıyla böyle bir durum söz konusu olmasa dahi kişilerin intihar talebine destek vermek eğer çıkarı yoksa suç teşkil etmediğinden cezaya konu olmamaktadır¹⁸⁸.

Uygulamada kişilerin intiharını gerçekleştirdikleri zehir kendileri tarafından alınmakla birlikte içeriği tıbbi uzmanlar tarafından hazırlanmaktadır. İsviçre de bu kapsamda insanların intihar eylemlerine yardımcı olmak amacıyla faaliyette bulunan dernekler mevcuttur. Belirli ücret karşılığında bu hizmeti sağlayan derneklere Exit, Dignitas, Ex International ve yaşam döngüsü örnek verilebilir¹⁸⁹.

İntihar etmek isteyen insanların bu konuda bu derneklerden destek almak istemeleri halinde öncelikli olarak derneklere üye olmaları gerekmektedir. Sonraki aşamada dernekler tarafından kişiye ilişkin bir takım araştırmalar yapılmaktadır. Bu araştırmalar kişinin intihar kararı vermesinde psikolojik sağlığının etkisini, talebinin özgür ve serbest iradesi ile olup olmadığını kapsamaktadır¹⁹⁰.

¹⁸⁶ <https://tr.sputniknews.com/avrupa/201907111039634458-otenazi-davasi-11-yildir-suruyordu-vincent-lambert-yasam-desteginin-tamamen-kapatilmasinin-ardindan/> (Erişim tarihi: 14.12.2019).

¹⁸⁷ <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC1125125/> (Erişim tarihi: 15.12.2019).

¹⁸⁸ <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC1125125/> (Erişim tarihi: 15.12.2019).

¹⁸⁹ <https://www.thelocal.ch/20180503/what-you-need-to-know-about-assisted-death-in-switzerland> (Erişim tarihi: 15.12.2019).

¹⁹⁰ http://www.dignitas.ch/index.php?option=com_content&view=article&id=22&lang=en (Erişim tarihi: 15.12.2019).

Destekli intihar uygulaması yapılması için kişinin ülke vatandaşı olması yönünde bir yasal mecburiyet olmadığından ülkeye bu amaçla gelen ve ilgili derneklerden destek alarak yaşamına son veren insanlar bulunmaktadır. Bu bakımdan ülke de faaliyet gösteren dernekler “ötenazi turizmi” kavramının ortaya çıkmasına neden olmuşlardır¹⁹¹.

Ülkede derneklerin sunmuş olduğu destekli intihar hizmetinden faydalanan kişilerin sayısının resmi rakamlara göre, 2015’te 965 kişi, 2017 yılında ise 734 kişi olduğu belirtilmektedir. Rakamların giderek arttığı belirtilirken derneklere üye olanların sayısını ise 2018 yılı itibariyle 110.393’e ulaştığını belirtilmiştir¹⁹².

3.8. İtalya

İtalya’da 2017 yılına kadar ötenazi ile ilgili herhangi bir yasal düzenleme yoktu. 2017 yılında çıkan bir yasa ile kişinin katlanılamaz acılar çektiği iyileşmesi mümkün olmayan bir hastalığının varlığında koma gibi kişinin bilincinin kapalı olduğu hallerden birinin yaşanması halinde önceden belirtmesi koşuluyla yaşamını devam etmesine yardımcı tedavileri reddederek hayatına son vermesine izin verilmiştir¹⁹³.

Çıkan yasa ile ilgili tartışmalar devam ederken 2019 yılında Anayasa Mahkemesi ötenazi ile ilgili bir karar verdi ve yaşam destek tedavileriyle hayatını sürdüren ve geri dönüşü olmayan bir patolojiden muzdarip bir hastanın intihar niyetini kolaylaştıran kimsenin belli koşullar altında cezalandırılmaması gerektiği ifade edildi¹⁹⁴.

2017 yılında yapılan bir anket her yıl 200’den fazla İtalya vatandaşının ölmek için yurtdışına gittikleri ifade ediliyor. Bunun için İsviçre tercih edilebilir konumda iken maddi olarak maliyetli olması nedeniyle herkes açısından ulaşılabilir gözüküyor. Bu nedenle İtalyanlar yardımlı intiharın kabul edilmesi gerektiğini

¹⁹¹ https://www.bbc.com/turkce/haberler/2009/10/091029_suicide_tourism (Erişim tarihi: 15.12.2019).

¹⁹² <https://www.thelocal.ch/20180503/what-you-need-to-know-about-assisted-death-in-switzerland> (Erişim tarihi: 15.12.2019).

¹⁹³ <http://www.criminaljusticenetwork.eu/en/post/the-italian-constitutional-court-on-assisted-suicide> (erişim tarihi: 15.12.2019).

¹⁹⁴ <https://www.theguardian.com/society/2019/sep/25/assisting-a-suicide-is-not-always-a-rules-italian-court> (erişim tarihi: 15.12.2019).

savunuyor¹⁹⁵. Ankete göre, ankete katılanların yaklaşık % 75'i acıyı hafifletmek için hayat boyu devam eden tedaviler yerine ötenazi uygulamasının tercih edilebilir olduğunu ifade etmiştir¹⁹⁶.

3.9. Amerika Birleşik Devletleri

Amerika Birleşik Devletleri'nde aktif ötenazi ülke genelinde yasaktır. Ancak eyaletler arasında ki düzenlemelerinde farklılık göstermekle birlikte pasif ötenazinin yasal olduğu eyaletler mevcuttur. Aslına bakıldığında pasif ötenazi olarak değil hekim destekli intihar olarak nitelendirilmektedir¹⁹⁷.

ABD eyaletlerinden Oregon(1997 yılından beri), Washington (2009 yılında), Montana (2009 yılında), Vermont(2013 yılında), Kaliforniya (2016 yılında), Colorado (2016 yılında), Hawai (2019 yılında) , New Jersey (2019 yılında), Maine (2019 yılında) bu konuda bir düzenleme yapmış ve hekim destekli intiharı uygulanabilir hale getirmiştir. Bu uygulama kapsamında intihar talebinde bulunan kişiye bilgi ve/veya araç sağlanması şeklinde gerçekleşmektedir¹⁹⁸.

Bu eyaletlerden Montana ve Kaliforniya da bu hekim destekli intihar uygulaması için mahkeme kararına ihtiyaç varken diğer eyaletlerde bireylere sunulan bir seçim hakkıyla gerçekleştirilmektedir. Hekim destekli intihar uygulamasının gerçekleştirilmesi için bireylerin ölümcül bir hastalığı bulunmalı ve yaşamak için altı ay veya daha kısa bir zamana sahip olmaları gerekmektedir. Doktorlar tarafından ölümün gerçekleştirilmesi için ilaç reçete edilmektedir ve bununla ilgili bir cezalandırma işlemi uygulanmamaktadır¹⁹⁹.

Amerika Birleşik Devletleri'nde hastanın yaşamına son verme talebi tedaviyi reddetme hakkı kapsamında değerlendirilmektedir. Burada hekim destekli intiharda hekimin bunu uygulamaya mecburiyeti olmadığı gibi, hastanın talebi doğrultusunda tedaviye son verebilir ya da tedaviyi durdurabilir. Bununla birlikte

¹⁹⁵ <https://www.liberties.eu/en/news/debate-euthanasia-italy/11611> (Erişim tarihi: 16.12.2019).

¹⁹⁶ <https://www.statista.com/statistics/689621/opinion-on-euthanasia-italy/> (Erişim tarihi: 16.12.2019).

¹⁹⁷ <https://www.uslegalwills.com/euthanasia> (Erişim tarihi: 28.12.2019).

¹⁹⁸ <http://sites.law.duq.edu/juris/2019/02/23/euthanasia-in-america/> (Erişim tarihi: 28.12.2019).

¹⁹⁹ <https://edition.cnn.com/2014/11/26/us/physician-assisted-suicide-fast-facts/index.html> (Erişim tarihi: 28.12.2019).

ABD’de ilgili eyaletlerde kabul edilen uygulama hekim destekli intihar olup pasif ötenazi uygulamasından farkı olduğudur. Bununla birlikte uygulamanın pek çok savunucusu artık eylemi açıklarken artık "intihar" kelimesini içermemesi gerektiğini bunun hekim destekli ölüm olarak adlandırması gerektiğinin savunmaktadır²⁰⁰.

Kaliforniya’da 2016 yılında kabul edilen yasayla yasal hale gelen hekim destekli intihar uygulamasında eyaletin 1 yılda 504 kişinin ilaç almak için başvurduğu açıklanmıştır²⁰¹. Colorado’da Devlet Halk Sağlığı ve Çevre Bakanlığının yaptığı açıklamaya göre, 2018 yılında, doktorlar tarafından bu amaçla 125 reçetenin yazıldığını ve bunların 86’sında ilacın bir eczane tarafından verildiğini bildirdi. Oregon’da 1997’den beri yasal olan doktor destekli bir intihar uygulamasında ise sayının her geçen yıl arttığı bilinmektedir. İstatistiklere göre 2019 yılına kadar 2217 kişi için reçete yazılmış ve bunlardan 1459 kişi bu ilaçları içerek hayatına son vermiştir. Vermont’da Sağlık Bakanlığı’nın 2018 yılındaki bir raporuna göre, 2013-2017 yılları arasında 52 hasta için bu ilaçların reçete edildiği belirtilmiştir. Washington’da ise 2017 yılının raporunda, 2009’dan bu yana 1401 kişi için reçete yazılmış ve 1364 kişinin bu ilaçlar aracılığıyla öldüğü bildirilmiştir²⁰².

Bütün bu sayısal verilerle birlikte 2018 yılının Mayıs ayında yapılan bir ankete göre, Amerikan halkının büyük çoğunluğu %72’si ötenaziye destekliyor. Bu kapsamda hali hazırda hekim destekli intiharın dahi yasal olmadığı eyaletlerle ilgili düzenlemelerin yapılması bekleniyor²⁰³.

3.10. Kanada

Kanada’ da yıllardır devam eden tartışmalar 2016 yılında çıkan bir yasayla yardımcı intihar uygulamasının kabul edilmesiyle son buldu. Konu ile ilgili yasa

²⁰⁰ <https://edition.cnn.com/2014/11/26/us/physician-assisted-suicide-fast-facts/index.html> (Erişim tarihi: 28.12.2019).

²⁰¹ <https://www.ntv.com.tr/saglik/kaliforniyada-bir-yilda-504-kisi-otenazi-icin-basvurdu,AMCMQCXb1UWGGwoVX3Bpiw> (Erişim tarihi: 28.12.2019).

²⁰² <https://edition.cnn.com/2014/11/26/us/physician-assisted-suicide-fast-facts/index.html> (Erişim tarihi: 28.12.2019).

²⁰³ https://www.washingtonpost.com/opinions/lifting-the-us-ban-on-euthanasia-may-be-more-complicated-than-you-think/2019/09/23/f0151198-de3b-11e9-8dc8-498eabc129a0_story.html (Erişim tarihi: 28.12.2019).

kabul edilmeden farklı ülkelerin düzenlemeleri ayrıntılı olarak incelenmiş ve Belçika model olarak alınmıştır. Uygulamanın ötenazi olarak adlandırılmaması dahi bilinçli olarak gerçekleştirilen bir eylemdir²⁰⁴.

Kabul edilen yasaya göre hastalığın ölümcül olması halinde uygulama gerçekleştirilmektedir. Fiziksel veya psikolojik kalıcı acısı bulunan 18 yaşında büyük ülke vatandaşı kişiler için uygulanabilir. Kişinin bilgilendirilmesinin ardından talebinin var olması gerekir. Tıbben yardımlı intihar için kriterlerin tamamen sağlanmış olması gerekmektedir. Bununla birlikte doktorların bunu uygulama mecburiyeti yoktur, hekim isterse uygulamayı reddedip hastanın başka bir hekime yönlendirilmesini sağlayabilir²⁰⁵.

Kanada'da yardımlı intihar uygulaması iki şekilde gerçekleştirilmektedir. İlki, , ölüme neden olan bir maddenin doğrudan hekim tarafından uygulanması iken diğeri, kişinin kendi ölümünü sağlaması için gerekli olan ilacı reçete etmesiyle gerçekleşmektedir²⁰⁶.

Kanada'da 2016 yılında kabul edilen yasayla birlikte yardımlı intihar ile gerçekleştirilen ölümlere talepler oldukça fazlaydı. 2019 yılında yapılan araştırmalar 2018'de gerçekleştirilmiş yardımlı intiharların önceki yıla göre % 50'den fazla artarak 4235'e yükseldiğini göstermektedir. Toplam da ise yasa kapsamında 7949 kişinin yardımlı intihar uygulamasıyla öldüğünü gözler önüne sermektedir²⁰⁷.

3.11. Kolombiya

Kolombiya dünya da ötenaziye yasallaştıran 4. Ülke olarak karşımıza çıkmaktadır. Aslına bakıldığında 1997 yılında Anayasa Mahkemesinin konu ile ilgili ötenazinin uygulanabileceği yönünde verilen karara rağmen ceza yasasıyla

²⁰⁴ http://eol.law.dal.ca/?page_id=238 (erişim tarihi: 28.12.2019).

²⁰⁵ <https://www.thecanadianencyclopedia.ca/en/article/assisted-suicide-in-canada> (Erişim tarihi: 28.12.2019).

²⁰⁶ <https://www.canada.ca/en/health-canada/services/medical-assistance-dying.html> (erişim tarihi: 28.12.2019).

²⁰⁷ <https://alexschadenberg.blogspot.com/2019/03/canada-euthanasia-deaths-increase-by.html> (Erişim tarihi: 28.12.2019).

yarattığı çelişkiler nedeniyle uygulamada bu konuda çok fazla örnek görülememektedir²⁰⁸.

Konu ile ilgili yasal düzenleme 2015 yılında yapılmıştır. Konu onurlu olarak ölme temeline dayandırılmış hem ötenazi hem de destekli intihar uygulanabilir hale getirilmiştir²⁰⁹.

Düzenleme gereğince hastanın bilincinin yerinde olması ve olmaması durumunda bir ayrıma gidilmiş ve hastanın bilinci yerinde değilse önceden bıraktığı yazı, ses, görüntü gibi bir araçla irade beyanı olarak bunu kanıtlaması beklenmiştir. Eğer hastanın bilinci yerindeyse o halde hasta durumuyla ilgili ayrıntılı olarak bilgilendirilmesinin ardından hastanın ölme isteğinin devam etmesi halinde doktorun avukat, psikolog, konusunda uzman bir başka doktorunda bulunduğu bir kuruldan izin alması prosedürü getirilmiştir²¹⁰.

Kolombiya’da 2018 yılında yapılan yeni bir düzenleme ile çocuklara da ötenazi uygulanabilmesi konusunda bir karar alındı. Alınan karara göre 14 yaşından büyük çocuklar başka birinin onayına gerek olmaksızın bu kararı verebiliyorlar. 14-12 yaş arasındaki çocuklara ebeveynlerinden birinin kabul etmesi halinde ötenazi uygulanabiliyorken, 7-12 yaş arası çocuklara ise ancak ebeveynlerinin onayı ile ötenazi uygulaması yapılmasına karar verilebiliyor²¹¹.

2015 yılından bu yana dört yıllık süreçte kayıtlara geçen rakamlar doğrultusunda sadece 38 kişinin ötenazi talebinde bulunduğunu ve bunların hiçbirinin çocuk olmadığı açıklanmıştır²¹².

²⁰⁸ <https://www.pri.org/stories/2015-04-29/colombia-just-legalized-euthanasia-heres-why-thats-big-deal#main-content> (Erişim tarihi:29.12.2019).

²⁰⁹ <https://www.pri.org/stories/2015-04-29/colombia-just-legalized-euthanasia-heres-why-thats-big-deal#main-content> (Erişim tarihi:29.12.2019).

²¹⁰ <https://www.pri.org/stories/2015-04-29/colombia-just-legalized-euthanasia-heres-why-thats-big-deal#main-content> (Erişim tarihi:29.12.2019).

²¹¹ <http://www.patientsrightscouncil.org/site/colombia/> (Erişim tarihi:29.12.2019).

²¹² <https://www.theglobeandmail.com/world/article-colombia-takes-medically-assisted-death-into-the-morally-murky-world/> (Erişim tarihi:29.12.2019).

3.12. Birleşik Krallık

İngiltere de 1980 yıllardan beri ötenazi tartışmaları devam etse de yasal anlamda herhangi bir düzenleme henüz bulunmadığından ötenazi ve destekli intihar yasa dışıdır. Birinin intiharına yardım etmek, 1961 İntihar Yasası'na göre 14 yıla kadar hapis cezası gerektiren bir suç olarak düzenlenmiştir. Ötenazi, Birleşik Krallık yasalarına göre cinayet sayılır²¹³.

2015 yılında parlamentonun, ölümcül olan ve altı ay içinde ölmesi muhtemel olan kişilerin ölümü ile ilgili yardımın yasallaştırılması için yapılan oylamada 118'e karşı 330 oy ile reddedildi. Aynı yıl yapılan bir ankete göre insanların % 82'si belirli koşulların varlığı halinde destekli intiharın gerçekleştirilmesi gerektiğini savunurken, 2018 yılında yapılan ankette bu oranın arttığı ve nüfusun % 90'ından fazlasının ölümcül hastalığa sahip olanlar için ölme hakkının yasallaştırılması gerektiğini savunuyor²¹⁴.

İngiltere'de ölme hakkı savunucularının oluşturduğu Destekli Ölmek Koalisyonunun açıkladığı bilgiye göre haftada birden fazla kişi hayatlarını sona erdirmek için bu işin yapıldığı İsviçre'ye gitmektedir²¹⁵.

Ötenazi karşıtlarına göre; destekli intiharın yasallaşması anlamında İntihar yasasında yapılacak herhangi bir değişiklik savunmasız insanların kendi hayatlarını sona erdirmek yönünde baskı hissetmelerine neden olacaktır²¹⁶.

3.13. Avustralya

Ötenazi, tüm Avustralya Eyaletleri ve Bölgelerinde yasa dışıdır ve bir kişinin cinayet, adam öldürme veya intiharla suçlanmasıyla sonuçlanabilir. Avustralya ötenazi ile ilgili olarak uzun yıllardır çalışmalarına devam etmektedir.

²¹³ <https://www.theguardian.com/society/2019/mar/03/legalise-assisted-dying-for-terminally-ill-say-90-per-cent-of-people-in-uk> (Erişim tarihi: 29.12.2019).

²¹⁴ <https://www.theguardian.com/society/2019/mar/03/legalise-assisted-dying-for-terminally-ill-say-90-per-cent-of-people-in-uk> (Erişim tarihi: 29.12.2019).

²¹⁵ <https://www.thesun.co.uk/news/1768769/euthanasia-law-uk-mercy-killing-debate-assisted-suicide-latest/> (Erişim tarihi: 29.12.2019).

²¹⁶ <https://www.bbc.com/news/uk-england-leicestershire-49724909> (Erişim tarihi: 29.12.2019).

Avustralya'nın yalnızca Victoria Eyaletinde 20 yılın sonunda 2017 yılında gönüllü ölüme yardım yasası kabul edilmiştir²¹⁷.

Victoria Eyaleti'nde kabul edilen düzenleme ise oldukça sınırlandırılmış durumdadır. Yalnızca altı aydan daha az ömrü kalan veya mevzuatta belirtilen bazı hastalıklar nedeniyle bir yıldır dayanılmaz acılar çekiyor olmak şartıyla yetişkin hastalara uygulanabilir. İlgili eyalette 12 aydan daha uzun süre ikamet etmek zorunlu tutulmuştur. Ötenazi ile ilgili düzenlemeden faydalanabilmek amacıyla denizaşırı ülkelerden veya diğer eyaletlerden seyahat etmeleri yasaklanmıştır. Bununla birlikte doktorlardan oluşan bir kurulun hastanın durumu ve hastalığını tıbbi açıdan değerlendirmeleri ve buna ilişkin bir rapor düzenlemeleri yine zorunludur²¹⁸.

Şartlar sağlandığı takdirde, seçilen zamana kadar kilitli kutuda tutulmak üzere ilaçlar doktor tarafından reçete edilir. İlaçları kendiniz uygulayamıyorsanız doktor tarafından da verilebilmektedir²¹⁹.

10 Aralık 2019'da Gönüllü Destekli Ölüm ile ilgili yeni düzenleme Batı Avustralya Parlamentosu tarafından da kabul edildi ve Kraliyet onayı alması için bekleniyor. Bu yeni düzenleme ile ilgili uygulamaların Batı Avustralya'da 2021'in ortalarında başlaması bekleniyor²²⁰.

Avusturalya'da 2019 yılına kadar gerçekleştirilen ölümlerin sayısı toplamda 11'dir²²¹.

4. Türk Hukukunda Ötenazi

Türk hukukunda ötenazi ile ilgili düzenlemeler sağlık hukuku ve ceza hukukunda alanlarında toplanmış olup, iki başlık altında incelenecektir.

²¹⁷ <https://www.theweek.co.uk/102978/countries-where-euthanasia-is-legal> (Erişim tarihi: 06.01.2020).

²¹⁸ <https://www.dw.com/en/australian-state-legalizes-voluntary-euthanasia/a-49258193> (Erişim tarihi: 06.01.2020).

²¹⁹ <https://www.theweek.co.uk/102978/countries-where-euthanasia-is-legal> (Erişim tarihi: 06.01.2020).

²²⁰ <https://end-of-life.qut.edu.au/euthanasia> (Erişim tarihi: 06.01.2020).

²²¹ <https://www.theaustralian.com.au/nation/euthanasia-law-a-life-of-its-own/news-story/86c0fdfa059b99893526f65f5a0e7987> (Erişim tarihi: 06.01.2020).

4.1. Sağlık Hukuku Açısından

Hastanın en temel haklarından biri sağlık hakkıdır. Devletten talep edilen, kişinin sağlığının korunması talebi gerektiğinde tedavi edilmeyi kapsadığı gibi, kamunun sağladığı olanaklardan yararlanabilmesini de kapsamaktadır²²².

Tıbbi etik olarak bir hekimin sorumluluğuna değinilmesi gereken nokta tabi ki Hipokrat olacaktır. Hipokrat’a göre hekimin görevi her şeyden önce hastaya zarar vermemektir. Hekim hastaya kayıtsız kalmamalı, zehir vermemeli ve kadınlara çocuk düşürmemelidir. Hekim yapması gereken hastayı nadiren iyileştirmek, çok kere ağrısını gidermek, fakat her zaman için teselli etmektir. Bu açıdan bakıldığında bir hekimin ötenazi eyleminde bulunmaması gerekmektedir denilse dahi burada anlaşılması gereken aktif ötenazinin yapılmaması gerektiğidir. Aksini düşünmek Hipokrat yemininin ruhuyla bağdaşmayacaktır. Yani burada da aktif ve pasif ötenazi ayrımı yapılmış ve aktif ötenaziye karşı çıkılırken, pasif ötenazinin uygulanabileceği görüşü benimsenmiştir²²³.

Ülkemizde 01.08.1998 tarihinde Resmi Gazete ’de yayımlanarak yürürlüğe giren Hasta Hakları Yönetmeliği ötenazi ile ilgili en açık düzenleme olması münasebetiyle önem arz etmektedir. İlgili yönetmelik “*insan haysiyetine yakışır şekilde herkesin hasta haklarından faydalanabilmesine, hak ihlallerinden korunabilmesine ve gerektiğinde hukuki korunma yollarını fiilen kullanabilmesi*” amacı taşımaktadır. Yönetmeliğin 13. maddesinde ki ötenaziye ilişkin düzenleme ise; “*Ötenazi yasaktır. Tıbbi gereklerden bahisle veya her ne suretle olursa olsun, hayat hakkından vazgeçilemez. Kendisinin veya bir başkasının talebi olsa dahil, kimsenin hayatına son verilemez.*” şeklindedir.²²⁴

Hasta Hakları Yönetmeliği’nin 12. maddesinde “*Teşhis, tedavi veya korunma maksadı olmaksızın, ölüme veya hayati tehlikeye yol açabilecek veya vücut bütünlüğünü ihlal edebilecek veya akli veya bedeni mukavemeti azaltabilecek hiçbir şey yapılamaz ve talep de edilemez.*” hükmü düzenlenmiştir. Madde metninden açıkça anlaşılacağı üzere talepte edilemez denilerek aslında teşhis, tedavi, koruma

²²² Öztürk, Bahri; Hasta Hakları ve Ötenazi, Prof. Dr. Turan Yüce’ye Armağan, Dokuz Eylül Üniversitesi Yayını, İzmir, 2001, s. 576.

²²³ İnceoğlu, s. 137.

²²⁴ <https://getatportal.saglik.gov.tr/TR,8468/hasta-haklari-yonetmeligi.html> (Erişim tarihi: 24.01.2020).

gibi amacı olmayan bir eylemin ölüme yol açabilme ihtimalinin bulunması halini kastederek ötenazi ile ilgili bir kural koymaktadır. Bu madde metni bile ötenazi eyleminin yasak olduğunu belirtirken, 13. maddede bunu daha net ve açık bir şekilde tekrar etmiştir²²⁵.

Hasta Hakları Yönetmeliği'nin 25. maddesinde; *“kanunen zorunlu olan haller ayırık kalmak şartıyla doğabilecek olumsuz sonuçların sorumluluğu hastaya ait olmak üzere, hastaya, kendisine uygulanması planlanan veya uygulanmakta olan tedaviyi reddetmek veya durdurulmasını istemek hakkı tanınmıştır.”* Bu maddenin uygulanabilmesi için hastaya içinde bulunduğu durumla ilgili bilgi verilmesinin ardından tedavinin uygulanmaması halinde meydana gelebilecek neticeler detaylıca anlatılmalı bu aydınlatmaya ilişkin yazılı onayının alınması gerekmektedir²²⁶.

Ötenazi kelimesinin Hasta Hakları Yönetmeliği madde 13'te olduğu gibi açık olarak madde metninde bulundurulduğu bir diğer düzenleme ise; 2010 yılında kabul edilen 5996 sayılı Veteriner Hizmetleri, Bitki Sağlığı, Gıda ve Yem Kanun'unun 9/3. Maddesinde *“Hayvanlara ötenazi yapmak yasaktır.”* denilerek hayvanlara yapılacak ötenazi uygulamasının önüne geçmektedir. Bununla birlikte aynı madde metninin devamında belirli istisnaların varlığı halinde veteriner hekim tarafından ötenazi yapılmasına karar verilebileceği de düzenlenmiştir²²⁷. Bahsi geçen bu düzenleme de her ne kadar ötenazi kelimesi kullanılmışsa da genelde kabul edilen ötenazi tanımının hayvanları kapsamadığı görüşünden bahisle çalışmamız kapsamında değerlendirilmeyecektir.

Tıbbi Deontoloji Nizamnamesi, tabip ve diş tabiplerinin görevlerine yönelik olup, deontoloji bakımından uymak mecburiyetinde oldukları kural ve esaslara ilişkin düzenlemeleri içermektedir. İlgili düzenlemeye göre tabip ve diş tabipleri hastanın hayati açıdan kurtulması ve sağlığının korunması mümkün değilse, hastanın acısının azaltılması veya son bulması için çalışmakla yükümlüdür²²⁸. Hekimin sorumluluğuna ilişkin yapılan bu düzenlemenin madde metninden ve gerekçesinden yaşamına dokunulmaması anlamında ötenaziyi yasakladığı

²²⁵ Karaca, Süleyman; *“İnsan Hakları ve Hasta Hakları Bağlamında Ötenazi”*, Adalet Dergisi, Sayı 6, Ankara, 2001, s. 129.

²²⁶ <https://www.mevzuat.gov.tr/Metin.Aspx?MevzuatKod=7.5.4847&MevzuatIliski=0&sourceXmlSearch=hasta%20haklar%C4%B1> (Erişim tarihi: 25.01.2020).

²²⁷ <https://www.mevzuat.gov.tr/Metin.Aspx?MevzuatKod=1.5.5996&MevzuatIliski=0&sourceXmlSearch=> (Erişim tarihi: 25.01.2020).

²²⁸ <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/2.3.412578.pdf> (Erişim tarihi: 25.01.2020).

anlaşmakla birlikte doktrinde dolaylı ötenazinin uygulanmasına ilişkin engelleri ortadan kaldıran bir düzenleme olduğu görüşü de mevcuttur²²⁹.

Ülkemizin de tarafı olduğu Biyoloji Ve Tıbbın Uygulanması Bakımından İnsan Hakları Ve İnsan Haysiyetinin Korunması Sözleşmesi'nin 5. maddesi; *“Sağlık alanında herhangi bir müdahale, ilgili kişinin bu müdahaleye özgürce ve bilgilendirilmiş bir şekilde muvafakat etmesinden sonra yapılabilir. Bu kişiye, önceden, müdahalenin amacı ve niteliği ile sonuçları ve tehlikeleri hakkında uygun bilgiler verilecektir. İlgili kişi, muvafakatini her zaman, serbestçe geri alabilir.”* denilmek suretiyle kişiye uygulanacak tedavinin rızası ile uygulanabileceği hüküm altına alınmıştır. Bununla birlikte kişinin tedavi için vermiş olduğu rızayı her an geri alabileceği düzenlenmiştir. Bu bakımdan kişi tedaviyi yarım da bırakabilmektedir²³⁰. Bu konuda doktrinde Hasta Hakları Yönetmeliği'nin 24. maddesini de baz alarak verilen rızanın geri alınmasını ancak yaşamsal organlardan birinin zarar görmemesi gibi tıbbi yönden sakınca bulunmayan bir durum içinde olması halinde geçerli bulan bir kesim mevcuttur²³¹.

4.2. Ceza Hukuku Açısından

4.2.1. Genel Olarak

5237 Sayılı hali hazırda yürürlükte bulunan Türk Ceza Kanunu'nda ötenazi ile ilgili özel bir düzenleme bulunmamaktadır. Ancak Türk Ceza Kanunu'nun kabul edilmesinden önce hazırlanan 1989, 1997 ve 2003 yıllarına ait Türk Ceza Kanunu tasarılarında ötenazi ile ilgili düzenlemelerin karşımıza çıktığını görmek mümkündür. Bu göstermektedir ki; kanuni olarak kabul edilmese de, ötenazi hukuki ve cezai anlamda uzun yıllardan beri ülkemizde tartışmalara konu olmuştur²³².

²²⁹ Özen, Ekici Şahin; s.31.

²³⁰ http://www.ttb.org.tr/mevzuat/index.php?option=com_content&view=article&id=104:bolajve-tibbin-uygulanmasi-bakimindan-san-haklari-ve-san-hayset-korunmasi-slees-san-haklari-ve-botip-slees-onaylanmasinin-uygun-bulunduna-da-kanun&catid=6:uluslararasılg&Itemid=36 (Erişim tarihi: 26.01.2020).

²³¹ Cental, Nur/ Zafer, Hamide/ Yenerer Çakmut, Özlem; Kişilere Karşı İşlenen Suçlar, Beta Yayınları, Cilt 1, İstanbul, 2011, s.36.

²³² Özen, Ekici Şahin; s. 29.

1989'da Türk Ceza Kanunu tasarısının 135. maddesi “Talep üzerine öldürme” başlıklı bir düzenleme olup, ilgili düzenlemeye göre;

“İyileşeme olanağı bulunmayan ve ileri derecede ıstırap verici bir hastalığa tutulmuş olan bir kimsenin, bilincinin ve hareketlerinin serbestliğine tam olarak sahip iken yaptığı ısrarlı talepleri üzerine ve sadece hastanın ıstıraplarına son vermek maksadıyla öldürme fiilini işlediği sabit olan kimseye bir yıldan üç yıla kadar hapis cezası verilir.” denmiştir. Madde metninden anlaşılabacağı üzere her ne kadar talep üzerine öldürme başlığı da taşısa ötenaziye ilişkin bir düzenlemedir²³³.

1997 yılı Türk Ceza Yasası tasarısında “acıyı dindirme saiki” başlıklı 137. maddesinde;

“iyileşmesi kabil olmayan ve ileri derecede ıstırap verici bir hastalığa tutulmuş bulunan bir kimsenin, şuuruna ve hareketlerinin serbestliğine tam olarak sahip iken yaptığı ısrarlı talepleri üzerine ve sadece hastanın ıstıraplarına son vermek maksadıyla öldürme fiilini işlediği sabit olan kimseye bir yıldan üç yıla kadar hapis cezası verilir.” şeklinde bir düzenleme yer verilmiştir. Bu düzenleme ötenazinin insan öldürme suçunun bir görünüşü olarak farklı bir maddeye konu olduğunu ve insan öldürme suçundan daha hafif cezayı öngördüğünü göstermektedir²³⁴.

2003 yılı tasarısına baktığımızda 140. maddesinde aynı başlık ve içerikle yer aldığını görmek mümkündür. Her iki tasarıda da bulunmasına karşılık kanunlaşma aşamasında bu madde metni çıkarılmış ve ayrıca bir düzenlemeye gidilmeden insan öldürme suçu olarak genel maddenin içine sokulmuştur²³⁵.

Ötenazi ile ilgili tasarılar da geçen metinler doktrinde farklı şekillerden eleştirilere neden olmuştur. Bu eleştirilerden biri yaşam hakkının önemi göz önünde bulundurularak ötenazinin adam öldürme cezası yerine daha hafif bir ceza ile geçiştiriliyor olmasıydı. Yine düzenlemelere getirilen başka bir eleştiri ise, hastaların ölme yönündeki taleplerini hiçbir etkiye maruz kalmadan serbest bir irade ile bilinçli olarak yapması beklenirken, ölümcül hastalığı olan kişiler

²³³ Gökçen, Ahmet / Balci, Murat; “Kasten Öldürme Suçu (TCK. M. 81)” , Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi, Cilt 17, Sayı 1-2, İstanbul, 2011, s. 110.

²³⁴ Centel, Nur / Zafer, Hamide / Çakmut, Özlem; Türk Ceza Hukukuna Giriş, Beta Yayınları, İstanbul, 2008, s. 325.

²³⁵ <https://www2.tbmm.gov.tr/d22/1/1-0593.pdf> (Erişim tarihi: 21.01.2020).

bakımından bu iradenin hiçbir zaman psikolojik olarak sağlıklı bir birey gibi ortaya koyulamayacağına duyulan endişenin varlığı olarak karşımıza çıkmaktadır²³⁶.

Türk Ceza Hukuku'nda tasarlarda var olan bu maddelere kanun metninde yer almadığından aktif ötanazın bilerek ve isteyerek meşrulaştırılmadığından bahisle uygulamada bu eylemin kasten öldürme suçunu oluşturması yadsınamaz bir gerçeklik olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunun yanında Ceza Hukuku açısından yapılan tartışma “hastanın tedaviyi reddetme hakkı” çerçevesinde pasif ötanazinin uygulanıp uygulanamayacağına yöneliktir²³⁷.

Öte yandan ötanazinin kavram olarak hukuka konu olabilmesi için belirli şartların varlığı aranmaktadır. Ötenazi tanımından da çıkarabileceğimiz bu şartlardan ilki öncelikli olarak bir hastanın varlığıdır. İkinci şart hastanın tedavisi olmayan bir hastalığa yakalanmış olması gerekmektedir. Üçüncü şart bu hastalık nedeniyle maddi veya manevi katlanılamaz acılar çekiyor olması gerekmektedir. Dördüncü şart ötenazi uygulanmasının amacı hastayı hastalık nedeniyle çektiği acılardan kurtarmak amacıyla yapılmış olması gerekmektedir. Beşinci olarak hastanın gerek ötenazi uygulaması ile ilgili olarak gerek içinde bulunduğu durum, hastalığın evresi gibi konularda gerekli ve yeterli derecede bilgilendirildikten sonra uygulamaya rızası bulunduğu dair beyanı olmalıdır. Son olarak ötenazi uygulamasının bir hekim tarafından yapılıyor olması gerekmektedir²³⁸.

Burada uygulamanın hekim tarafından gerçekleştirilmesi bakımından bu kararın verilmesinde tek bir hekim mi yoksa bir kurul mu olması gerektiği doktrinde tartışmalı olan bir konudur. Bizim de katıldığımız görüşe göre; insan hayatına son verilmesine ilişkin bir kararın tek bir hekime bırakılmasından ziyade bu konuda uzman kişilerden oluşan bir grup tarafından farklı açılardan ele alınarak değerlendirilmesinin ardından bir kurul tarafından verilecek karar yerinde olacaktır²³⁹.

²³⁶ Ömeroğlu, Ömer; “Ötanazi”, TBB Dergisi 1993/2, Ankara, 1993, s. 203.

²³⁷ Yener, Ünver; Türk Ceza Hukuku Açısından Ötanazi, Hukuk ve Etik Boyutuyla Ötanazi, Der: Centel, Nur, Koç Üniversitesi Hukuk Fakültesi Disiplinlerarası Hukuk Çalışmaları Serisi No:1, İstanbul, 2011, s.44.

²³⁸ Ömeroğlu, s. 187 vd.

²³⁹ Demirörs, Özge/ Hızal, Sevinç Arslan; “Türk Ceza Hukuku Açısından Ötanazi”, Ankara üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt 65, Sayı 4, 2016, s.1496.

4.2.2. Kasten Öldürme Suçu Bakımından Aktif Ötenazi

Yürürlükte bulunan 5237 Sayılı Türk Ceza Kanunu'muzun, kişilere karşı işlenen suçlar başlığı altında 81. maddesiyle düzenlenen Kasten Öldürme Suçu ötenazi konusunda özellikle incelenmesi gereken maddedir. Suçun temel hali 81. maddede düzenlenirken, nitelikli hallerine 82. maddede yer verilmiştir.

4.2.2.1. Korunan Hukuki Değer

Suçla korunan hukuki değer, bireylerin yaşam hakkıdır. Yaşam hakkı, diğer bütün hakların temelini oluşturması münasebetiyle ve yaşam hakkının sağlanamaması durumunda diğer hakların kullanılması mümkün olmayacağından, aynı zamanda toplumsal anlamda bir değer ifade ettiğinden bu maddeyle üzerine tasarruf hakkı verilmeyen, vazgeçilemez bir değer olarak koruma ve düzenleme altına alınmıştır²⁴⁰.

4.2.2.2. Suçun Faili

Suçun faili herkes olabilir. Ötenazi uygulaması ile ilgili olarak değerlendirildiğinde doktorlar herhangi bir ayıksı hal düzenlenmemiştir. Hekimlerde bu suçun faili olabilecektir²⁴¹.

4.2.2.3. Suçun Mağduru

Suçun mağduru yaşayan bir insandır. Burada hayatın ne zaman başladığı ve bittiği sorusu suçun oluşması bakımından önem arz etmektedir. Öyle ki ancak yaşayan insana karşı işlenebilecek bir suç olduğundan ölümü gerçekleşmiş bir kişiye yönelik yapılan hareketlerde bu suç oluşmayacak şartları varsa farklı suçlara konu olabilecektir²⁴².

İnsan yaşamının ne zaman sona erdiğine dair tıp dünyasında biyolojik ölüm ve beyin ölümü olarak iki farklı görüş mevcutsa da genel kabul gören beyin ölümüdür. Kişinin beyin ölümü gerçekleştikten sonra artık bu suçtan bahsedilmesi mümkün olmayacaktır²⁴³.

Ayrıca anne karnında bulunan bebek (cenin) tam ve sağlıklı doğmak koşuluyla yaşıyor kabul edildiğinden anne karnındaki bebeğe yönelik gerçekleştirilecek öldürme fiilleri de bu suçun konusunu oluşturmamaktadır. Şartlar oluşuyorsa çocuk düşürme ve/veya düşürtme gibi farklı suçlara konu olabilmektedir. Bununla birlikte tam ve sağlıklı doğan çocuğa karşı suçun nitelikli

²⁴⁰ Cental,Nur /Zafer, Hamide/ Çakmut, Özlem; Kişilere Karşı İşlenen Suçlar, Cilt 1,3. Baskı, Beta Yayınları, İstanbul, 2016, s.25.

²⁴¹ Centel/Zafer/Çakmut, age, s,26.

²⁴² Hakeri, Hakan; Kasten Öldürme Suçları TCK 81-82-83, Seçkin Yayınları, Ankara, 2007, s.20.

²⁴³ Gökcan, Hasan Tahsin; Tıbbi Müdahaleden Doğan Hukuki ve Cezai Sorumluluk, 2. Baskı, Seçkin Yayınları, Ankara, 2014, s. 60.

hali düzenlenmiş olup, çocuğa karşı işlendiğinden ağırlaşmış olarak ceza verilecektir²⁴⁴.

4.2.2.4. Suçun Maddi Unsuru

Suçun maddi konusu öldürülen insanın hayatıdır. Fail hareketi insan hayatına yönelmiştir. Bu hareket neticesinde ölüm meydana gelmiş ise kasten öldürme suçu meydana gelmiş olacaktır²⁴⁵.

Serbest hareketli bir suç olmakla birlikte araç silah, bıçak veya taş olabilir. Burada kullanılan araç failin kastını belirlemede yardımcı olacaktır. Hareketin bir sefer de ya da parça parça gerçekleştirilmesi suçun varlığı için önem arz etmemektedir. Örneğin belirli miktarda her gün alınan bir madde sonucu ölüm meydana gelebilir. Bu kasten öldürmenin konusunu oluşturacaktır²⁴⁶.

Bu kanun maddesinde düzenlenen hali ile icrai hareketle işlenebilen bir suç olması nedeniyle yukarıda anlatılan ötenazi türlerinden aktif ötenazi akla gelmektedir. Ayrıca ölüm sonucu meydana gelmeden kasten öldürme suçu meydana gelmeyeceğinden bir netice suçudur²⁴⁷.

Suçun meydana gelmesi için ölüm sonucunun meydana gelmesinin yanında hareket ile ölüm sonucu arasında nedensellik bağının bulunması gerekmektedir. Öyle ki ölüm neticesi kısa süre sonra zaten meydana gelecek olsa bile bir hareket gerçekleştirilip o hareket neticesinden ölüm hızlandırılmış ise; kasten öldürme suçu meydana gelmiştir²⁴⁸.

Öldürmeye yönelik hareketin sonucu belirli bir zaman sonra meydana gelebilir burada o hareketi ölüme neden olduğu tespit edilebiliyorsa kasten öldürme suçu oluşmuştur demek gerekir²⁴⁹.

Türk Ceza Kanunu'nda ötenazi ve talep üzerine öldürme konuları düzenlenmediğinden, gerçekleşen ölüm var olan hukuk kuralları çerçevesinde kasten adam öldürme suçu olarak nitelendirilmektedir. Ancak ötenaziyi uygulayan kişi bakımından kişinin insancıl hareketlerle bu eylemi gerçekleştirmesi kasten öldürme suçunda TCK 62. maddesi gereğince ceza indirimine neden olabilmektedir²⁵⁰.

²⁴⁴ Hakeri, Kastan Öldürme Suçları, s. 21.

²⁴⁵ Hakeri, age, s. 23.

²⁴⁶ Gökçen / Balcı, s.115.

²⁴⁷ Hafızoğulları, Zeki/ Özen, Muharrem; Türk Ceza Hukuku Özel Hükümler, Ankara, 2012, s. 36.

²⁴⁸ Özen, Mustafa; Ceza Hukuku Özel Hükümler Dersleri, 2. Baskı, Adalet Yayınları, Ankara, 2017, s.51.

²⁴⁹ Özen, age, s.52.

²⁵⁰ Soyaslan, Doğan; Ceza Hukuku Özel Hükümler, Ankara, 2005, s. 118.

4.2.2.5. Suçun Manevi Unsuru

Kasten insan öldürme suçunda genel kast olması yeterlidir. Bununla birlikte olası kast ile işlenmesi mümkündür. Burada suçun oluşması açısından amaç ve saikin bir önemi bulunmamakla birlikte, ağırlaştırıcı veya hafifletici nedenler açısından önem arz edeceğinden bahsedilebilir²⁵¹.

Aktif ötenazi açısından ötenaziyi uygulayan kişi açısından uyguladığı kişinin öleceğini bilmesi ve ölüm neticesinin meydana gelmesini istemesi gerekli ve yeterlidir²⁵².

Bir hastaya verilen ilaç örneği ile durumu anlatmak gerekirse; Ölüm sonucunun meydana geleceğini bilinmeden hastaya bir ilaç verilmesi ve bunun sonucunda hastanın yaşamının sona ermesi halinde kasten öldürmeden değil, şartları varsa taksirle öldürmeden bahsetmek mümkün olacaktır. Hastaya verilen ilacın hastayı öldürebileceğinin bilinmesi karşısında ölüm neticesi konusunda kayıtsız kalınarak onu rahatlatması amacıyla verilmesi halinde olası kasttan bahsedilecektir. Ancak ölüm neticesinin gerçekleşebileceği ve fakat istenmemesine rağmen ilaç veriliyor ise bilinçli taksirle öldürmekten bahsedilecektir.²⁵³

4.2.2.6. Hukuka Uygunluk Nedenleri

Hukuka uygunluk nedenleri her suç açısından farklı düzenlemelere tabidir. Kasten öldürme suçu bakımından meşru savunma, kanun hükmünün icrası ve ilgilinin rızası olmak üzere üç hukuka uygunluk nedeni mevcuttur. Bunlardan ilgilinin rızası daha sonra ayrı bir başlık olarak incelenecektir.

Meşru savunma hakkının kullanılması halinde diğer şartları mevcut bulunan ölüm neticesini meydana getiren eylem bilerek ve isteyerek işleniyorsa dahi cezalandırılmayacaktır. Meşru savunmada orantılılık önem arz etmektedir. Yaşam hakkının ihlal edilmesi ancak ona eş değer bir saldırıya karşı olursa hukuka uygun hale gelecektir. Öyle ki salt malvarlığına yönelmiş bir saldırıya karşı yaşam hakkının ihlal edilmesi meşru savunmada orantılılık ilkesine aykırılık teşkil edeceğinden hukuka aykırılığı ortadan kaldırmayacaktır²⁵⁴. Meşru savunmada sınırın aşılması her halde eylemi suç yapmamaktadır. Sınırın aşılmasında olağan karşılanacak bir heyecan, korku veya telaş hali olması durumunda eylemi gerçekleştirene ceza verilmeyeceği TCK m 27/2 de düzenlenmiştir²⁵⁵.

²⁵¹ Göktürk, Neslihan / Özgenç, İzzet/ Üzülmüş, İlhan; Ceza Hukukuna Giriş, Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayını, Eskişehir, 2012, s.30.

²⁵² Demirörs/ Hızal, s. 1499.

²⁵³ Kılınç, Bilal; Türk Ceza Hukuku Açısından Ötenazi, Genç Hukukçular Hukuk Okumaları Birikimler 4, İstanbul, 2013, s.317.

²⁵⁴ Tezcan, Durmuş/ Erdem, Ruhen/Önok, Murat; Teorik ve Pratik Ceza Özel Hukuku, 14. Baskı, Seçkin Yayınları, Ankara, 2017, s. 182.

²⁵⁵ <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5237.pdf> (Erişim tarihi: 15.02.2020).

Bir diğerk hukuka uygunluk nedeni kanun hükmünün uygulanmasıdır. Kanunda belirtilen sıkı kurallara uygun olarak belirli durum ve şartlar gerçekleştiğinde polisin bir kişinin yaşamına son vermesi hali suç teşkil etmeyebilir. Burada kanundan kaynaklanan bir yetkinin kullanılması ve hukuk kuralları çerçevesinde gerçekleştirilen bir eylemin varlığından bahsettiğimiz unutulmamalıdır²⁵⁶.

4.2.2.7. Suçun Özel Görünüş Şekilleri

Kasten öldürme suçu teşebbüs bakımından incelendiğinde teşebbüse uygun bir suç olarak karşımıza çıkmaktadır. Burada eylemi gerçekleştirenin kastı önem arz etmektedir. Kastın öldürmeye yönelik olması ancak kişinin elinde olmayan sebeplerle ölüm sonucunun meydana gelememesi durumunda teşebbüs aşamasında kalmış bir suçtan bahsedilmektedir²⁵⁷.

Kasten öldürme suçu bir netice suçu olduğundan yani mağdurun ölüm sonucu gerçekleşmediğinde suç oluşmadığından teşebbüs aşamasında kalan suç bakımından ceza indirimli olarak verilmektedir. Ceza belirlenirken o zamana kadar meydana gelen zararın ne olduğu eylemin yarattığı sonuçların bütününe bakılarak karar verilmektedir²⁵⁸.

Kasten öldürmeye teşebbüs suçu uygulamada genellikle kasten yaralama suçuyla karıştırılmaktadır. Bu konuda Yargıtay kasten öldürme suçunun kastına kanaat getirirken bazı kriterlere bakmaktadır. Bu kriterler; Fail ile mağdur arasında olay öncesine dayalı, öldürmeyi gerektirir bir husumetin bulunup bulunmadığı, olayda kullanılan vasitanın öldürmeye elverişli olup olmadığı, mağdurdaki darbe sayısı ve şiddeti, darbelerin vurulduğu bölgenin hayati önem taşıyıp taşımadığı, failin fiiline kendiliğinden mi, yoksa engel bir sebepten dolayı mı son verdiği, olay sonrası mağdura yönelik davranışları olarak belirtilebilir. Bu kriterlere bakılarak kastın öldürmeye yönelik olduğu kanaatine varılırsa ve ölüm sonucu gerçekleşmemişse teşebbüsten, kastın yaralamaya yönelik olduğuna kanaat getirilirse kasten yaralamadan bahsedilmektedir²⁵⁹.

Kasten öldürme suçunun TCK m. 43/3 gereğince zincirleme suç olarak işlenmesi mümkün değildir. Burada bir kişinin birden fazla kez öldürülemeyeceği, mağdurun tekliği bakımından her seferinde ayrı bir suç olarak değerlendirilmesi gerekmektedir²⁶⁰.

Zincirleme suç hükümleri kasten öldürme suçu bakımından uygulanamayacağından, bir kişiye yönelik öldürme kastıyla hareket edilmesi ancak

²⁵⁶ Zafer/Cental/Çakmut; Kişilere Karşı İşlenen Suçlar, s. 31.

²⁵⁷ Hakeri, s. 56.

²⁵⁸ Hakeri, age, s. 57.

²⁵⁹ Yargıtay Ceza Genel Kurulu'nun 08.07.2008 tarihli ve 2008/1-88 E, 2008/184 K. sayılı kararı <https://legalbank.net/kavramara.aspx?s=1&a=YARGITAY%20CEZA%20GENEL%20KURULU%20KARARI> (Erişim tarihi: 21.02.2020).

²⁶⁰ <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5237.pdf> (Erişim tarihi: 21.02.2020).

ölüm sonucunun meydana gelmemesi halinde kişi hastaneye kaldırılmış olsun. Bu noktada failin yeni bir eylemi ile kişinin ölüm sonucunun meydana gelmesi halinde ilk fiil açısından kasten öldürmeye teşebbüsten ikinci fiilden kasten öldürmek suçundan cezalandırılması gerekecektir²⁶¹.

Kasten öldürme suçunun başka bir suçu gizlemek, delilleri ortadan kaldırmak amacıyla işlenmesi halinde araç suçtan bahsedilmektedir. Bu gibi hallerde amaç suç ile kasten öldürme suçunun bileşik suç olduğundan bahsedilmez fail her iki eylemden dolayısıyla her iki suçtan sorumlu olacaktır²⁶².

Suçta iştirakin her hali mümkündür. Failler birlikte hareket edebileceği gibi yardım eden konumunda da bulunabilirler²⁶³.

4.2.2.8. Suçun Nitelikli Halleri

Türk Ceza Kanunu'nun 82. maddesinde kasten öldürme suçunun nitelikli halleri düzenlenmiş olup, bu hallerde cezanın arttırılması öngörülmüştür. Kanunda düzenlenmezse uygulanamayacak olan ağırlaştırıcı nedenler madde metninde şu şekilde sıralanmıştır;

- a) Tasarlayarak,
- b) Canavarca hisle veya eziyet çektirerek,
- c) Yangın, su baskını, tahrip, batırma veya bombalama ya da nükleer, biyolojik veya kimyasal silah kullanmak suretiyle,
- d) Üstsoy veya altsoydan birine ya da eş veya kardeşe karşı,
- e) Çocuğa ya da beden veya ruh bakımından kendisini savunamayacak durumda bulunan kişiye karşı,
- f) Gebe olduğu bilinen kadına karşı,
- g) Kişinin yerine getirdiği kamu görevi nedeniyle,
- h) Bir suçu gizlemek, delillerini ortadan kaldırmak veya işlenmesini kolaylaştırmak ya da yakalanmamak amacıyla,
- i) Bir suçu işleyememekten dolayı duyduğu infialle,
- j) Kan gütme saikiyle,
- k) Töre saikiyle,”²⁶⁴.

4.2.2.9. Suçu Hafifletici Nedenler

Kasten öldürme suçu bakımından özel olarak düzenlenen bir hafifletici neden olmamakla birlikte genel hükümlerde ki düzenlemeler kasten öldürme suçu içinde geçerlidir. Hakim gerekli görüldüğü hallerde TCK m.29 da düzenlenen haksız

²⁶¹ Aktaran, Tezcan/Erdem/Önok, Ceza Özel Hukuku, s.192.

²⁶² Zafer/Cental/Çakmut; Kişilere Karşı İşlenen Suçlar, s. 65.

²⁶³ Zafer/Cental/Çakmut, age, s.66.

²⁶⁴ <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5237.pdf> (Erişim tarihi: 16.02.2020).

tahrik indirimini ve TCK m 62 de düzenlenen takdiri indirim nedenlerini bu suçta da uygulayabilmektedir²⁶⁵.

4.2.3. İntihara Yönlendirme Suçu Bakımından Aktif Ötenazi

İntihara yönlendirme suçu 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu'nun Kişilere karşı suçlar başlığı altında hayata karşı suçlar kısmında düzenlenmiştir. TCK'nın 84. maddesinde; *“(1) Başkasını intihara azmettiren, teşvik eden, başkasının intihar kararını kuvvetlendiren ya da başkasının intiharına herhangi bir şekilde yardım eden kişi, iki yıldan beş yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır. (2) İntiharın gerçekleşmesi durumunda, kişi dört yıldan on yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır. (3) Başkalarını intihara alenen teşvik eden kişi, üç yıldan sekiz yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır. (Mülga ikinci cümle: 29/6/2005 – 5377/10 md.) (4) İşlediği fiilin anlam ve sonuçlarını algılama yeteneği gelişmemiş olan veya ortadan kaldırılan kişileri intihara sevk edenlerle cebir veya tehdit kullanmak suretiyle kişileri intihara mecbur edenler, kasten öldürme suçundan sorumlu tutulurlar”* hükmü mevcuttur²⁶⁶.

İntihar eyleminin her ne kadar daha önce suç kabul edildiği dönemler olmuşsa günümüz kanunlarında suç olarak düzenlenmediğini belirtmekte fayda vardır. Burada suç olarak düzenlenmemesinin nedenini kişiye ölme hakkı tanımaktan ziyade intihar eden kişi zaten ölmüş olacağından onun cezalandırılmasının ceza hukuku bakımından bir anlam ifade etmeyeceğidir²⁶⁷.

İntihar eylemi suç teşkil etmediğinden intihar fiiline iştirakte mümkün olmamaktadır. Ancak bu durumda her ne kadar intihar eylemini cezalandırmakta yarar olmasa da iştirakte de bağlılık kuralı esas olduğundan bahisle iştirak edenin eylemi cezasız kalacağından kanun koyucu bu noktada farklı bir kanun maddesinde düzenleme yaparak intihara yönlendirme suçuyla aslında intihar eylemine iştirak edeni cezalandırma iradesi ortaya koymuştur²⁶⁸.

Mukayeseli hukuk açısından bazı devletlerin aktif ötenaziye izin vermemekle birlikte hekim destekli intiharı yasal zemine oturttuğunu söylemiştik. Türk Hukukunda intihara yönlendirmek suç olarak düzenlenmiş olduğundan bir cezası vardır. Hukukumuz açısından evleviyetle hekim destekli intiharın da bu kapsamda yasal olarak kabul edilemeyeceğini belirtmek gereklidir.

4.2.3.1. Korunan Hukuki Değer

İntihara yönlendirme suçunda da kasten öldürme suçunda olduğu gibi korunan hukuki değer bireyin yaşam hakkıdır. Yaşam hakkının korunamadığı

²⁶⁵ <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5237.pdf> (Erişim tarihi: 16.02.2020).

²⁶⁶ <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5237.pdf> (Erişim tarihi: 21.02.2020).

²⁶⁷ Zafer/Cental/Çakmut; Kişilere Karşı İşlenen Suçlar, s.84.

²⁶⁸ Özbek, Veli Özer; Yeni Türk Ceza Kanunu'nun Anlamı, 2. Cilt, Özel Hükümler m.79-169, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2008, s. 366.

hallerde bireyin diğer haklarını kullanması mümkün olamayacağından bireyin en temek hakkı olan yaşam hakkı anayasal düzenlemeler dışında ceza hukuku açısından da birçok maddede koruma altına alınmıştır²⁶⁹.

4.2.3.2. Suçun Faili

Suçun faili için özel bir düzenleme bulunmadığından herkes bu suçun faili olabilmektedir²⁷⁰.

4.2.3.3. Suçun Mağduru

Suçun mağduru intihara yönelme eyleminin anlam ve sonuçlarını anlama kabiliyetine sahip olan herkes olabilir. Burada ki ince çizgi kişi eğer gerçekleştirdiği intihar eyleminin anlam ve sonuçlarını anlayamayacak düzeyde ise ya da cebir veya tehditle yaşamına son vermeye mecbur bırakılıyorsa; intihara yönlendirme suçunun değil kasten öldürme suçunun mağduru olacaktır. Fail bu noktada kasten öldürme suçunun dolaylı failidir²⁷¹.

4.2.3.4. Suçun Maddi Unsuru

İntihara yönlendirme suçu herhangi bir sonucun meydana gelmesine gerek görülmeden yalnızca kanun madde metninde düzenlenen hareketlerden birinin yapılması durumunda oluşacaktır. Bu bakımdan hareket suçu olan intihara yönlendirme, kanunda yazılı birden fazla hareketlerden birinin yapılmasıyla oluşacağından seçimlik hareketli bir suçtur. Bu hareketler başkasını intihara azmettirme, teşvik etme, kararını kuvvetlendirmek veya intiharına herhangi bir şekilde yardım etmektir. Burada “intihara bir şekilde yardım etme” fiili geniş olarak yorumlanmaya müsaittir. Bu yardım maddi veya manevi olabilir²⁷².

İntihara yönlendirme suçunun seçimlik hareketlerinden biri olan “azmettirme”nin cezalandırılabilmesi için suç teşkil eden fiilin failinin cezalandırılması gerekmektedir. Ancak intihar ve/veya intihara teşebbüs eyleminin suç teşkil etmediğini daha önce belirtmiştik. Bu bakımdan buradaki azmettirmenin ikna etme manasında kullanıldığını anlamak gerekir. Yani aklında intihar fikri olmayan bir kişiye karşı azmettirme mümkün olabilmektedir. Eğer kişinin aklında intihar fikri varsa veya daha önceden böyle bir eylemde bulunduysa burada seçimlik hareketlerden azmettirmeden bahsedilmeyecektir²⁷³.

²⁶⁹ Yıldız, Mine; “Avrupa İnsan hakları Sözleşmesi’ne Göre Yaşam Hakkı ve Sınırları”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kayseri, 2004, s.3.

²⁷⁰ Hafızoğulları, Zeki/ Ketizmen, Muharrem; “5237 Sayılı Türk Ceza Kanununda Hayata Karşı İşlenen Suçlar”, Ankara Barosu Dergisi, Yıl 66, Sayı 1, 2008, s.151.

²⁷¹ Arslan, Çetin/ Azizağaoğlu, Bahattin; Yeni Türk Ceza Kanunu Şerhi, Asil Yayın, Ankara, 2004, s.370.

²⁷² <https://www.istanbulhukuk.com/intihara-yonlendirme-sucu-cezasi-l3270/#intihara-yonlendirme-sucunun-olusumu> (Erişim tarihi: 22.02.2020).

²⁷³ Zafer/Cental/Çakmut; Kişilere Karşı İşlenen Suçlar, s.88.

İntihara yönlendirme suçu icrai hareketle işlenebileceği gibi ihmali hareketle de işlenebilir. Şöyle ki intihara engel olması bakımından yükümlülüğü bulunan bir kişinin bu yükümlülüğe rağmen neticenin meydana gelmesini engellemek için bir eylemde bulunmuyorsa, kişi ihmali hareketle bu suçu işlemiş olacaktır²⁷⁴.

Kanunlarımızda düzenlendiği şekliyle intihara yönlendirme suçunun cezası kasten insan öldürme suçunun cezasına göre daha azdır. Doktrinde bir kesime göre bunun nedeni, intihar edenin ölümüne rızasının bulunmasından kaynaklıdır²⁷⁵. Bu doğrultuda, *“işlediği fiilin anlam ve sonuçlarını algılama yeteneği gelişmemiş olan veya ortadan kaldırılan kişileri intihara sevk edenlerle cebir veya tehdit kullanmak suretiyle kişileri intihara mecbur edenlerin”* kasten insan öldürme suçunda sorumlu tutulacağı TCK’nın 84/4’te açık bir şekilde hükme bağlanmıştır. Bu halde, mağdurun iradesinin kendi özgür iradesi olmadığı ve kusur yeteneğinin de elinde olmayan nedenlerle ortadan kaldırıldığı belirtilmelidir²⁷⁶. Mağdurun iradesi ortadan kaldırıldığında uygulamada Yargıtay’ın yerleşik içtihatlarında da bunun kasten öldürme suçu olması gerektiği ifade edilmektedir. Hatta ölüm sonucu gerçekleşme dahi bunun teşebbüs aşamasında kalan bir kasten öldürme olduğu kabul edilmektedir²⁷⁷.

Bu suç bakımından ölüm sonucunun meydana gelmesi suçun tamamlanması için şart değildir. Ötenazi açısından diğer şartlar sağlandığı takdirde dahi bir kişinin yaşamına son verme kararı doğrultusunda intiharına madde metninde anlatıldığı şekilde hareketlerle katılan hekim yönlendirme suçunun faili konumunda olacaktır.

²⁷⁴ Erem, Faruk/ Toroslu, Nevzat; Türk Ceza Hukuku Özel Hükümler, Savaş Yayınevi, Ankara, 2003, s.389.

²⁷⁵ Meran, Necati; Yeni Türk Ceza Kanununda Kişilere Karşı Suçlar, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2008, s.73.

²⁷⁶ Kalay, Sıdika Burçak; “5237 s. Türk Ceza Kanunu’na Göre İntihara Yönlendirme Suçu”, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2015, s. 80.

²⁷⁷ Bkz: Yargıtay 1.CD, E: 2014/282, K: 2014/1248, Karar Tarihi : 04.03.2014: *“....sürekli baskı altında tuttukları mağduru, kendileri yararına kantin alışverişi yapmaya zorladıktan, olay günü mağdurun parasının kalmaması sebebiyle sanıkların isteklerini yerine getiremediği, bunun üzerine, sanıkların hep birlikte bahçeye çağırdıkları mağduru darp etmeye başladıkları, temin ettikleri bir çamaşır ipini mağdurun kalmış olduğu koğuşun pencere demirine bağladıkları, ardından "intihar etmezsen seni öldürürüz" diyerek, buldukları tabureyi asmış oldukları ipin altına koydukları, mağduru tabureye çıkıp kendisini asması için yoğun bir baskı uygulayarak zorladıkları, nihayet tüm bu baskılardan bunalan mağdurun tabureye çıkıp boynuna ipi geçirdiği, tabureye vurduğu tekmeyle birlikte boynundan sallanmaya başladığı, bu esnada paniğe kapılan sanıkların ipi kesmek suretiyle mağduru kurtardıkları olayda, Mağdurun kendi iradesi ile değil, sanık E.'in de içinde bulunduğu grubun fiili ve psikolojik baskı ve zorlamaları sonucu intihar ortamına sürüklendiği, bu durumda ölümün gerçekleşmesi halinde TCK'nun 84/2-son maddesi uyarınca "kasten öldürme" suçundan, ölümün sanıktan kaynaklanmayan bir nedenle gerçekleşmemesi halinde "öldürmeye teşebbüs" ten neticenin bizzat sanık tarafından engellenmesi halinde ise TCK'nun 36. maddesi uyarınca "kasten yaralama" suçundan hüküm kurulması gerektiği, somut olayda neticenin sanık tarafından engellendiği anlaşıldığı halde, sanığın, "kasten yaralama" suçundan, TCK'nun 61. maddesi uyarınca, suçun işleniş biçimi, suçun işlendiği zaman ve yer, sanığın kasta dayalı kusurunun ağırlığı ile güttüğü amaç ve saik gibi hususlar göz önünde bulundurularak, üst sınırdan bir ceza ile cezalandırılması yerine, suç niteliğinde yanılgıya düşülerek, yazılı biçimde "intihara yönlendirme" suçundan hüküm kurulması,...BOZULMASINA, 04.03.2014 gününde oybirliği ile, karar verildi...”*

Yine aynı şekilde mağdurun hastalık nedeniyle acı çekiyor olması da eylemi suç olmaktan çıkarmayacaktır. Bu nedenle konumuz itibariyle özel ifadeyle hekim destekli intihar durumunda kanunumuzda 84. maddede belirtilen intihara yönlendirme suçu gerçekleşmiş olacaktır. Hekimin hangi durumda olursa olsun hastanın intiharını desteklemesi mümkün değildir. Aksine bunu engellemek görevleri arasındadır²⁷⁸.

4.2.3.5. Suçun Manevi Unsuru

İntihara yönlendirme suçu genel kastla işlenebilmektedir. Failin kişiyi intihara yönlendirdiğini bilerek ve isteyerek hareket etmesi yeterli ve gereklidir. Aynı zamanda suç olası kastla da işlenebilmektedir²⁷⁹.

4.2.3.6. Hukuka Uygunluk Nedenleri

Doktrinde bizim de katıldığımız bir kesim yazarlara göre intihara yönlendirme suçunun mantığı temel olarak hukuka uygunluk nedenleriyle gelişmektedir²⁸⁰.

Hukuka uygunluk nedenlerinden yalnızca meşru savunma başlığı altında bir noktaya değinmekte fayda vardır. Meşru savunmadan söz edebilmek için, bu konumda bulunan bir kişiye veya 3. Bir kişiye karşı bir hareket olmalı ve bu hareket suç teşkil etmelidir. Meşru savunma eylemi için gerçekleştirilen hareket aslında suç teşkil ederken bunu yapana sorumluluk yüklemeyen bir hareket olarak karşımıza çıkmaktadır. İntihar etmek kanunlarımız çerçevesinde suç olarak düzenlenmediğinden suç teşkil etmeyen bir harekete karşı meşru savunmadan bahsetmek mümkün olmayacaktır. Fakat örneğin kalabalık bir meydana diğer insanların ölmesini amaçlayarak intihar girişiminde bulunan bir canlı bombayı, diğer insanların ölümünü engellemek için intihara yönlendirmek meşru savunma kapsamında değerlendirilebilecektir²⁸¹.

4.2.3.7. Suçun Özel Görünüş Şekilleri

Zincirleme suç olarak işlenip işlenemeyeceği konusunda doktrinde farklı düşünceler mevcuttur.

Bir görüşe göre; İntihara yönlendirme suçu TCK m. 43/3'te düzenlenen suçlardan olmadığından zincirleme suç olarak işlenmesine engel bir durum bulunmamaktadır²⁸².

²⁷⁸ Bkz: Tıbbi Deontoloji Nizamnamesi'nin 2., 13. ve 14. maddeleri.

²⁷⁹ Zafer/Cental/Çakmut; Kişilere Karşı İşlenen Suçlar, s.91.

²⁸⁰ Koca Mahmut /Üzülmez, İlhan; Türk Ceza Hukuku Özel Hükümler, Adalet Yayınevi, Ankara, 2013, s.125.

²⁸¹ Hakeri, s. 89.

²⁸² Özbek, s. 372.

Başka bir görüş ise; nasıl ki kasten öldürme suçunda istisnai olarak zincirleme suç hükümlerinin uygulanmaz ise aynı gerekçelerle intihara yönlendirme suçunda da zincirleme suç hükümlerinin uygulanması mümkün olmamalıdır²⁸³.

Bizim de katıldığımız diğer bir görüşe göre; TCK m.84 teki düzenleme çerçevesinde 1. ve 2. fıkrasında ki düzenlenen hali zincirleme suç olarak uygulanabilecekken 3. Fıkrasında düzenlenen hali zincirleme suç olarak uygulanamaz çünkü belirsiz sayıda kişiye yönelmiş bir hareketten bahsedilmektedir²⁸⁴.

Suçla ilişki hareketin işleniş şekilleri olan teşvik etme, azmettirmenin iştirak anlamında olmadığını yukarıda açıklamış olmakla birlikte bu suçta genel iştirak kuralları geçerlidir. Bu anlamda harekete ilişkin iştirak mümkündür.

İntihara yönlendirme suçunun hareket suçu olması bakımından teşebbüs kuralının bu suç bakımından uygulaması yine doktrinde farklı görüşleri barındıran bir konudur.

Bir görüşe göre; yalnızca sırf hareket suçu olması bakımından bile teşebbüs hükümlerinin uygulanması bakımından uygun değildir²⁸⁵.

Başka bir görüşe göre hareket suçlarında dahi hareketler bölünebiliyorsa; teşebbüs mümkün olacaktır. Çünkü bölünebilen hareketlerde harekete başlandığında ve fakat tamamlanmadığında teşebbüs gerçekleşmiş olacaktır²⁸⁶.

4.2.3.8. Suçun Nitelikli Halleri

Suçun nitelikli halleri aynı maddenin 2. ve 3. Fıkralarında düzenlenmiştir.

“TCK m.84/2; *İntiharın gerçekleşmesi durumunda, kişi dört yıldan on yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır*”²⁸⁷.

Ölüm sonucu bu suç açısından suçun tamamlanması bakımından gerekli görülmemiş ancak ölüm sonucu meydana gelirse ağırlaştırıcı neden olarak düzenlenmiş ve temel halinden daha fazla ceza öngörülmüştür²⁸⁸.

TCK m.84/3; *Başkalarını intihara alenen teşvik eden kişi, üç yıldan sekiz yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.*”²⁸⁹

Bu fıkra düzenleneni haliyle suçun alenen işlenmesi ise; konum olarak kamuya açık bir alanda işlenmesinden ziyade belirli olmayan birden fazla kişinin

²⁸³ Zafer/Cental/Çakmut; Kişilere Karşı İşlenen Suçlar, s.88.

²⁸⁴ Koca/Üzülmez; s.128.

²⁸⁵ Özbek, Veli Özer/ Kanbur, M. Nihat/ Doğan, Koray/ Bacaksız, Pınar/ Tepe, İlker; Türk Ceza Hukuku Özel Hükümler, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2014, s.175.

²⁸⁶ Özen, s. 91.

²⁸⁷ <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5237.pdf> (Erişim tarihi: 24.02.2020).

²⁸⁸ Yaşar, Osman; İçtihatlı Türk Ceza Kanunu, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2001, s.1040.

²⁸⁹ <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5237.pdf> (Erişim tarihi: 24.02.2020).

anlayacağı şekilde açıkça ve belirgin olarak cesaretlendirilmesini ifade etmektedir. Burada muhatap tek bir kişi değildir. Suçun temel şeklinden ki teşvik etme hareketinden farklılığı burada ortaya çıkmaktadır²⁹⁰.

Aleniyetten kasıt basın yayın yoluyla işlenmesi de değildir. Daha öncesinde 3. Fıkranın 2. Cümlesinde düzenlenme alanı bulan bu konu kaldırıldığından ağırlaştırıcı neden olmayacaktır²⁹¹.

4.2.3.9. Suçu Hafifletici Nedenler

Bu suç bakımından da herhangi bir hafifletici neden düzenlenmemiş olmakla birlikte genel anlamda takdiri indirim nedenlerinin olması durumunda uygulama alanı bulabilecektir.

4.3.4. Kasten Öldürmenin İhmali Davranışla İşlenmesi Suçu Bakımından Pasif Ötenazi

TCK'nın "Kasten Öldürmenin İhmali Davranışla İşlenmesi Başlıklı" 83. maddesinde şu şekilde düzenlenmiştir.

"(1) Kişinin yükümlü olduğu belli bir icrai davranışı gerçekleştirmemesi dolayısıyla meydana gelen ölüm neticesinden sorumlu tutulabilmesi için, bu neticenin oluşumuna sebebiyet veren yükümlülük ihmalinin icrai davranışa eşdeğer olması gerekir.

(2) İhmali ve icrai davranışın eşdeğer kabul edilebilmesi için, kişinin;

a) Belli bir icrai davranışta bulunmak hususunda kanuni düzenlemelerden veya sözleşmeden kaynaklanan bir yükümlülüğünün bulunması,

b) Önceden gerçekleştirdiği davranışın başkalarının hayatı ile ilgili olarak tehlikeli bir durum oluşturması, gerekir.

*(3) Belli bir yükümlülüğün ihmali ile ölüme neden olan kişi hakkında, temel ceza olarak, ağırlaştırılmış müebbet hapis cezası yerine yirmi yıldan yirmibeş yıla kadar, müebbet hapis cezası yerine onbeş yıldan yirmi yıla kadar, diğer hallerde ise on yıldan onbeş yıla kadar hapis cezasına hükmolunabileceği gibi, cezada indirim de yapılmayabilir."*²⁹²

4.3.4.1. Korunan Hukuki Değer ve Suçun Mağduru

Aynen kasten öldürme suçunda olduğu gibi korunan hukuki yarar yaşam hakkı, mağdur bu yaşam hakkının sahibidir. Kasten öldürme suçunda anlatıldığı

²⁹⁰ Zafer/Cental/Çakmut; Kişilere Karşı İşlenen Suçlar, s.92.

²⁹¹ Bkz. 29.06.2005 Gün ve 5377 Sayılı Kanun m.10 (RG 08.07.2005, No: 25868).

²⁹² <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5237.pdf> (Erişim tarihi: 01.03.2020).

şekilde ölümüne dair açıklamalar burada da geçerlidir ve suçun oluşması bakımından ölüm neticesi meydana gelmelidir.

4.3.4.2. Suçun Faili

Kanun koyucu madde metninde üç farklı yükümlülüğün bahsedilmektedir. Bu bakımdan fail ancak bu yükümlülüklerin yerine getirilmesi gereken kişi olacaktır. Başka bir ifadeyle özgü suç olarak ifade edebileceğimiz bu suç türünde fail ölüm neticesini önleme yükümlülüğü bulunan kişi olacaktır²⁹³.

4.3.4.3. Suçun Maddi Unsuru

Suçun oluşması için failin ölüm neticesini engellemek konusunda hukuki bir yükümlülüğün bulunması gerektiğini belirtmiştik. Bu yükümlülükler kanun madde metninde sayılmıştır. Bunların yorum yoluyla genişletilmesi mümkün değildir, başka bir deyişle ahlaki yükümlülük nedeniyle ölüm meydana gelmesi kasten öldürme suçunun oluşması için yeterli değildir. Şartları oluştuğu takdirde farklı suçlardan bahsedilebilecektir²⁹⁴.

Ayrıca failin ölüm neticesini engelleyecek kabiliyette olması gerekmektedir. Öyle ki zaten failde ölüm sonucunu engelleme imkan ve iktidarı yoksa ihmali davranışı gerçekleştirmeyip, engellemeye yönelik icrai olarak harekette bulunsa dahi ölüm sonucu meydana gelecek diyebiliyorsak nedensellik bağı ortadan kalkacağı için suç vücut bulmayacaktır²⁹⁵.

Bunun dışında her somut olayda failden hareket etmesi beklenemeyecek zarar ve tehlike varsa ölüm neticesini engellememesi halinde suç oluşmayacaktır. Örneğin, denizde köpek balıkları varsa cankurtaranın boğulan birini kurtarması beklenemez. Bu gibi hallerde kişinin kusuru bulunmayacağından ihmali davranışla kasten öldürme suçu oluşmayacaktır²⁹⁶.

4.3.4.4. Suçun Manevi Unsuru

Suçun oluşması için genel kast yeterlidir. Fail mağdurun ölümünü istemesinin yanında ölüm sonucuna neden olacak ihmali hareketini bilerek ve isteyerek gerçekleştirmesinin yanında kendisi için mağdurun ölümüne engel olması gereken yükümlülüğü de bilmesi gerekmektedir²⁹⁷.

²⁹³ Doktrinde de bunu “garantör” olarak tanımlayanlar mevcuttur. Bkz, Hakeri, Kasten Öldürme Suçları, s.76.

²⁹⁴ Gökçen, Ahmet/ Balci, Murat; Kasten Öldürme Suçları (TCK m.81-83), Adalet Yayınları, Ankara, 2013, s. 247.

²⁹⁵ Akbulut, Emre; “İhmal Suretiyle Kasten Adam Öldürme Suçu”, Türkiye Barolar Birliği Dergisi, Sayı 66, 2006, s. 211.

²⁹⁶ Hakeri, s. 159.

²⁹⁷ Akbulut, s. 211.

Failin üzerinde bulunan yükümlülüğü bilmesine rağmen hareketsiz kalıyorsa ve hareketsiz kalması altında yatan düşünce netice zaten gerçekleşmeyecek düşüncesi ise burada bilinçli taksir söz konusu olacaktır²⁹⁸.

İhmali davranışın hangi saikle gerçekleştirildiğinin bir önemi yoktur. Bununla birlikte olası kastla işlenmesi mümkündür²⁹⁹.

4.3.4.5. Hukuka Uygunluk Nedenleri

Daha önce açıklamada bulunduğumuz meşru müdafaa, zorunluluk hali gibi hukuka uygunluk nedenleri burada da geçerlilik arz etmektedir. Burada farklı olarak izin verilen risk ve yükümlülüklerin çatışması hukuka uygunluk nedenlerinden bahsedilecektir.

İzin verilen risk icrai bir hareketle izin verilen bir durumun önleme yükümlülüğünün bulunmamasıdır³⁰⁰.

Kanunda düzenlenme alanı bulamayan yükümlülüklerin çatışması ise; faile yüklenmiş en az iki yükümlülüğünden bahsedilmekte ve fail bunlardan birini seçerek üzerine düşeni yapıyor ise yerine getiremediği yükümlülük bakımından cezalandırılmaması gerekmektedir. Doktrinde bu yükümlülüklerden hangisinin tercih edileceği noktasında kabul edilen görüş ise, yükümlülüklerin önceliğine veya yarar kıyaslaması yaparak karar verilmesi gerektiğidir³⁰¹.

Failin daha üst derecede olan yükümlülük yerine daha alt derecede olan yükümlülüğü tercih ederek hareket ettiği durumda cezalandırılması gerekir mi sorusu tartışılmaktadır. Farklı görüşler mevcut olmakla birlikte bizimde katıldığımız görüşe göre insan hayatının söz konusu olduğu durumlarda çok yarar az yarar gibi bir durumdan bahsedilmesi mümkün değildir. Dolayısıyla böyle bir kıyaslama yapılmamalıdır. Fail yükümlülüğü doğrultusunda bir kişinin hayatını kurtarmaya yönelik bir harekette bulunmuşsa ve ölüm neticesinin gerçekleşmesini engellemişse artık cezalandırılmasından bahsedilmemelidir³⁰².

4.3.4.6. Suçun Özel Görünüş Şekilleri

Ceza hukuk açısından ihmal suçları saf ihmali suçlar (gerçek ihmali suçlar), ihmal suretiyle icra suçları (görünüşte / gerçek olmayan ihmali suçlar – garantörsel ihmali suçlar) olarak ikiye ayrılmasından dolayı teşebbüs hükümlerinin geçerli olup olmadığı ne şekilde uygulanacağı konusu doktrinde tartışmalıdır.

²⁹⁸ Hakeri, s.159.

²⁹⁹ Gökçen/Balcı, 2013, s. 265.

³⁰⁰ Hakeri, s.168.

³⁰¹ Hakeri, age, s. 169.

³⁰² Hakeri, age, s. 170.

Sırf ihmal suçları bakımından netice ile hareket bitişik olduğundan teşebbüsün bu suçlar bakımından uygulanmasının mümkün olmadığı yönünde doktrinde fikir birliği mevcuttur³⁰³.

Ancak TCK m. 83 te düzenleme alanı bulan ihmali davranışla kasten öldürme suçu gibi ihmal suretiyle icrai suçlar bakımından farklı görüşler bulunmaktadır.

Çoğunluk görüşüne göre suça neden olan hareketin başlangıcının belirlenmesi zor olmakla birlikte, sırf ihmal suçlarında olduğu gibi net olarak anlaşılıp ifade edilemese dahi ihmal suretiyle icrai suçlar bakımından da teşebbüs mümkündür. Hareket gerçekleştirilmiş fakat failin elinde olmayan nedenlerden dolayı ölüm sonucu meydana gelmediyse teşebbüs aşamasında kalan bir ihmali kasten öldürme suçundan bahsedilecektir³⁰⁴. Teşebbüs hükümlerinin uygulanmaması gerektiği yönünde fikir sahibi yazarlar bulunmaktadır³⁰⁵.

İhmal suretiyle icra suçlarında hazırlık hareketi ile icra hareketinin tespiti için Alman hukukçu Roxin tarafından geliştirilen ölçütler bulunmaktadır. Roxin'e göre; Mağdur açısından bir tehlikenin olmadığı ve failin müdahale alanından çıkmayan durumlarda icra hareketine başlanılmamıştır. Fakat yine mağdur yönünden tehlike olmayan bir durumda fail olaya müdahalesini imkânsız hale getirmişse icra hareketi başlamıştır. Bununla birlikte fail engelleme olanağı varken mağdurun hayatını bilerek tehlikeye sokmuşsa yine icra hareketinin başladığı kabul edilmelidir³⁰⁶.

Kasten öldürme suçunun icrai hareketinde olduğu gibi ihmali hareketle işlenmesi durumunda da zincirleme suç hükümlerinin uygulanması mümkün değildir³⁰⁷. Bir hareketle birden fazla suçun oluşumuna sebebiyet vermesi halinde ise fikri içtima hükümleri uygulanacak ve daha fazla cezayı gerektiren eylemden cezalandırılacaktır³⁰⁸.

İhmali davranışla işlenen suçlarda iştirak konusu tartışmalıdır. İştirak iradesi ve neticeyi önleme yükümlülüğü bulunan kişiler ihmali ya da icrai hareketleri neticesinde müşterek fail olarak cezalandırılacakken, iştirak iradesi bulunmaması halinde neticeyi önleme yükümlülüğü varsa kişi asıl fail konumunda olacaktır. Bununla birlikte ölüm neticesini önleme yükümlülüğü bulunmayan kişiler ancak azmettiren ve/veya yardım eden olarak cezalandırılabilecektir³⁰⁹.

³⁰³ Tozman, Önder; "İhmal Suçlarında Teşebbüs ve Gönüllü Vazgeçme", Türkiye Barolar Birliği Dergisi, Sayı 84, 2009, s. 175.

³⁰⁴ Hakeri, s. 173.

³⁰⁵ Bkz. Gökçen/Balcı, 2013, s.267.

³⁰⁶ Tozman, s. 166 vd.

³⁰⁷ <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5237.pdf> (Erişim tarihi: 05.03.2020).

³⁰⁸ Cental/ Zafer /Çakmut, s. 85 vd.

³⁰⁹ Soyaslan, Doğan; Ceza Hukuku Özel Hükümler, Yetkin Yayınları, 5. Baskı, Ankara, 2005, s. 115.

4.3.4.7. Suçun Nitelikli Halleri

Suçun nitelikli halleri kasten öldürme suçu ile paralellik gösterdiğinden orada yapılan açıklamalar ihmal suretiyle kasten öldürme suçu bakımından da geçerlilik arz etmektedir.

4.3.4.8. Suçu Hafifletici Nedenler

Suçu hafifletici nedenler de aynı şekilde kasten öldürme suçu ile paralellik gösterdiğinden orada yapılan açıklamalar ihmal suretiyle kasten öldürme suçu bakımından da geçerlilik arz edecektir.

4.3.4.9. Uygulamada Pasif Ötenazi

Kasten öldürme suçunun ihmali hareketle işlenmesi neticesinde pasif ötenazinin uygulanıp uygulanmadığı, cezalandırılıp cezalandırılmaması gerektiği sorunu uygulamada karşımıza çıkan en temel tartışmadır. Suç türüne ilişkin açıklamalarımızla birlikte özellikle sağlık sektöründe bu uygulamanın gerçekleştirildiğini ve fakat bunun ötenazi olarak değerlendirilmediğini düşündüğünü açıklayan yazarlar bulunmaktadır³¹⁰.

Özellikle ağır yaşamsal sorunlarla doğan çocuklarla, sadece yaşamsal fonksiyonları devam eden hastalara, bilinci dahi kapalı olan yaşlı hastalara pasif ötenazinin tatbik edildiği birçok sempozyum, açık oturum gibi ortamlarda gerek hekimler gerek akademisyenler tarafından ifade edilmektedir³¹¹.

Hekimlerin ihmali davranışla kasten öldürme suçu bakımından gerek kanundan gerek sözleşmeden doğan bir yükümlülüğü olduğu kabul edilmektedir. Bireylerin sağlıklı yaşam hakkı temini kapsamında hekim garantör konumundadır. Hastanın sağlığını temin etmek, gerekli müdahalelerde bulunmak zorundadırlar³¹².

Pasif ötenazinin suç olup olmadığı konusundaki tartışmada suç olmadığını düşünen yazarların farklı bunu farklı temellere dayandırmaktadır.

Bu dayanaklardan ilki bunun hastanın iradesi ve isteğiyle yapılması nedeniyle, hastanın özerkliği çerçevesinde değerlendirilmeli ve hekim bundan sorumlu tutulmamalıdır. Nitekim hastayı hastalıkla ilgili başka bir konuda zorlayamadığımız için tedaviyi kabul ettirmek başka bir deyişle tedavinin uygulanması konusunda da evleviyetle zorlayamıyor olmamız gerekmelidir³¹³.

³¹⁰ Ekici Şahin, Meral; Ceza Hukukunda Rıza, 12 Levha Yayınları, İstanbul, 2012, s. 279.

³¹¹ Öztürk, Bahri; Ötenazi, Tıp Ceza Hukukunun Güncel Sorunları, 5. Türk Alman Tıp Hukuku Sempozyumu, Türkiye Barolar Birliği Yayınları, Ankara, 2008, s.105.

³¹² Özgenç, İzzet; Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler, Gözden Geçirilmiş ve Güncellenmiş 8. Baskı, Seçkin Yayınları, Ankara, 2013, s.219.

³¹³ Ünver, Yener; TCK'da Sağlık Personelinin Ceza Hukuku Sorumluluğuna Yol Açabilecek Hükümler, 2. Uluslararası Sağlık Hukuku Sempozyumu, 12 Levha Yayınları, İstanbul, 2009, s.94.

İkinci görüş; ilk görüşten hareketle ortaya çıkmakta ve yarışan haklar arasında bir kıyaslama yapılmaktadır. Hastanın tedaviyi reddetme hakkının hekimin hastayı iyileştirme ödevinden daha üstün tutulmasından kaynaklanarak ve Hasta Hakları Yönetmeliği 25. madde³¹⁴ esas alınarak yine hekimin cezalandırılmaması gerekmektedir³¹⁵.

Üçüncü görüş; pasif ötenazi uygulamasının insan haklarına aykırılık teşkil etmediğinden bahisle suç oluşturmaması gerektiğini savunmaktadırlar. Bu görüşün savunucuları hasta bireyin acılar içinde kıvrınması ve iyileşme olanağı bulunmadığı halde bir şekilde yaşamaya zorlanmasının İHAS'ın 3. maddesinde düzenlenen insan onuruyla bağdaşmayan kötü muamele olduğunu iddia etmektedir³¹⁶.

Bu görüşe karşılık olarak pasif ötenazinin suç olduğunu savunanlardan bir kesim İHAM'ın vermiş olduğu bir kararı esas alarak düşüncelerini temellendirmektedirler. “Pretty v. Birleşik Krallık” kararında³¹⁷ hiçbir uygulama ve kararın sözleşmenin temel prensiplerine aykırı olamayacağı ve düzenlenen maddelerin birlikte yorumlanması doğrultusunda bir maddenin başka bir maddeye aykırı olarak yorumlanmaması gerektiğini belirtilmektedir. Bu kapsamda sözleşmenin 3. maddesinin, yaşam hakkını düzenleyen 2. maddesine aykırı olarak yorumlanamayacağı sözleşmenin kişiye yaşamına son vermesi yönünde bir hak tanımadığı gibi devletten de bu konuda bir talepte bulunamayacağını ilgili kararında ifade etmiştir. Bu çerçevede pasif ötenazinin suç olduğunu düşünen bir kesim mevcuttur.³¹⁸

Bir başka görüş; kişinin ne zaman ve nasıl ölmesi konusunda kendisinin karar vermenin “onurlu şekilde ölmek” kapsamında değerlendirilmemesi gerektiğinden hareket etmektedir. Çünkü bu şekilde insan diğer insanlardan farklılaşıp, yalnızlaşmakta ve manevi olarak değerlerini kaybetmektedir. Bu da insan onuruyla bağdaşmayacak bir durumdur³¹⁹.

³¹⁴ Hasta Hakları Yönetmeliği Madde 25- “Kanunen zorunlu olan haller dışında ve doğabilecek olumsuz sonuçların sorumluluğu hastaya ait olmak üzere; hasta kendisine uygulanması planlanan veya uygulanmakta olan tedaviyi reddetmek veya durdurulmasını istemek hakkına sahiptir. Bu halde, tedavinin uygulanmamasından doğacak sonuçların hastaya veya kanuni temsilcilerine veyahut yakınlarına anlatılması ve bunu gösteren yazılı belge alınması gerekir. Bu hakkın kullanılması, hastanın sağlık kuruluşuna tekrar müracaatında hasta aleyhine kullanılamaz.”

³¹⁵ Gencer, Zafer Adem; Ceza Hukuku Kapsamında Tıbbi Müdahalelerin Hukuka Uygunluğu, Bilge Yayınevi, Ankara, 2014, s.104.

³¹⁶ Ünver, Ötenazi, s. 43.

³¹⁷ [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-60448%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-60448%22]}) (Erişim tarihi: 06.03.2020).

³¹⁸ Gemalmaz, Mehmet Semih; Ulusalüstü İnsan Hakları Hukukunun Genel Teorisine Giriş, 7. Baskı, Legal Yayınevi, İstanbul, 2010, s. 151.

³¹⁹ Maden, Mehmet; Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin Ötenazi ile İlgili Kararları Hakkında Bir Değerlendirme, Tıp Hukuku Dergisi, Cilt 2, Sayı 3, 2013, s. 18 vd.

Suç olduğunu düşünenler arasında ikinci bir görüş; Hasta Hakları Yönetmeliğinin 13. maddesinde bunun açıkça düzenlenmiş ve hatta yasaklanmış olmasını baz almaktadır. Pasif ötenazi uygulaması dahi olsa hekimin sorumluluğu açısından ayrıksı bir durum düzenlenmemiştir³²⁰.

Başka bir görüş ise; ceza hukuku çerçevesinde bir değerlendirme yaparak, her ne kadar intihar eylemi devlet tarafından cezalandırılmıyor olsa da intihara yardım fiili suç teşkil etmektedir. Pasif ötenazi uygulamasının kabulü insanları buna özendirceğinden, bunun meşrulaştırılması kabul edilmemelidir³²¹.

4.3.5. Hukuka Uygunluk Nedeni Olarak İlgilinin Rızası ve Ötenazi

4.3.5.1. Kanuni Düzenlenmesi

Hukuka aykırılığı ortadan kaldıran nedenlerden ilgilinin rızası ve hakkın kullanılması Türk Ceza Kanunu'nun m. 26/2'de düzenlenme alanı bulmuştur. Madde metni;

“MADDE 26 - (1) Hakkını kullanan kimseye ceza verilmez.

(2) Kişinin üzerinde mutlak surette tasarruf edebileceği bir hakkına ilişkin olmak üzere, açıkladığı rızası çerçevesinde işlenen fiilden dolayı kimseye ceza verilmez” şeklinde düzenlenmektedir³²².

Gerekçesinde ise; bu hukuka uygunluk nedeninin uygulanabilmesi için gerekli koşullar belirtilmiştir. Bu koşullardan ilki kişinin rızasının üzerinde mutlak surette tasarrufta bulunabileceği bir hakka yönelik olması gerekmesi iken ikincisi kişinin bu hakka ilişkin rıza açıklamaya ehil olması, iradesinin sakatlanmamış olması gerektiğidir³²³.

Düzenleme gereği gerekçesinde açıklandığı şekliyle madde metninde mağdurun rızası yerine bilerek ilgilinin rızası terimi kullanılmıştır. Rızasının kişiye yönelik eylem öncesinde ya da en geç eylem sırasında verilmiş olması gerektiğinden bahisle kişinin mağdur olarak nitelendirilmesi doğru görülmemiştir. Doktrinde mağdur ifadesinin kullanılması gerektiğini düşünen bir kesim olmakla birlikte, “ilgili” teriminin daha geniş bir kesimi ifade etmesi nedeniyle yanlışlık olmadığını düşünen bir kesimde mevcuttur³²⁴.

³²⁰ Doğan, Cahit; Tedaviyi Kabul Etmeme ve Durdurma Hakkı, 2. Uluslararası Sağlık Hukuku Sempozyumu, 12 Levha Yayınları, İstanbul, 2011, s. 352.

³²¹ Taneri, Gökhan; Hasta Hakları, Bilge Yayınevi, Ankara, 2014, s. 25.

³²² <https://www.tbmm.gov.tr/kanunlar/k5237.html> (Erişim tarihi: 07.03.2020).

³²³ <http://www.baltaci.av.tr/turk-ceza-kanunu-madde-gerekceleri/> (Erişim tarihi: 07.03.2020).

³²⁴ Sırma Gezer, s. 73.

4.3.5.2.Rızanın kişinin Üzerinde Tasarruf Edebileceği Mutlak Bir Hakka Yönelik Olması

Kişinin rıza gösterdiği konunun kanun metninde yazdığı gibi kişinin üzerinde mutlak tasarruf edebileceği bir hak olması gerektiği açıkça belirlidir. Ancak bu hakkın bireyin yalnızca kendisine ait olan bütün haklarını mı kapsadığı yoksa belirli haklar üzerinde mi gerçekleştirilebileceği tartışmalara neden olmaktadır³²⁵. Hakkın kapsamı belirlenirken bir kesim görüş; maddi hukuka aykırılığa göre karar verilmesi gerekir demektedir iken başka bir görüş; şikâyet tabi olan suçları kapsayan hakları kapsadığını ileri sürmektedir³²⁶. Ötenazinin bu “hak” kapsamında değerlendirilip değerlendirilemeyeceği bizim bu çalışma açısından ilgilendiğimiz kısımdır.

Türk Hukuku açısından kişinin üzerinde mutlak tasarruf yetkisi bulunan haklar diğer bir deyişle kişiye sıkı suretle bağlı haklar; kullanmak için başka bir kişi ya da merciinin izin/ onayına gerek duyulmayan haklar olarak tanımlanabilir³²⁷.

Kanun koyucunun TCK’nın tamamı bakımından bütün suçlara ilişkin bir değerlendirmede bulunup rıza gösterilecek hakları yazması beklenemez ancak belirli haklara ilişkin özel olarak rızanın geçerliliği/uygulanabilirliği açısından bir düzenleme getirmiştir. Örneğin insan ticareti suçunda madde metnine getirdiği düzenlemeyle rızanın geçerli olmayacağını ifade etmiştir³²⁸.

Kişinin şerefine, özel hayatına, cinsel özgürlüğüne, mal varlığına, kişisel özgürlüğüne, vücut bütünlüğüne yönelik haklar üzerinde mutlak surette tasarrufta bulunabileceğine haklardan olup bu konulara ilişkin rıza sınırsız olmamakla birlikte doktrinde kabul görmektedir. Devletin veya toplumun sahibi olduğu haklar ile mağduru bulunmayan suçlar üzerinde tasarruf yetkisi bulunmayan haklar olarak kabul görmektedir³²⁹.

³²⁵ Erem, Faruk; “Ceza Hukukunda Hakkın Kullanılması”, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Sayı 41/1, 1990, s. 346

³²⁶ Önder, Ayhan; Ceza Hukuku Dersleri, Filiz Kitabevi, İstanbul, 1992, s.259.

³²⁷ Soyaslan, Doğan; Ceza Hukuku Genel Hükümler, Güncelleştirilmiş 7.Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara, 2016, s.356.

³²⁸ Madde 80- “(1) (Değişik: 6/12/2006 – 5560/3 md.) Zorla çalıştırmak, hizmet ettirmek, fuhuş yaptırmak veya esarete tâbi kılmak ya da vücut organlarının verilmesini sağlamak maksadıyla tehdit, baskı, cebir veya şiddet uygulamak, nüfuzu kötüye kullanmak, kandırmak veya kişiler üzerindeki denetim olanaklarından veya çaresizliklerinden yararlanarak rızalarını elde etmek suretiyle kişileri ülkeye sokan, ülke dışına çıkaran, tedarik eden, kaçırarak, bir yerden başka bir yere götüren veya sevk eden ya da barındıran kimseye sekiz yıldan on iki yıla kadar hapis ve on bin güne kadar adlî para cezası verilir. (2) Birinci fıkrada belirtilen amaçlarla girilen ve suçu oluşturan fiiller var olduğu takdirde, mağdurun rızası geçersizdir.”

³²⁹ Turanlı Özcan, Asiye Merve; Ceza Hukukunda İlgilinin Rızası, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, 2018, s.132 vd.

4.3.5.3. Kişinin Rıza Açıklamasına Ehil Olması

Hukuka aykırılığı ortadan kaldıran geçerli bir rızanın diğer bir kriter olan kişinin rıza açıklamaya ehil olma kriteri ise; rıza gösteren kişinin, rıza gösterdiği eylemin neye ilişkin olduğunu kavrayabilmesi, buna uygun tutum ve davranışlarda bulunmasıyla birlikte rıza gösterdiği fiilin sonuçlarının ve vazgeçtiği şeylerin anlamını bilmesi gerekmektedir³³⁰.

Ehil olma durumunu etkileyen bazı haller mevcuttur. Bunlar yaş küçüklüğü, akıl hastalığı, akıl zayıflığı, sağır ve dilsizlik veya geçici nedenler olabilir. Genel geçer ifadeler kullanmak yerine her somut olayda bu nedenlerin varlığı araştırılmalıdır. Bu noktada bu nedenler kişinin iradesine direkt olarak etki ediyorsa ehil olamaması nedeniyle rızası geçersizdir, bu durumda ancak yasal temsilci tarafından yapılan bir rıza açıklaması varsa geçerliliğinden bahsedilecektir³³¹. Sayılan nedenlerin kişinin iradesini gerçek anlamda etkileyen bir durum oluşturmaması halinde ise rıza gösterme yeteneğinin bozulmadığını yani ehil olma durumunun devam ettiğini söylemek doğru olacaktır³³².

4.3.5.5. Rızanın Açıklanması

Rızanın ön şartlarından biri rıza gösterecek olanın rıza göstereceği konu ile ilgili bilgilendirilmiş olması ve iradesinin cebir, korkutma, şaka, tehdit gibi herhangi bir nedenle sakatlanmamış³³³ olması gerekmektedir³³⁴.

4.3.5.6. Ötenazi Uygulamasına Yönelik Düşünceler

Rızanın geçerliliğine ilişkin yaptığımız açıklamalar doğrultusunda yaşam hakkının kişinin üzerinde serbest tasarrufta bulunabileceği bir hak olması konusunda farklı düşünceler mevcuttur. Bir kesim görüşe göre; yaşam hakkı kişinin üzerinde tasarrufta bulunabileceği bir hak değildir. Yaşam hakkının başkasına devredilmesi, vazgeçilmezi mümkün değildir. Çünkü kişinin yaşam hakkı yalnızca kendisi için değil, devletin koruması altında bulundurduğu bir hak olarak güvence altındadır³³⁵. Bu nedenle kişinin rızası olması eylemi hukuka uygun hale getirmeyecektir. Diğer şartların varlığı halinde kasten öldürme suçu, ihmali davranışla kasten öldürme suçu oluşmuş olacaktır³³⁶.

³³⁰ Yenerer Çakmut, Özlem; "Tıbbi Müdahaleye Rızanın Ceza Hukuku Açısından İncelenmesi, Legal Yayıncılık, İstanbul, 2003, s.205.

³³¹ Yenerer Çakmut, age, s.206.

³³² Oktar, Salih; "Ceza Kanunu Dışındaki Hukuka Uygunluk Sebepleri", in: Ceza Hukuku Günleri, 70.Yılında Türk Ceza Kanunu- Genel Hükümler – İstanbul, 1998, s. 86, Aktaran; Turanlı Özcan, s. 185.

³³³ Bkz, TCK m. 28 Ceza Sorumluluğunu Kaldıran ve Azaltan Nedenler

³³⁴ Gülel, İlhan; Tıbbi Müdahaleye Rıza, Seçkin Yayınları, Ankara, 2018, s.123.

³³⁵ Toroslu, s. 176.

³³⁶ Özbek, Veli Özer/ Kanbur, M. Nihat/ Doğan, Koray/ Bacaksız, Pınar/ Tepe, İlker; Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler, Güncellenmiş ve Gözden Geçirilmiş 4. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2013, s.340.

Bir kesim görüş ise; kanunlar tarafından intihar eylemi cezalandırılmadığı için kişinin yaşam hakkı üzerinde tasarrufta bulunma hakkı olduğunu ancak 3. kişilerin bu eyleme katılması, müdahale etmesi durumunda 3. Kişiler açısından tasarruf alanını kapsamadığını, cezasız bırakılmaması gerektiğini savunmaktadır³³⁷.

Bu konuda özellikle rızasını açıklayamayacak durumda bulunan hasta ya da rızası olmayan hastaya karşı pasif ötenazi uygulaması ile ilgili doktrinde görüş birliği bulunmaktadır. Rızası bulunmayan ya da açıklayamayacak durumda olan hastaya karşı gerçekleştirilen eylemin her durumda kasten öldürme suçuna vücut vereceği kabul edilmektedir³³⁸.

Bunun dışında rıza ile gerçekleşen pasif ötenazi uygulamalarına ilişkin bir kesim görüş hastanın tedaviyi ret hakkı çerçevesinde değerlendirilmesi gerektiğini ve suç teşkil etmediğini savunmaktadır³³⁹.

Bizim de katıldığımız görüşe göre; pasif ötenazinin kabul edildiği ve iç hukukta düzenleme alanı bulunduğu ülkelerde dahi bunun sıkı şartlara tabi tutulduğunu daha önce ayrıntılarıyla anlatmıştık. Bu bakımdan özellikle hastanın rızası olmadan ve hatta bilinci kapalıyken o kişiye karşı gerçekleştirilen eylemlerin pasif ötenazi adı altında yasallaştırılması mümkün değildir. Keza yoğun bakımda ki hastalar açısından değerlendirildiğinde bu kişilerin ötenazi uygulamasının diğer şartlarını sağladığı da şüphelidir. Çünkü bakıldığında dayanılmaz acılar çektiğinden de bahsetmek mümkün değildir. Bulduğumuz çağda gelişmiş teknolojiler, tıbbi koşullar hastaların acısını dindirmek konusunda öldürmekten iyisini yapmak için elverişlidir³⁴⁰.

³³⁷ Hakeri, Hakan; Ceza Hukuku Genel Hükümler Temel Bilgiler, 11. Baskı, Seçkin Yayınları, Ankara, 2014, s. 248.

³³⁸ Gökcan, Hasan Tahsin; Tıbbi Müdahaleden Doğan Hukuki ve Cezai Sorumluluk, 2. Baskı, Seçkin Yayınları, Ankara, 2014, s. 62.

³³⁹ Hakeri, Hakan; Hekimlerin Cezai Sorumluluğu, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Girne, Amerikan Üniversitesi Sağlık Hukuku Sempozyumu, Adalet Yayınevi, Ankara, 2010, s. 6.

³⁴⁰ Demirörs/Hızal, s. 1509.

SONUÇ

Ötenazinin çok yönlü olarak farklı bilimlere konu olduğu ortadadır. Ancak kişinin yaşamına doğrudan müdahale içeren bu uygulamanın bu açıdan hukuktan ayrı düşünebilmemiz mümkün değildir.

Henüz genel olarak bir fikir birliği olmadığından ötenazi uygulaması uzun yıllar daha tartışılmaya devam edilecek bir konu olarak karşımızdadır. Bir yandan yaşamak insanoğlu için çok değerli ve güzelken diğer yandan hastalık ve acı içinde devam eden bir yaşam çekilmez ve sürdürülemez bir hal olarak kabul edilebilir. Ötenazi fikrinin kabul edilebilirliği ince bir çizgide seyretmektedir.

Ötenazi için gerekli genel kabul görmüş şartlardan bir tanesi iyileşme olanağı olmaması durumu tıp bilimi bakımından değerlendirildiğinde kesinlik ifade eden bir durum değildir. Bu noktada kişi yarın iyileşme ihtimali olan bir hastalık için bugün ötenazi uygulaması talep eder mi? sorusu ötenazi uygulamasının kabul edilebilirliği bakımından tıkanmaktadır.

Özellikle içerisinde bulunduğumuz bütün dünyada milyonlarca insanın öldüğü bir dönemde “iyileşemezlik” kavramı daha çok sorguladığımız bir kavram halini aldı. Öyle ki bir yandan insanlık olarak bir salgın hastalıkla mücadele etmeye çalışırken diğer yandan bu hastalığa ilişkin aşı çalışmaları gerçekleştiriliyor. Hastalık milyonlarca kişinin ölümüne neden olmakla birlikte iyileşen kişilerdeki etkileri hala bilinmezliğini koruyor. Önümüzdeki 20 yıl içinde sonuçlarına şahit olacağız. Bununla birlikte aşıda sonuçlarına ilişkin bilinmezliklerini beraberinde getirmiştir. Ama diğer taraftan aşı “iyileşemezlik” kavramının hükümsüzlüğüne dair tartışmaları tekrar gündeme getirmiştir. İyileşmesi mümkün olmayan hastalık kalmadığı kanaatine vardığımızda ötenazi uygulamasının insanlar tarafından tercih edilmesinin mümkün olmayacağı düşüncesindeyim.

Yaşam hakkı en temel insan hakkı olarak bütün dünya devletlerinin mevzuatlarında yer almaktadır. Öyle ki devletler bunu korumakla ve gerekli tedbirleri almakla mükelleftirler. Buna karşılık ötenazinin ölme hakkı olarak kabul edilmesi halinde ortaya üzerinde tasarruf edilemeyen haklardan yaşam hakkının ihlali sorunu çıkmaktadır. Ancak bazı devletlerin iç hukuklarında ötenaziyi bir hak

olarak kabul ediyor olmaları ileri de bunun bir insan hakkı olarak tanımlanıp, kabul göreceğinin paralelinde bir düşünceye sebep olmaktadır.

Yaşam hakkı kişinin üzerinde tasarruf edebileceği haklardan değildir. Bununla birlikte bir insanı zorla yaşatmanın mümkün olmadığı aşıkardır. Kişinin kendi rızası doğrultusunda gerçekleştirilen bu uygulamanın farklı durumlar altında kötüye kullanılma ihtimali göz önünde tutulmalıdır. Sınırları ne kadar net çizilse de bu kötüye kullanmanın önüne tamamen geçilemeyecektir. Bu nedenle aktif ötenazinin kabul edilmesi mümkün değildir.

Ancak pasif ötenazi hasta haklarından tedaviyi red hakkı çerçevesinde kabul edilmelidir. Tedavinin zorla uygulanması kabul edilemez bir hak ihlalidir. Tedavinin uygulanmasını reddeden kişi netice de ölecekse bile bu kişinin hakkıdır. Bu aynı zamanda onurlu yaşama hakkının bir gereği kabul edilebilir. Bu çerçevede hekimin sorumluluğuna gidilmemesi gerekir.

Dünya üzerinde ötenazinin yasallaştırılmasına dair farklı düzenlemeler mevcuttur. Ötenazinin tamamen yasal olduğu üç ülke Belçika, Hollanda ve Lüksemburg farklı koşullara bağlı tutarak ötenazi uygulamasını yasal zemine oturtmuş. Hatta çocuklar üzerinde uygulanmasına ilişkin düzenlemelerde yapılmaya devam etmektedir. İsviçre, Almanya, Avusturya ve Finlanda ise ötenaziye yasaklamakla birlikte hekim destekli intiharı yasal olarak kabul etmektedir. Bazıları ise; sıkı şartlara bağlı tutarak ancak asif ötenazi uygulamasını kabul etmekte. İspanya, İsveç, İngiltere, İtalya, Macaristan ve Norveç bu ülkelere örnek verilebilir.

Bizim hukukumuzda yasal düzenlemeler çerçevesinde bakıldığında ise; ötenaziye dair açık bir düzenleme bulunmamaktadır. Türk Ceza Hukuku kanunlarına göre bu fiil kasten adam öldürme suçuna konu olmaktadır. Ancak TCK m. 62 de ki düzenleme çerçevesinde takdiri bir indirim uygulanabilir.

Aslına bakıldığında acılar içinde ve dahası bu acılara dayanamadığı için yaşamına son vermek isteyen birinin isteğini yerine getiren doktor ile birinin yaşamına kasıtlı olarak son veren kişinin aynı suçtan ceza alması vicdani olarak kabul edilebilir bir durum değildir. Bu konuda ötenazi ile ilgili yasal bir düzenleme

getirilmesi gerekliliği ortadadır. Bu düzenlemeyle birlikte kasten adam öldürmeden de ayrı tutularak kısmen daha hafif bir cezalandırma içermelidir.

Uygulamada ise özellikle sağlık çalışanları tarafından pasif ötenazinin uygulanması durumu karşımıza çıkmaktadır. En basit örnek ile açıklamak gerekirse; tek yatak boşluğu olan yoğun bakım servisinde ya da bir kişinin kurtulabileceği bir kaza anında daha genç olanın, daha az yaralı veya hasta olanın başka bir ifadeyle kurtulma ihtimali daha yüksek olanın tercih edildiğine şahit olmaktayız.

Ölmek kişinin hakkı mıdır? En basit ifade ile bu sorunun cevabı ötenazi uygulamasına ilişkin görüşünüzü ortaya koyacaktır. Türk Hukuku açısından bunun bir hak olarak tanımlanmadığını ve Kasten Adam Öldürme suçunu oluşturduğunu ifade ettik.

Sonuç olarak var olan boşluğun yorumlarla doldurulması yerine ötenazi ile ilgili bir düzenleme yapılması ve bunun sınırlarının kanun ile çizilmesinin gerekliliği ortadadır. Unutulmamalıdır ki ötenazi uygulamasının geri dönüşü yoktur ve amaç ölümü kolaylaştırmak değil, onurlu yaşamı sağlamak olmalıdır.

KAYNAKÇA

AKBULUT, Emre; “İhmal Suretiyle Kasten Adam Öldürme Suçu”, Türkiye Barolar Birliği Dergisi, Sayı 66, 2006.

ALAN AKCAN, Esra; “Ötenazi”, Prof. Dr. Füsün Sokullu-Akıncı’ya Armağan, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası, Cilt 1, Sayı 1, 2013.

ALAN AKCAN, Esra; Türk Hukukunda Ötenazi, Ötenazi, Ed. Çağatay Üstün, Ege Üniversitesi Basımevi, Sayı 122, İzmir, 2013.

ALTAY, Gül; Nitelikli Yaşam Hakkı İçin Ötenazi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2005.

ARIKAN, Baha; “Ötenazi”, Ankara Barosu Dergisi, Sayı 2, 1954.

ARİSTOTELES, Politika, çev. Mete Tuncay, Remzi Kitabevi, 4. Basım, İstanbul, 1993.

ARSLAN, Çetin/ **AZİZAĞAOĞLU**, Bahattin; Yeni Türk Ceza Kanunu Şerhi, Asil Yayın, Ankara, 2004.

ARTUK, Mehmet Emin/ **YENİDÜNYA**, Ahmet Caner; Ötenazi, Hukuk ve Etik Boyutlarıyla Ötenazi, Nur Centel (Der.), On İki Levha Yayınları, İstanbul, 2011.

ARTUK, Mehmet Emin/ **YENİDÜNYA**, Ahmet Caner; Ötenazi, Prof. Dr. Turhan Tufan Yüce’ye Armağan, Dokuz Eylül Üniversitesi Yayını, 2001.

ARTUK, Mehmet Emin; “Ötenazi”, Yargıtay Dergisi, Sayı 3, Cilt 18, 1992.

ARTUK, Mehmet Emin; Talep Üzerine Öldürme, Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları, Cilt 7, Sayı 1-3, 1992-1993

ARTUK, Mehmet Emin/ **GÖKCEN**, Ahmet/ **YENİDÜNYA**, Caner; Ceza Hukuku Makaleleri, Güven Kitabevi, İstanbul, 2002.

AVŞAR, Nadide/ **GÜNAY**, Pelin; “Çoklu Politika Penceresi’nden Ötenazi: Türkiye’ye Bakış”, Ekonomi, Politika & Finans Araştırmaları Dergisi, Cilt: 1, Sayı: 1-2, 2016.

BAKİ, Adam; Yahudilik, Yaşayan Dünya Dinleri, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2. Baskı İstanbul, 2007.

BAYRAKTAR, Köksal; Hekimin Tedavi Nedeniyle Cezai Sorumluluğu, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, 1972.

BESİRİ, Arzu; “Ötenazi ve Yaşam Hakkı”, TBB Dergisi, Sayı 86, 2009.

BİTON SERDAROĞLU, Erika; “Ötenazi- Ölme Hakkı”, Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi, Cilt 22, Sayı 3, 2016.

BOLAY, Süleyman Hayri; Felsefe Doktrinleri ve Terimleri Sözlüğü, Nobel Yayın Dağıtım, Genişletilmiş 10. Basım, Ankara, 2009.

BOZKURT, Kutluhan; “Uluslararası Hukuk ve AB Hukuku Düzenlemeleri Kapsamında Ötenazi ve Belçika Örneğinde Ötenaziye İlişkin Yasal Düzenlemeler” Yeditepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt 14, Sayı 1, 2017.

BOZKURT, Kutluhan; “Ötenazi ve Destekli İntihar- Uluslararası Düzenlemeler ve Farklı Ülkelerdeki Uygulamalar”, Yeditepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt 14, Sayı 2, 2017.

CENTAL, Nur/ **ZAFER**, Hamide/ **YENERER ÇAKMUT**, Özlem; Kişilere Karşı İşlenen Suçlar, Beta Yayınları, Cilt 1, İstanbul, 2011.

CENTAL, Nur/ **ZAFER**, Hamide/ **YENERER ÇAKMUT**, Özlem; Kişilere Karşı İşlenen Suçlar, Cilt 1,3. Baskı, Beta Yayınları, İstanbul, 2016.

CENTAL, Nur/ **ZAFER**, Hamide/ **YENERER ÇAKMUT**, Özlem; Türk Ceza Hukukuna Giriş, Beta Yayınları, İstanbul, 2008.

ÇAKMAK, Seyfullah; Yaşam Hakkı ve Ölüm Cezası, Yargı Yayınevi, Ankara, 2002.

DEMİRÖRS, Özge/ **ARSLAN HIZAL**, Sevinç; “Türk Ceza Hukuku Açısından Ötenazi”, Ankara üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt 65, Sayı 4, 2016.

DOĞAN, Cahit; Tedaviyi Kabul Etmeme ve Durdurma Hakkı, 2. Uluslararası Sağlık Hukuku Sempozyumu, 12 Levha Yayınları, İstanbul, 2011.

DÖNMEZER, Sulhi; Kişilere ve Mala Karşı Cürümler, 15.Baskı, İstanbul, 1998.

DÖNMEZER, Sulhi; Kişilere ve Mala Karşı Cürümler, Beta Yayınları, 16.Baskı, İstanbul, 2001.

EKİCİ ŞAHİN, Meral; Ceza Hukukunda Rıza, 12Levha Yayınları, İstanbul, 2012.

ERDOĞAN, Mustafa; Anayasa Hukuku, Gözden Geçirilmiş 5. Baskı, Orion Kitabevi, Ankara, 2009.

ERDOĞAN, Mustafa; İnsan Hakları Teorisi ve Hukuku, Orion Kitabevi, Ankara, 2007.

EREM, Faruk; “Ceza Hukukunda Hakkın Kullanılması”, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Sayı 41/1, 1990.

EREM, Faruk/ **TOROSLU**, Nevzat; Türk Ceza Hukuku Özel Hükümler, Gözden Geçirilmiş 9.Baskı, Ankara, 2003.

ERMAN, Barış; Ceza Hukukunda Tıbbi Müdahalelerin Hukuka Uygunluğu, Seçkin Yayıncılık, 1.Baskı, Ankara, 2003.

GEMALMAZ, Mehmet Semih; Devlet, Birey ve Özgürlük, Legal Yayınları, 3. Baskı, İstanbul, 2015.

GEMALMAZ, Mehmet Semih; Ulusalüstü İnsan Hakları Hukukunun Genel Teorisine Giriş, 7. Baskı, Legal Yayınevi, İstanbul, 2010.

GENCER, Zafer Adem; Ceza Hukuku Kapsamında Tıbbi Müdahalelerin Hukuka Uygunluğu, Bilge Yayınevi, Ankara, 2014.

GÖKCAN, Hasan Tahsin; Tıbbi Müdahaleden Doğan Hukuki ve Cezai Sorumluluk, 2. Baskı, Seçkin Yayınları, Ankara, 2014.

GÖKCEN, Ahmet/ **BALCI**, Murat; Kasten Öldürme Suçları (TCK m.81-83), Adalet Yayınları, Ankara, 2013.

GÖKÇEN, Ahmet / **BALCI**, Murat; “Kasten Öldürme Suçu (TCK. M. 81)”, MÜHF-HAD Cilt 17, Sayı 1-2, İstanbul, 2011.

GÖKTÜRK, Neslihan / **ÖZGENÇ**, İzzet/ **ÜZÜLMEZ**, İlhan; Ceza Hukukuna Giriş, Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayını, Eskişehir, 2012.

GÖREN, Zafer; “Avrupa Birliği Temel Haklar Şartının Ana İlkesi: Dokunulmaz İnsan Onuru”, İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Yıl 6, Sayı 12, 2007.

GÜLEL, İlhan; Tıbbi Müdahaleye Rıza, Seçkin Yayınları, Ankara, 2018.

GÜNER, Akyazı / Onur, Tatar; “Yaşama Hakkı ve Ölüm Cezası”, Ankara Barosu Yayınları, Ankara, 2002.

GÜNGÖR, Hasan Atilla; Yaşam Hakkı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, 2007.

GÜRCAN, Ertuğrul Cenk; “Ötenazi, Yaşam Hakkı Açısından Bir değerlendirme”, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt 60, Sayı 2, 2011

GÜVEN, Kudret; Kişilik Hakları ve Ötenazi, Nobel Yayınlar, Ankara, 2000.

GÜVEN, Murat; “Ötenazi Hakkına Dair Genel Bir Değerlendirme”, TBB Dergisi, Sayı 131, 2017.

HAFIZOĞULLARI, Zeki/ **KETİZMEN**, Muharrem; “5237 Sayılı Türk Ceza Kanununda Hayata Karşı İşlenen Suçlar”, Ankara Barosu Dergisi, Yıl 66, Sayı 1, 2008.

HAFIZOĞULLARI, Zeki/ **ÖZEN**, Muharrem; Türk Ceza Hukuku Özel Hükümler, Ankara, 2012.

HAKERİ, Hakan; Ceza Hukuku Genel Hükümler Temel Bilgiler, 11. Baskı, Seçkin Yayınları, Ankara, 2014.

HAKERİ, Hakan; Hekimlerin Cezai Sorumluluğu, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Girne, Amerikan Üniversitesi Sağlık Hukuku Sempozyumu, Adalet Yayınevi, Ankara, 2010.

HAKERİ, Hakan; Kasten Öldürme Suçları TCK 81-82-83, Seçkin Yayınları, Ankara, 2007.

HAKERİ, Hakan; Tıp Hukuk, Seçkin Yayınları, Ankara, 2010.

İNCEOĞLU, Sibel; Ölme Hakkı, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1999.

KABOĞLU, İbrahim; Anayasa Hukuku Dersleri, Legal Yayınevi, 12. Baskı, İstanbul, 2017.

KABOĞLU, İbrahim; Özgürlükler Hukuku 1, İmge Kitabevi, 7. Baskı, Ankara, 2013.

KABOĞLU, İbrahim; Özgürlükler Hukuku İnsan Haklarının Hukuksal Yapısı Üzerine Bir Deneme, Afa Yayınları, İstanbul, 1994.

KABOĞLU, Ö. İbrahim; “Hak ve Özgürlükler Alanındaki Gelişmelerin Anayasa’ya Yansıtılması Sorunu”, Anayasa Yargısı Dergisi, Sayı 11, 1995.

KABOĞLU, Ö. İbrahim; Kolektif Özgürlükler, Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, Diyarbakır 1989.

KALAY, Sıdika Burçak; 5237 s. Türk Ceza Kanunu’na Göre İntihara Yönlendirme Suçu, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2015.

KARACA, Süleyman; “İnsan Hakları ve Hasta Hakları Bağlamında Ötenazi”, Adalet Dergisi, Sayı 6, Ankara, 2001.

KAYA, Ali; “İslam Hukukuna Göre Ötanazi”, Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Cilt 6, Sayı 6, 1994.

KAYA, Ali; “Ruh Ve Beden Bütünlüğüne Dokunulmazlık Kuramı Bakımından Ölme Hakkı”, Marife Dini Araştırmalar Dergisi, Yıl. 4, Sayı. 2, Güz 2004.

KILINÇ, Bilal; Türk Ceza Hukuku Açısından Ötanazi, Genç Hukukçular Hukuk Okumaları Birikimler 4, İstanbul, 2013.

KOCA, Mahmut / **ÜZÜLMEZ**, İlhan; Türk Ceza Hukuku Özel Hükümler, Adalet Yayınevi, Ankara, 2013.

MADEN, Mehmet; “Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin Ötanazi ile İlgili Kararları Hakkında Bir Değerlendirme”, Tıp Hukuku Dergisi, Cilt 2, Sayı 3, 2013.

MERAN, Necati; Yeni Türk Ceza Kanununda Kişilere Karşı Suçlar, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2008.

MOORE, Thomas; Utopia, çev. Sabahattin Eyüpoğlu- Vedat Günyol, İstanbul, 1995.

OKTAR, Salih; Ceza Kanunu Dışındaki Hukuka Uygunluk Sebepleri, Ceza Hukuku Günleri, 70.Yılında Türk Ceza Kanunu- Genel Hükümler – İstanbul, 1998.

ÖMEROĞLU, Ömer; “Ötanazi”, Türkiye Barolar Birliği Dergisi, Sayı: 17, C. 7, İstanbul, 1983.

ÖMEROĞLU, Ömer; “Hukuksal Açıdan Ölme Hakkı ve Kabul Edilebilirliği Sorunu”, Erzincan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt 13, Sayı 3-4, 2009.

ÖMEROĞLU, Ömer; “Ötanazi”, Türkiye Barolar Birliği Dergisi, Sayı 2, Ankara, 1993.

ÖNDER, Ayhan; Ceza Hukuku Dersleri, Filiz Kitabevi, İstanbul, 1992.

ÖZALTAY, Bülent; Ötanazi ve Getirdiği Etik Sorunlar, İstanbul, 1996.

ÖZBEK, Veli Özer/ **DOĞAN**, Koray/ **BACAKSIZ**, Pınar; Ceza Muhakemesi Hukuku, Genişletilmiş Gözden Geçirilmiş 2. Baskı, Seçkin Yayınevi, Ankara, 2008.

ÖZBEK, Veli Özer/ **KANBUR**, M. Nihat/ **DOĞAN**, Koray/ **BACAKSIZ**, Pınar/ **TEPE**, İlker; Türk Ceza Hukuku Özel Hükümler, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2014.

ÖZBEK, Veli Özer/ **KANBUR**, M. Nihat/ **DOĞAN**, Koray/ **BACAKSIZ**, Pınar/ **TEPE**, İlker; Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler, Güncellenmiş ve Gözden Geçirilmiş 4. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2013.

ÖZBEK, Veli Özer; Yeni Türk Ceza Kanunu'nun Anlamı, 2. Cilt, Özel Hükümler m.79-169, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2008.

ÖZEN, Muharrem/ **EKİCİ ŞAHİN**, Meral; “Ötenazi”, Ankara Barosu Dergisi, Sayı 4, Ankara, 2010.

ÖZEN, Mustafa; Ceza Hukuku Özel Hükümler Dersleri, 2. Baskı, Adalet Yayınları, Ankara, 2017.

ÖZGENÇ, İzzet; Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler, Gözden Geçirilmiş ve Güncellenmiş 8. Baskı, Seçkin Yayınları, Ankara, 2013.

ÖZKARA, Erdem; “Ötanaziye Farklı Bir Bakış: Belçika’da Ötanazi Uygulaması Ve Ülkemizdeki Durum” TBB Dergisi, Sayı 78, 2008.

ÖZKARA, Erdem; Ötanazide Temel Kavramlar ve Güncel Tartışmalar, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2001.

ÖZLÜ, Tevfik; Hasta Hakları, Sağlık Hakkı, IV. Türk-Alman Tıp Hukuku Sempozyumu, Trabzon, 2007.

ÖZTÜRK, Bahri; Hasta Hakları ve Ötenazi, Prof. Dr. Turan Yüce’ye Armağan, Dokuz Eylül Üniversitesi Yayını, İzmir, 2001.

ÖZTÜRK, Bahri; Ötenazi, Tıp Ceza Hukukunun Güncel Sorunları, 5. Türk Alman Tıp Hukuku Sempozyumu, Türkiye Barolar Birliği Yayınları, Ankara, 2008.

REİSOĞLU, Safa; Uluslararası Boyutlarıyla İnsan Hakları, Beta Yayınları, İstanbul, 2001.

SEÇER, Barış; “Refah Sistemlerini Değerlendirmede Chan Ve Bowpitt Kriteri: İnsanlık Onuru” Sosyal Haklar Uluslararası Sempozyumu, Dokuz Eylül Üniversitesi, 2011.

SERT, Gürkan; Hasta Hakları Ulusal Bildirgeler ve Tıp Etiği Çerçevesinde, Babil Yayınları, Erzurum, 2004.

SIRMA, Özge; Yeni Türk Ceza Kanunu’nda İlgilinin Rızası, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, 2011.

SOYASLAN, Doğan; Ceza Hukuku Genel Hükümler, Güncelleştirilmiş 7.Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara, 2016..

SOYASLAN, Doğan; Ceza Hukuku Özel Hükümler, Yetkin Yayınları, 5. Baskı, Ankara, 2005.

SÜMER, Necati; “Yahudilikte, Hıristiyanlıkta ve İslam’da Ötenazi”, Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Cilt 7, Sayı 14, 2016.

ŞEN, Y. Furkan; “Yaşam Hakkı: İdam, Kürtaj, Ötenazi ve Siyasal Sorumluluk”, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt 19, Sayı 2, 2015.

TACİR, Hamide; “Hastanın Kendi Geleceğini Belirleme Hakkı”, 3. Sağlık hukuku Kendi Geleceğini Belirleme Hakkı ve Ötenazi Sempozyumu, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2017.

TACİR, Hamide; “Yaşama Hakkı Kapsamında Yaşamın Başlangıcı” Prof. Dr. Nur Centel’e Armağan, Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi, İstanbul, 2013.

TACİR, Hamide; Hastanın Kendi Geleceğini Belirleme Hakkı, On iki Levha Yayıncılık, 1. Baskı, İstanbul, 2011.

TANERİ, Gökhan; Hasta Hakları, Bilge Yayınevi, Ankara, 2014.

TEPEHAN, Selma; Yoğun Bakım ve Servislerde Çalışan Sağlık Personelinin Ötanaziye Bakışı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2006.

TEZCAN, Durmuş/ **ERDEM**, Ruhen/ **ÖNOK**, Murat; Teorik ve Pratik Ceza Özel Hukuku, 14. Baskı, Seçkin Yayınları, Ankara, 2017.

TEZCAN, Durmuş/ **ERDEM**, Mustafa Ruhen / **SANCAKDAR**, Oğuz / **ÖNOK**, Rifat Murat; İnsan Hakları El Kitabı, Seçkin, Ankara, 2016.

TOROSLU, Nevzat; Ceza Hukuku Özel Kısım, Savaş Yayınları, Ankara, 2010.

TOZMAN, Önder; “İhmal Suçlarında Teşebbüs ve Gönüllü Vazgeçme”, Türkiye Barolar Birliği Dergisi, Sayı 84, 2009.

TUNÇ, Hasan; Anayasa Hukukuna Giriş, Nobel Yayınevi, Ankara, 1999.

TUNÇ, Sevim; “Ötenazi” , Ankara Barosu Dergisi, Sayı 3, 1955.

TURANLI ÖZCAN, Asiye Merve; Ceza Hukukunda İlgilinin Rızası, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, 2018.

UYGUN, Oktay; “İnsan Hakları Kuramı”, Kamu Hukuku İncelemeleri, Der. Oktay Uygun, 12 Levha Yayınları, İstanbul, 2011.

ÜNVER, Yener; “Ceza Hukuku Felsefesi Açısından İnsan Onuru ve Mevzuatımız”, Ceza Hukuku Dergisi, Sayı 7, Yıl 3, 2008.

ÜNVER, Yener; TCK’da Sağlık Personelinin Ceza Hukuku Sorumluluğuna Yol Açabilecek Hükümler, 2. Uluslararası Sağlık Hukuku Sempozyumu, 12 Levha Yayınları, İstanbul, 2009.

ÜNVER Yener; Türk Ceza Hukuku Açısından Ötanazi, Hukuk ve Etik Boyutuyla Ötanazi, Der: Centel, Nur, Koç Üniversitesi Hukuk Fakültesi Disiplinlerarası Hukuk Çalışmaları Serisi No:1, İstanbul, 2011.

YAŞAR, Osman; İctihatlı Türk Ceza Kanunu, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2001.

YENERER ÇAKMUT, Özlem; “Tıbbi Müdahaleye Rızanın Ceza Hukuku Açısından İncelenmesi, Legal Yayıncılık, İstanbul, 2003.

YILDIZ, Mine; Avrupa İnsan hakları Sözleşmesi’ne Göre Yaşam Hakkı ve Sınırları, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kayseri, 2004.

YILMAZ, Aytekin; “Günümüzde İnsan Hakları ve Türkiye”, Yeni Türkiye Dergisi İnsan Hakları Özel Sayısı, Sayı 21, 1998.

YİĞİT, Yaşar; İslâm Hukukuna Göre Ötanazi, Ankara, 2013.

ZENGİN, Mehmet Ali; Biyoloji Uygulamaları ve Tıbbi Müdahaleler Karşısında İnsan Haklarının Korunması, Adalet Yayınları, 1.Baskı, Ankara, 2012.

ONLINE KAYNAKLAR

<http://acikerisim.istanbul.edu.tr/handle/123456789/22181?show=full> (Erişim tarihi 04.05.2019).

<http://www.baltaci.av.tr/turk-ceza-kanunu-madde-gerekceleri/> (Erişim tarihi: 11.02.2021).

http://www.canaktan.org/hukuk/insan_haklari/yirminci-yuzyilda/afrikali_insan.htm (Erişim tarihi: 11.02.2021).

<http://www.criminaljusticenetwork.eu/en/post/the-italian-constitutional-court-on-assisted-suicide> (erişim tarihi: 15.12.2019).

http://www.dignitas.ch/index.php?option=com_content&view=article&id=22&lang=en (Erişim tarihi: 11.02.2021).

<http://www.drze.de/in-focus/euthanasia/legal-regulations> (Erişim tarihi: 11.02.2021).

<http://www.ethical-perspectives.be/viewpic.php?LAN=E&TABLE=EP&ID=59> (Erişim tarihi: 12.12.2019).

<http://www.patientsrightscouncil.org/site/belgium/#:~:targetText=On%20February%2013%2C%202014%2C%20Belgium,by%20lethal%20injection%20for%20children.&targetText=Young%20children%20will%20be%20allowed,can%20seek%20a%20lethal%20injection.> (Erişim tarihi: 11.02.2021).

<http://www.patientsrightscouncil.org/site/colombia/> (Erişim tarihi:29.12.2019).

<http://www.sosyalhaklar.net/2011/program2011.htm> (Erişim tarihi: 23.11.2019).

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_yanlis&view=yanlis&kelimez=346 (Erişim tarihi 01.05.2019).

http://www.ttb.org.tr/mevzuat/index.php?option=com_content&view=article&id=984:hasta&catid=26:etik&Itemid=65 (Erişim Tarihi: 04.09.2019).

http://www.ttb.org.tr/mevzuat/index.php?option=com_content&view=article&id=104:bolajve-tibbin-uygulanmasi-bakimindan-san-haklari-ve-san-hayset-korunmasi-slees-san-haklari-ve-botip-slees-onaylanmasinin-uygun-bulunduna-da-kanun&catid=6:uluslararasılge&Itemid=36 (Erişim tarihi: 26.01.2020).

http://www.umut.org.tr/UserFiles/Files/Document/document_11%20Ekim-IV-1.docx (Erişim tarihi: 21.11.2019).

[https://academic.oup.com/slr/article/39/3/244/3096173#:~:targetText=The%20Belgian%20Euthanasia%20Act%20of%202002%20\(The%20Act\)%20was%20enacted,at%20the%20patient's%20explicit%20request](https://academic.oup.com/slr/article/39/3/244/3096173#:~:targetText=The%20Belgian%20Euthanasia%20Act%20of%202002%20(The%20Act)%20was%20enacted,at%20the%20patient's%20explicit%20request). (Erişim tarihi: 12.12.2019).

<https://chronicle.lu/category/medical/29829-euthanasia-ruled-natural-cause-of-death-in-luxembourg> (Erişim tarihi: 14.12.2019).

<https://daliaresearch.com/blog/38-of-europeans-support-legalising-euthanasia/> (Erişim tarihi: 07.01.2020).

<https://euthanasiadebate.org.nz/international-statistics/> (Erişim tarihi: 29.12.2019).

<https://getatportal.saglik.gov.tr/TR,8468/hasta-haklari-yonetmeligi.html> (Erişim tarihi: 24.01.2020).

<https://guichet.public.lu/en/citoyens/famille/euthanasie-soins-palliatifs/fin-de-vie/euthanasie-assistance-suicide.html> (Erişim tarihi: 14.12.2019).

[https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-60448%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-60448%22]}) (Erişim tarihi: 06.03.2020).

<https://legalbank.net/kavramara.aspx?s=1&a=YARGITAY%20CEZA%20GENEL%20KURULU%20KARARI> (Erişim tarihi: 21.02.2020).

<https://tr.sputniknews.com/avrupa/201907111039634458-otenazi-davasi-11-yildir-suruyordu-vincent-lambert-yasam-desteginin-tamamen-kapatilmasinin-ardindan/> (Erişim tarihi: 14.12.2019).

<https://www.bbc.com/news/uk-england-leicestershire-49724909> (Erişim tarihi: 29.12.2019).

https://www.bbc.com/turkce/haberler/2009/10/091029_suicide_tourism (Erişim tarihi: 15.12.2019).

<https://www.bilgiustam.com/otanazi-nedir-dinler-acisindan-degerlendirilmesi-nasildir/> (Erişim tarihi: 06.06.2019).

<https://www.canada.ca/en/health-canada/services/medical-assistance-dying.html> (erişim tarihi: 28.12.2019).

<https://www.care.org.uk/news/latest-news/assisted-suicide-deaths-continues-rise-belgium-and-oregon#:~:targetText=In%202018%20there%20was%20a,first%20legalised%20euthanasia%20in%202002.> (Erişim tarihi: 12.12.2019).

<https://www.dignityindying.org.uk/blog-post/german-court-rules-assisted-dying/> (Erişim tarihi: 06.01.2020).

<https://www.dw.com/en/australian-state-legalizes-voluntary-euthanasia/a-49258193> (Erişim tarihi: 06.01.2020).

<https://www.france24.com/en/20190709-france-vincent-lambert-right-die-euthanasia-sedation> (Erişim tarihi : 14.12.2019).

<https://www.government.nl/topics/euthanasia/is-euthanasia-allowed> (Erişim tarihi: 11.12.2019).

<https://www.istanbulhukuk.com/intihara-yonlendirme-sucu-cezasi-13270/#intihara-yonlendirme-sucunun-olusumu> (Erişim tarihi: 22.02.2020).

<https://www.liberties.eu/en/news/debate-euthanasia-italy/11611> (Erişim tarihi: 16.12.2019).

<https://www.loc.gov/law/foreign-news/article/belgium-removal-of-age-restriction-for-euthanasia/> (Erişim tarihi: 12.12.2019).

<https://www.loc.gov/law/foreign-news/article/germany-parliament-adopts-draft-act-to-criminalize-commercial-assisted-suicide/> (Erişim tarihi: 13.12.2019).

<https://www.nationalreview.com/corner/doctors-induce-twenty-five-percent-of-dutch-deaths/> (Erişim tarihi: 11.12.2019).

<https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC1125125/> (Erişim tarihi: 15.12.2019).

<https://www.ntv.com.tr/saglik/kaliforniyada-bir-yilda-504-kisi-otenazi-icin-basvurdu,AMCMQCXb1UWGGwoVX3Bpiw> (Erişim tarihi: 28.12.2019).

<https://www.statista.com/statistics/689621/opinion-on-euthanasia-italy/> (Erişim tarihi: 16.12.2019).

https://www.tbmm.gov.tr/anayasa/anayasa_2011.pdf (Erişim tarihi: 24.11.2019).

<https://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/europe/france/11478999/France-passes-new-end-of-life-legislation-to-alleviate-suffering.html> (Erişim tarihi: 14.12.2019).

<https://www.theaustralian.com.au/nation/euthanasia-law-a-life-of-its-own/news-story/86c0fdfa059b99893526f65f5a0e7987> (Erişim tarihi: 06.01.2020).

<https://www.thecanadianencyclopedia.ca/en/article/assisted-suicide-in-canada> (Erişim tarihi: 28.12.2019).

<https://www.theglobeandmail.com/world/article-colombia-takes-medically-assisted-death-into-the-morally-murky-world/> (Erişim tarihi: 29.12.2019).

<https://www.thelocal.ch/20180503/what-you-need-to-know-about-assisted-death-in-switzerland> (Erişim tarihi: 15.12.2019).

<https://www.thelocal.de/20190418/germany-discusses-legality> (Erişim tarihi: 13.12.2019).

<https://www.thesun.co.uk/news/1768769/euthanasia-law-uk-mercy-killing-debate-assisted-suicide-latest/> (Erişim tarihi: 29.12.2019).

<https://www.theweek.co.uk/102978/countries-where-euthanasia-is-legal> (Erişim tarihi: 06.01.2020).

<https://www.theweek.co.uk/102978/countries-where-euthanasia-is-legal> (Erişim tarihi: 06.01.2020).

https://www.washingtonpost.com/opinions/lifting-the-us-ban-on-euthanasia-may-be-more-complicated-than-you-think/2019/09/23/f0151198-de3b-11e9-8dc8-498eabc129a0_story.html (Erişim tarihi: 28.12.2019).

<https://www.haberler.com/almanya-anayasa-mahkemesi-yardimli-intihar-12957756-haberi/> (Erişim tarihi: 11.02.2021).

<https://www.uslegalwills.com/euthanasia> (Erişim tarihi: 28.12.2019).

<https://kurul.diyenet.gov.tr/Cevap-Ara/992/otanazi-caiz-midir-> (Erişim tarihi: 06.06.2019).

<https://end-of-life.qut.edu.au/euthanasia> (Erişim tarihi: 06.01.2020).

<https://www2.tbmm.gov.tr/d22/1/1-0593.pdf> (Erişim tarihi: 21.01.2020).

<https://www.bmj.com/content/338/bmj.b1248> (Erişim tarihi: 14.12.2019).

<https://edition.cnn.com/2014/11/26/us/physician-assisted-suicide-fast-facts/index.html> (Erişim tarihi: 28.12.2019).

<https://www.pri.org/stories/2015-04-29/colombia-just-legalized-euthanasia-heres-why-thats-big-deal#main-content> (Erişim tarihi: 29.12.2019).

<http://sites.law.duq.edu/juris/2019/02/23/euthanasia-in-america/> (Erişim tarihi: 28.12.2019).

<https://alexschadenberg.blogspot.com/2019/03/canada-euthanasia-deaths-increase-by.html> (Erişim tarihi: 28.12.2019).

<https://www.theguardian.com/society/2019/mar/03/legalise-assisted-dying-for-terminally-ill-say-90-per-cent-of-people-in-uk> (Erişim tarihi: 29.12.2019).

<http://www.intihar.de/nedir.htm> (Erişim tarihi: 11.07.2019).

<https://www.euronews.com/2019/09/25/where-in-europe-is-assisted-dying-legal-> (Erişim tarihi: 06.01.2020).

<https://www.theguardian.com/society/2019/sep/25/assisting-a-suicide-is-not-always-a-rules-italian-court> (erişim tarihi: 15.12.2019).

http://eol.law.dal.ca/?page_id=238 (erişim tarihi: 28.12.2019).

<https://sozluk.gov.tr/?kelime=%C5%9EEREF> (Erişim tarihi: 24.11.2019).

<https://www.mevzuat.gov.tr/Metin.Aspx?MevzuatKod=1.5.5996&MevzuatIliski=0&sourceXmlSearch=> (Erişim tarihi: 25.01.2020).

<https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5237.pdf> (Erişim tarihi: 15.02.2020).

<https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/2.3.412578.pdf> (Erişim tarihi: 25.01.2020).

<https://www.mevzuat.gov.tr/Metin.Aspx?MevzuatKod=7.5.4847&MevzuatIliski=0&sourceXmlSearch=hasta%20haklar%C4%B1> (Erişim tarihi: 25.01.2020).

<https://www.tbmm.gov.tr/kanunlar/k5237.html> (Erişim tarihi: 07.03.2020).

<https://islamansiklopedisi.org.tr/intihar> (Erişim tarihi : 06.07.2019).

<https://www.government.nl/topics/euthanasia> (Erişim tarihi: 11.12.2019).